HRVATSKA PROSVJETA

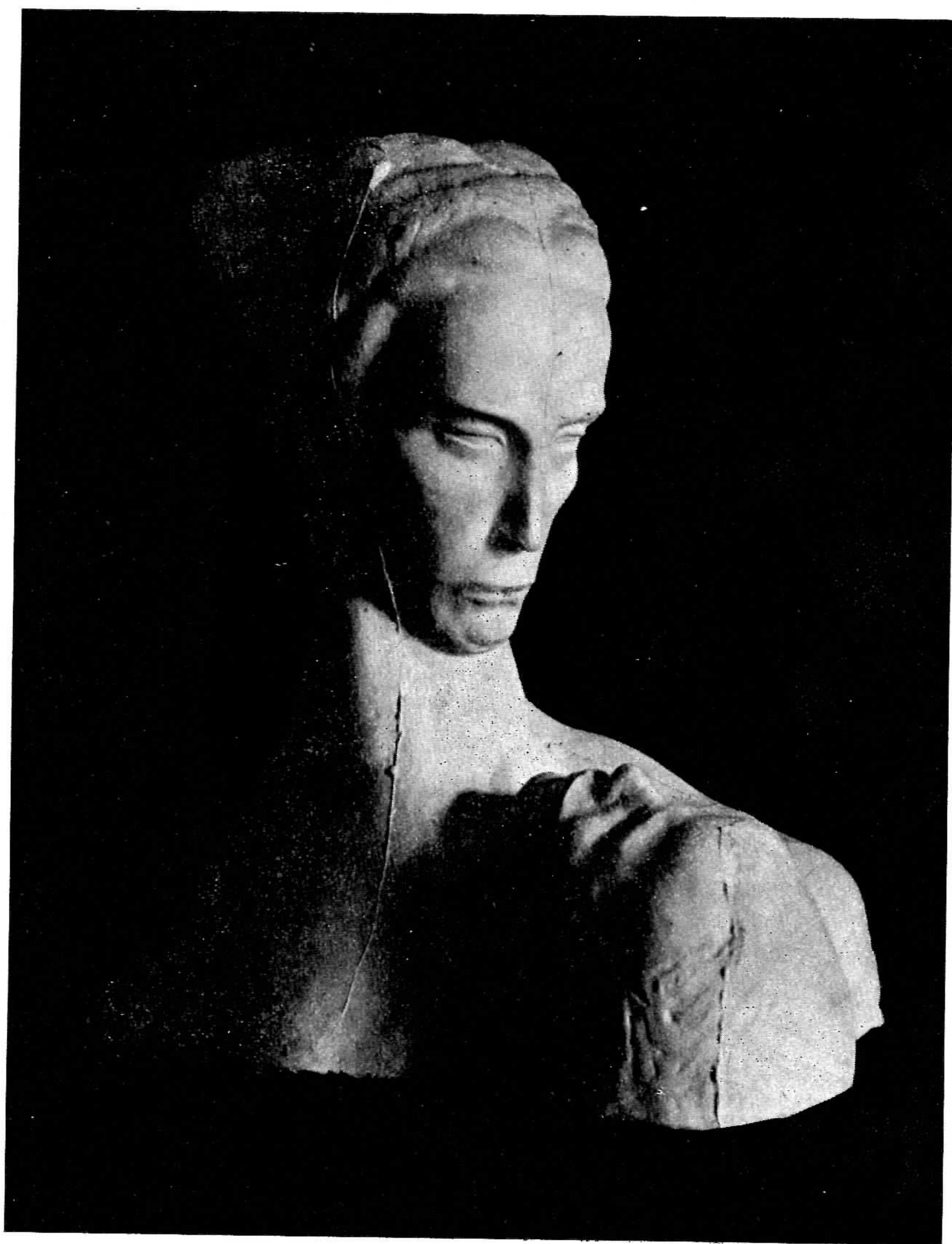

GOD. VI. MCMXIX. BR. III.-IV.

„HRVATSKA PROSVJETA"

IZLAZI GODIŠNJE U 12 BROJEVA. CIJENA GODIŠNJA JE K 30·-, ZA INOZEMSTVO K 40·-. POJEDINI BROJ K 3·—. PRETPLATA SE ŠALJE BLAGAJNIKU „KOLA HRVAT. KNJIŽEVNIKA" G. NIKOLI MARAKOVIĆU, ZAGREB, PALMOTIĆEVA ULICA 31. I. UREDNIŠTVO: KAPTOL 29. OVAMO SE ŠALJU SVI RUKOPISI. RUKOPISI SE NE VRAĆAJU. PLAĆA SE I TUŽI U ZAGREBU.

*

M. STUDIN: MAJČINA BRIGA.

REPREZENTANTI SAVREMENE JUGOSLAVIJE.

PETAR GRGEC.

UVOD.

BITI Jugosloven znači ljubiti jednakom mjerom i Srbe i Hrvate i Slovence; biti dobar i misaon Jugosloven znači pokazivati jednako zanimanje za krajeve, običaje, povijest i prosvjetu svih triju plemena. Nije moguće da ljubimo ono, čega ne poznajemo. I zato tko poznaje samo svoj kraj ili svoje pleme, ne može da bude potpun rodoljub. Rodoljublje bez široke osnovke i bez realna objekta slično je lijepoj etiketi na praznoj posudi, koja se može ispuniti svakojakim sadržajem. Takvo je rodoljublje hvastav snobizam ili tjesnogrudan kampanilizam. A snobovi su i kampanilisti tuđinci u vlastitoj otadžbini, pa mogu svaki čas da postanu i u praksi sastavnim dijelom tuđinskog organizma.

S etnološkoga stanovišta Jugosloveni su od davnine gotov narod, jer imadu isto porijeklo i isti jezik. Sa stanovišta psihološkoga mi smo još i sada „narod, koji nastaje", kako nas je zgodno nazvao Milan Marjanović u naslovu jedne svoje knjige. Razvoj će našega nastajanja biti završen istom onda, kada sva tri plemena budu imala jedinstvenu kolektivnu volju i jedinstvenu narodnu psihu. Bitna je oznaka narodnosti svijest; a svijest nije nikakav vacuum, već treba da ima i sadržaja. Sadržaj jugoslovenske narodne svijesti ne može biti ni srpstvo ni hrvatstvo ni slovenstvo samo za sebe. Taj sadržaj mora biti zbroj ili, bolje reći, sinteza svih ovih triju elemenata.

Jugosloven je onoliko Jugosloven, koliko stoji u duševnoj svezi i sa Srbima i sa Slovencima i s Hrvatima. Tko hoće da istupa pred vanjski svijet u ime svojega naroda, taj mora da u umu, srcu i radu nosi obilježja onoga organizma, iz kojega je potekao. Onaj Jugosloven imade najbolju legitimaciju svojega koljena, koji je prožet djelima, što su ih i srpski i slovenački i hrvatski najveći muževi stvorili na bojnom polju, u gospodarstvu, znanosti i umjetnosti.

Naše je poznavanje jugoslovenske geografije i kulture fragmentarno. Dojakošnji je nepotpuni odgoj kriv, da se ne osjećamo u svakom kraju Jugoslavije kao u svojoj domovini. Kosovo, Grobničko polje i Gosposvetsko polje nijesu simboli, koji bi izazivali jednaku asocijaciju misli i čuvstava i u Srba i u Hrvata i u Slovenaca. I djela prvih sinova Jugoslavije ne postadoše svojinom čitavoga naroda. Đuro Jakšić, France Prešeren i Silvije Strahimir Kranjčević jošte su uvijek u prvom redu reprezentanti pojedinih plemena. Njihova se djela ne čitaju i ne prosuđuju jednakim zanimanjem u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu; na njih se ne poziva jednakom ljubavi i objektivnošću i Srbin i Hrvat i Slovenac.

Istom budući naraštaji moći će da se otresu zadnjih ostataka ove fragmentarnosti. Istom kod njih ne će biti više bojkota ni plemenske separacije. Čitava će Jugoslavija biti jedinstveno privredno i kulturno područje, u kojem će svi materijalni i duševni produkti imati jednake uvjete za cirkulaciju. Kod pojedinih produkata ne će se pitati, dolaze li oni od Srba, Slovenaca ili Hrvata, nego će se paziti na to, kakva je i kolika je njihova vrijednost. I ta vrijednost ne će se određivati po pokrajinskoj, nego po općoj narodnoj cijeni. Pasti će svi kineski zidovi, pasti će sve gospodarske i kulturne zaštitne carine, i o svemu će odlučivati samo sposobnost.

Nakon političkog ujedinjenja morat će da se proširi i naš pogled na prošlost. Tko bude pisao povijest jugoslovenske kulture, taj ne će smjeti da se ograničuje samo na Slovence ili Hrvate ili Srbe. I našu povijest treba shvatiti kao jedinstvenu pragmatičnu cjelinu. Ako je razvoj ljudskoga društva uvjetovan u prvom redu radom darovitijih individua, onda je potrebito da iz pojedinih naših razdoblja izaberemo najveće talente te da ih isporedimo i klasifikujemo onom ocjenom, koja im pripada u čitavom narodu. Stvorit će se na taj način po-

sebna gradacija, koja će donekle prevrnuti sadašnje vrednote. Gdjekoji naš prosvjetni pregalac ne će moći i u čitavoj narodnoj reprezentaciji da zadrži svoju sadašnju kampanilističku slavu, nego će kraj drugih jugoslovenskih muževa postati možda veličinom drugoga ili trećega reda. Gdjekoji će se opet iz svoje nepoznatosti uzdići do višega stupnja slave, jer će se broj njegovih štovatelja dvostruko ili trostruko povećati.

Najveći dio jugoslovenske inteligencije ulazi u novu državu sa starim duševnim partikularizmom. Oni govore o Jugoslaviji, a imaju pred očima još uvijek samo svoje pleme. Sadržaj njihove svijesti ostaje isti, samo se ime mijenja. Upita li ih tkogod za najistaknutije predstavnike savremene Jugoslavije, nabrojit će samo svoje suplemenike te će zahtijevati za njih istu klasifikaciju, koju im je davala nekada njihova uža okolina. Hrvati će nazivati največim savremenim jugoslovenskim pjesnikom Vladimira Nazora, Srbi će isticati Dučića ili Rakića, a Slovenci možda kojega Slovenca. Isto će se dogoditi i kod nabrajanja drugih kulturnih predstavnika. Ali sve su to samo ostaci staroga ekskluzivizma i plemenskog šovinizma. Ekskluzivisti nemaju prava da govore o tom, tko je veći i najveći u Jugoslaviji. To mogu da odluče tek oni, koji poznaju i jednakom mjerom prosuđuju i Srbe i Hrvate i Slovence. Međusobna spoznaja svih triju plemena prvi je uvjet našemu jugoslovenstvu. Spoznaja najsnažnijih reprezentanata savremene Jugoslavije jest najbolji sadržaj naše kolektivne psihe.

OTON ŽUPANČIĆ.

Kad se provede klasifikacija cjelokupne jugoslovenske književnosti, ugled će Otona Župančića moći samo da poraste. Sada je on poznat ponajviše njegovim užim zemljacima, Slovencima, ali doskora će mu i Srbi i Hrvati morati da dadu prednost pred mnogim svojim ponajvećim pjesnicima. Izdao je zbirke: „Čašu opojnosti“, „Čez plan“, „Pisanice“, „Samogovore“. Bezbroj drugih pjesama rastresen je po slovenskim časopisima, a naročito po „Ljubljanskom Zvonu“. Župančić je jugoslovenski Katulo: pjesnik kratak i jednostavan, a opet posve moderan i jezgrovit. Uz pokojnike Dragutina Kettea, Josipa Murna - Aleksandrova i Ivana Cankara unio je on u slovenački dio naše književnosti nov duh pretačući u blistave stihove dobre i zle trzaje savremene evropske duše.

Od srpsko-hrvatskih modernih pjesnika Dučića, Rakića, Domjanića i Vidrića razlikuje se on otprilike onako, kako se razlikuje slovenačka pučka popijevka od srpsko-hrvatske. Odbijemo li naše poskočnice, rugalice i budnice, to mi Srbi i Hrvati u pjesmama većinom tugujemo i sanjarimo; Slovenci naprotiv klikću i „žvrgole“. Ritmika je u našim najljepšim sevdalinkama otegnuta; u slovenačkim pjesmama brza i odsječena. Naše se najljepše melodije čuju u srijemskoj, banatskoj i mačvanskoj ravnici, gdje se zvukovi gube i razvlače u nepovrat u nedoseżnoj daljini; slovenačke melodije kao da su stvorene za doline i brda, u kojima se ljudski glasovi lome i umnažaju u višestruku harmoničnu jeku. Pjesme „Đaurko lijepa“, „Odbi se biser-grana“, „Bogata sam, imam svega“, „Zeleni se gaj“ ne bi mogle nastati ispod Triglava ili u Karavankama; pjesme „Regiment po cesti gre“, „Škrjanček se v luft vzdiguje“, „Reven kaplan“, „Ko pridem jaz k tebi“, izgubile bi mnogo od svoje izvorne ljepote u širokoj podunavskoj i posavskoj ravnici.

Osobine slovenačke pučke popijevke razvio je Župančić do klasična savršenstva. U njegovu se ritmu odrazuje tempo slovenačkih melodija i jampskog jezičnog naglaska. U njegovim fermatama, sinkopama i usjecima slušamo krepke akorde slovenačkih seoskih momaka i ljubljanskih pjevačkih zborova. Znade Župančić biti i elegičan, znade biti i očajan, ali i te su njegove pjesme spjevane više u duru nego u molu. Njegovi su duševni pokreti sami odsječeni upiti i klicaji: upiti i klicaji radosti i razdraganosti, tuge i trpkosti, obijesti i poruge. Govorio on kakvim mu drago tonom, nikad nema u njega trome i boležljive sentimentalnosti. Kroz njegove kratke taktove i brze udarce kao da se provlači neprestano slovenački pučki refren: „Juhè, juhè!“ Neke su mu pjesme takove, kao

da ih je spjevao sam narod u Beloj Krajini. Druge su finije, modernije, ali i u njima se već na prvi mah zapaža pjesnikovo porijeklo.

Da je Župančić ostao u svom belokranjskom zavičaju, bio bi možda nepopravljiv „vasovalec“, svirao bi citaru i harmoniku, prolazio bi noću sa seoskim ašigdžijama pjevajući pokraj prozora svoje Mandice, Mare ili Ane, a u zoru bi se izvrnutih džepova i možda bez šešira vraćao kući od kakovoga krčmara Janeza, Petrina, Lukića ili Spahića. Ali došavši u gradski život, u „Ljubljancu dolgu vas“, postao je profesorom i književnim artistom, dakle čeljadetom, kojemu barem u nas Jugoslovena nije dopušteno da se dokopa obezbijeđena društvena položaja. Premda je on, kako vele, u životu solidan građanin, mnogo solidniji od svojeg nedavno umrlog druga Ivana Cankara, ipak se i u njega javljaju često akcenti književnog proletarca i bohema.

„V moji deželi ni cest,
na mojem nebu ni zvezd,
v mojih očeh — temà,
v moji duši — bolest“.
(Čaša opojnosti, Nočna melodija, 65.)

No on nije malodušnik, nije „jamralec“, da upotrijebim izraz, što ga je popularizovao slovenački August Šenoa, pripovjedač Jurčić. Nakon svih razočaranja govori on, da će kupiti duhana, napuniti svoju „pipicu“ i pjevati druge pjesme „hčerke trenotka — utrinke plamena večnega“ (Č. o.; Na pot, 132.). Ili se opet stavlja u pozu obijesna seoskoga „fanta“ i veli:

„Vi drugi imate ljubice,
vi drugi imate denár,
a jaz — jaz imam po strani klobuk,
pa kaj mi vse drugo mar!“
(Čez plan; Raznim poetom, 69.)

Tko nema pune novčarke ili ne može u realnosti vidjeti svojih ideala, taj može biti bogat sanjama i željama. I Župančić je takav bogataš. Temeljni je ton njegovih pjesama čežnja ili, kako Slovenci kažu, hrepenenje. Čežnja je to za potpunom slobodom naroda i većom slobodom pojedinca, čežnja za poštenjem, vjérnim drugom, borbom, nesmetanim užicima i lijepim pojavama prirode. Pjesnik znade gdjekada da naslika po koji prizor mira i zadovoljstva, ali to nije realnost, to je tlapnja, koju on sam raskida u završnoj pointi nemilosrdnom hajneovskom ironijom. U dojakošnjem svojem radu nije on mario za prošlost, proti sadašnjosti je prosvjedovao, a svemu se nadao od budućnosti. Uzorni su izrazi tog duševnog stanja: „Daj, drug, zapoj“, „Pesem mladine“, „Nočna melodija“, „Moje barke“, „Manom Josipa Murna-Aleksandrova“, „Vseh živih dan“ i „Duma“. Naročito su popularne u Sloveniji „Pesem mladine“ i „Duma“. Župančić je u tim pjesmama čisti umjetnik, ali i kao umjetnik on je u slovenačkom dijelu našega naroda budilac energije, pjesnik-vates onako otprilike kao u Hrvata Vladimir Nazor. Ne mogući prije našeg političkog ujedinjenja da govori otvoreno govorio je u simbolima i slikama, i to ga je spaslo od neumjetničke tendencijoznosti i retorike.

Premda je glavna značajka Župančićevih pjesama čežnja, ipak ne možemo reći, da je on monoton. Registar je njegovih duševnih ugođaja dosta raznolik i kvalitetom i kvantitetom. On znade da bude i naivan i ujedljiv i veseo i tužan, i očajan i humorističan. A takvu duševnu gibljivost nalazimo tek u talenata prve vrste. Krivo je mišljenje, da se veličina kojeg umjetnika može ustanoviti jedino po obilju predmeta i ideja, što ih on obrađuje. Ta veličina (koliko je specijalno umjetnička veličina) zavisi o dinamici i raznolikosti umjetnikovih estetskih stanja. Shakespeare nije prvi pjesnik čovječanstva stoga, što je prikazao čitavo društvo od kraljeva do prosjaka, nego stoga, što je umio da se nenatkriljenom snagom prenese u sva ljudska raspoloženja. Župančić nije ni epik ni dramatik, njegovo je polje balada, romanca i lirska pjesma u užem smislu. Ali njegova je sugestivnost neodoljiva. Kad on hoće i kako on hoće, moraju se homogene duše zajedno s njime smijati ili ljutiti, osjećati bojazan ili ratobornost, biti dobroćudne ili cinične, raznježene ili razočarane.

U pjesničkoj tehnici glavne su Župančićeve vrline plastičnost orisa i epigramatička kratkoća radnje. Priroda u pleinairu i clairobscuru, u srdžbi i milini naslikana je u njegovim stiho-

vima tek u nekoliko poteza kao u kakvog modernog impresijonista. Njegovo ljubljansko polje, Jadransko more, breze Bele Krajine, ljiljani, tulipani i mak govore nam razumljivim jezikom kao osobe u najsugestivnijim pričama. Opis, kako su postale Karavanke, može se ubrojiti u prva mjesta jugoslovenske literature. A kad prikazuje kakvu radnju ili događaj, ne treba Župančić kilometarskih filmova ni Homerove opširnosti. Nekoliko trenutaka, i pred nama kao da se izmijenio niz najplastičnijih kipova; nekoliko ritmova, i kroz naše moždane i živce protitrala je struja najkrepčih emocija. Naslov je jednoj Župančićevoj zbirci „Čaša opojnosti." Taj bi naslov pristajao vrlo dobro čitavoj njegovoj poeziji.

Župančićeve su pjesme plod momentanih raspoloženja. Nema u njima idejne dosljednosti iz koje bi mogli zaključivati, da autor imade stalan pravac u životu. On govori o kršćanima kao o tuđoj religiji; a onda je najednom takav kršćanin kao najskrušeniji konvertit. On osuđuje brakolomce i nevjernice; a onda se ruga onima, koji koracaju zadovoljni „pod sladkim jarmom svetoga zakona" (Čaša op.; Parček, 41.). On bi želio, da u svijetu vlada nevinost i poštenje; a sam se smije kod tuđe žene prevarenu mužu. Iz Župančićeve erotike i drugih njegovih pjesama čujemo uz akcente idealna čovjeka i lascivne izjave Heinea, Arna Holza i Dehmela. Ti su pjesnici najviše djelovali na njegovu dušu. Naročito se to može reći za Heinea, kojega je Župančić mjestimice i previše očito kopirao. Župančić proživljuje tragiku modernih etičkih lutalaca, koji moraju i sami priznati, da im dobrota zaostaje za darovitošću. On veli o sebi i svojoj okolini:

„Ah, kako mi mladeniči hodimo
po blatnih stezah,
ah, kako mi mladeniči blodimo
in tratimo mlade moči . . ."

(Čez plan; Dan, I., 89.)

Upliv je Župančićev na slovenački dio naše književnosti golem. Svi su mlađi slovenački pjesnici njegovi učenici. I kod Hrvata se vide tragovi njegove jake individualnosti. Držim, da se ne ću prevariti, ako ustvrdim, da je i Vladimir Nazor od njega mnogo naučio. Nazorovi daktilski srokovi i konstrukcija nekih balada u „Intimama" dokazuju veliku srodnost ovih dvaju pjesnika, koji se sa Srbima Rakićem i Dučićem otimaju za prvenstvo u predstavništvu savremene literarne Jugoslavije.

TRI ŽENIDBE.

I.

Oj Savice, tija vodo ladna!
Prevezi me tamo i onamo!
Tamo mi je selo omiljelo
I u njemu garava djevojka.

U kolima leži Ivan uz Velu, a ne spava, sve mu je u glavi kao da čuje tu pjesmu, a nikako ne može razabrati tko je pjeva. Oprezno digne glavu i ogleda se gumnom, po kojemu pala mjesečina jasna poput srebra, a pod njom kao da sve snije, te u snu odmjereno i tiho diše. Ivan osluškuje, ali uistinu nitko ne diše, njemu se tako samo učinilo, ali ipak kao da tom jasnom tišinom dolazi odnekuda lagana nekakva pjesma mirna kao Savin tok . . . Protegne se i zatvori oči, a glava mu pala uz Velinu na dasku, koja je preko kola, a služi za sjedalo. Sinoć su legli u kola, na gole daske, a daska im je sjedalica uzglavlje, samo da se rano probude, jer treba napasti volove za oranje.

Ne zna Ivan, što to pjeva . . . Mlad je, duša bi mu pjevala od sreće i snage, što se skupila u njemu . . . Ne vjeruje u vile, a sada misli, da to možda one pjevaju. Čuo je kao dijete, gdje stari ljudi govore, da one pjevaju, kad je mjesečina, a nitko ne zna, što pjevaju. Tko čuje njihovu pjesmu, ne može joj odoljeti, već ga dovuče do njih, a one ga uzmu u svoje kolo i igraju s njim pod lipom do rane zore, a onda se izgube. Tko s njima igra, poljube ga i ostave na njemu svoj biljeg, pa vrati li

se među ljude, uvijek samo misli i gine za njima.

Opasna je vilovska pjesma i opasan je njihov poljubac, ali ga se Ivan ne boji. On želi, da gumno opkole vile. Plesao bi s njima, doklegod bi se dalo, a njihovih se cjelova ne bi plašio.

Ali nema vila. To samo hladni vjetrić dolazi s polja i donosi miris poorane zemlje i suhoga lišća, te rashlađuje Ivanovo lice. Zaklopio bi oči da zaspe, ali ga je vjetrić osvježio, te ne može spavati, a u njemu nešto sve igra i pjeva.

Zvijezde se dobro pomakle na nebu. Volarica se pokazala između pojate i štaglja, a kose se ustubočile iznad slame. Kad je to Ivan smotrio, htio je skočiti, jer je vrijeme za volove, ali bi time probudio Velu, koji još slatko spava. Pokriveni su hasurom. Otkrije se i polako se izvuče, a onda pokrije Velu i zakloni mu kapom oči od mjeseca. Pustio je volove i htio je uzeti tamburu iz kola, ali je znao, da se ne bi mogao uzdržati, da ne tambura, pa bi se možda Velo probudio.

Lagano je otvorio vratnice, pa su volovi izašli u polje, a on za njima. Kopaničko je polje široko i dugo, a po njemu pala rijetka maglica, te sve po njemu kao da je prosuzilo. Volovi idu sve nogu na nogu i pušu bijelu paru, dok nijesu došli do kukuruzišta, na kojem je još kukuružnjak na rpama. Tu su se razišli, a Ivan je stao uz jednu rpu da pazi, da ne dođu volovi do nje. Stoji uz rpu i pjevulji, a san mu se stao krasti na oči. Htio bi sada zaspati ali se boji za volove. Vani mu došla do kože maglena vlaga, pa mu se spava.

U jedan par je gotovo i zaspao, ali se jedan vol naglo odmaknuo od međe. Učini mu se da netko dolazi. U prvi se čas lecne i kao malo uplaši onako snen, ali začuje kašljanje i gdje netko sam sobom govori. Nije bilo dugo, a djed Patak osvane blizu rpe s torbom preko ramena i s lulom u zubima. Bio to već stariji udovac, a u selu ga tako zvali.

— Hm, hm, da, da, tako je to, kad su sami volovi, govori sam sebi. Smijao bi se Ivan, no ipak vikne:

— Tko je to?

— Ja! . . . A to si ti. Mislio sam, da su volovi sami. — Dogega pred Ivana onako nizak, neobrijan, a od pušenja gotovo kao šunka u odžaku. Sjedne uz Ivana. Ovaj se odmakne, koliko je mogao, jer nije podnosio lule, a djed Patak je žvakao i baguš.

— Kud si pošao djede?

— Eto tako. Čovjek bez žene kao pas bez gose . . . Rekoh ja svojoj babi, da ne ide; ona posla kćeri, tamo udarila bolest, pa i ona otišla, a ja ostao udovac.

Djed je nastavio svoju pripovijest, kako je ostao bez svog vjenčanog druga, bez babe svoje. Ivan mu se htio malo narugati, ali san je sve više navaljivao na nj, te je doskora i zaspao, a djed je dalje pripovijedao ne opazivši, da Ivan spava . . . Puno je pripovijedao, a kad mu je postalo teško izvlačiti iz lule, očisti je i metne baguš u usta.

— Hm, hm, da, da! tako je to, — govori djed sam sebi, a najednom čuje, da se netko smije. Došao Velo i neko vrijeme prisluškivao, pa mu bilo smiješno, što djed sam pripovijeda.

— Što ti tu radiš, djede?

— Čuvam volove.

— Pa gdje su?

— Na papcima.

Velo posluša i čuje, kako volovi ruše rpu kukuružnjaka. Poleti tamo, a volovi je već razrušili. Naredi je, koliko se dalo i zalati volove, te ih stjera k šumi, pa dođe k djedu.

— Kako ti to čuvaš volove, a oni u kukuružnjaku? —

— Da su moji, ne bi bili. Svatko nek na svoje pazi, - reče djed, pa nastavi pljuckati, jer žvačući baguš uvijek je pljuvao. Ivan je spavao mirno, a Velo je sio do njega mirišući suho kukuruzovo lišće.

— A gdje je Ivan? — u neke će djed.

— Pa tu je kraj nas.

— Hm, hm, da, da! kad sam ja bio mlad, ne bih ja spavao po cijele noći, nego po drumu za djevojkama.

— Eh, ti onda nijesi išao na oranje.

— Išao sam! A da tko bi išao, ali sam morao paziti, da ne zaspem. Jedamput se de-

silo, da sam ipak zaspao . . . Orao ja s mojim drugom, a poslije ručka nijesmo ispregli volove, nego smo ih u jarmu puštili, da malo odahnu. Ja sam legao na zubaču, da dremnem, a moj će drug pripaziti na volove. Ali kad se i njemu stalo drijemati, sveže volove za zubaču, a on legne u kola. Mislio je, da ću se ja već probuditi ako volovi krenu. Volovi čekali i čekali, a kad im je dosadilo, krenuli i povukli zubaču, pa odvukli i mene na njoj upravo u selo. Kakva je to bila vika i bruka! ali što ćeš mlado je mlado . . .

Djed Patak se sam sebi smijao, a Velo mu pomogao . . . Još su tako pričali, a volovi pasli. Par puta ih je Velo odbio od štete, a sve misli, što radi taj djed tu? Pitao bi ga, ali ga je stid. Govore po selu, da je povjedurio, odkako mu je baba umrla, pa izgleda kao vještac: nizak sitan i bradat . . . U neke se začuje, kako se kroz noć, što je već na izmaku, širi djevojačka pjesma, a s njom se čuje i klepka.

Oj Ivana, Ivaniću,
Stavi konja divanit ću! . . .

Tako djevojka pjeva, a glas joj je pun svježine i mladosti. Djed je nehotice zašutio, a onda podrma Ivana.

— Momče, djevojke te zovu.

— Mir od mene! — iza sna će Ivan i zamahnuo je rukom, kao da će nekog udariti. Djed se uplašio, pa skočio lako, kao nekad, kad je bio mlad, a Ivana se svatko boji. Nije nikad nikoga istukao, niti je s kime zametnuo ozbiljne kavge, a ipak ga se svi boje. Ima oštre oči i malo tvrđu riječ, a to je nekomu gore, nego da je zbilja razbijač, premda ga tim drže. Uostalom to mu je i njegova mati dosudila, čim je došao na svijet. Rodio se pod jesen. Odnijeli ga na krštenje, a nju zaboravili pitati, kako bi mu ime dali. Skoro bio Ivan Glavosjek, pa su i njega tako okrstili . . . Kad je mati čula, kako joj je djetetu ime, rasplakala se onako u babinama.

— Ivan Glavosjek! Taj će nekom glave stati!

— I nije ga zvala niti Ivo, ni Ivice, kako druge majke sinove zovu, nego Ivane, jer je to veliko ime, a on joj je bio velika briga. Još kojekako dok je malen bilo, ali sada kako raste, sve se više boji za njega. Ide na drum u veče kao i ostali momci. Za djevojkama će, pa Bog sveti zna, što bi moglo biti. Kad u veče pođe na drumu, ona protrne, pa spavala noću ili ne spavala, a zorom misli, da će čuti zvono na njega . . . A kako se omomačio, moli devetnicu na devetnicu za njega, pa dosad nije još ništa zla bilo, premda ga se svatko boji.

Protro je oči i ustao, a djed je viknuo sipljivim glasom, što je bolje mogao:

— Oj djevojko!

Ona pjeva svoje dalje. Djed pogleda na momke, a Ivan zapjeva:

Mara djevojka tri vijenca plela,
Tri vijenca plela, a sva tri zelena.

Djevojka prestane s pjesmom, a i klepka je prestala. Tjerala je konje pred sobom, a kad je stala s pjesmom stala je i s njima.

— Da imamo sad tambura! — Velo će.

— Ja ću ići po nju. U kolima je.

— Nemoj ti, ja ću.

— Ah, kuda ćeš! — zagrli ga Ivan i pođe s njime. Pošao bi sam po tamburu, ali djevojka je tamo i stoji. Po glasu ju je poznao, a ona je zašutjela na njegovu pjesmu. Pošla su njih dvojica, a i djed s njima.

Velo je meke, gotovo djevojačke ćudi, a zavolio se s Ivanom još u školi. Ivan je sa svakim opor, samo s Velom nije, a nema stvari, koju njemu ne bi učinio. Pa ako na drumu počne štogod s kime, Velo mu dođe, pa rekne: „Nemoj, brate Ivane!“ a on je odmah drugačiji.

Djevojka je stajala na vratinama bosim nogama u rosnoj travi kao jutarnja vila, Ivan će joj:

— To si ti, Maro?! Otkuda ti tako rano?

— Išla sam po konje.

— A gdje ti je otac? — pita djed.

— On je htio poći po konje, ali sam mu rekla, da i ja mogu poći.

Još su koju progovorili, a onda je djevojka otišla.

— Hm, hm, da, da, valjana cura, — zakimao je djed glavom kad je djevojka otišla

A. KAURIĆ: RATOVANJE.

na svoj stan i posao. Mara je bila sama u oca bez majke.

— Kamo, djede? — pitao ga Velo.

— A eto idem! — reče i ode prema selu.

Momci zalate volove, pa pjevajući napašivali su ih i pomalo ih tjerali, a kad se sasvim razdanilo, bili su na Ivanovom gumnu . . . Ujarmili su ih i pošli na njivu. Ivanova im je mati htjela donijeti ručak, ali oni su ga ponijeli u torbi. Ivan je volio svoju majku. Bila to već starija žena, pa čemu da se muči praveći dvaput jelo i donoseći ga na njivu. Ručak će ponijeti u torbi, a užinu će im skuhati ona i donijeti.

Zora plavi, a dan nastaje. Ivan okrenuo rasole, Velo šica volaricom, idu uz plug, a ne govore, kao da im se tuga na srce valjala. Ali nije to tuga. Momcima se vrzu djevojke po glavi i njihove ih obijesne brige nekad naglo sustignu, pa ih se ne mogu otresti.

Kad su već odmakli od sela, stigne ih Ivanova susjeda baba Drljača. Nije joj to bilo krsno ime, ali svatko ima u selu još jedno ime, a ovo je bilo njeno. Udovica je već par godina. Tanka je, visoka je, a suha kao oglodana kost. Pokojni joj muž bio pijanac i lijenac, a ona radišna i čuvarna vrijedna careva grada, pa ne samo, što joj muž nije rasuo svoje djedovine, nego su još nešto prikupili. Tim se uvijek baba Drljača ponosila i svakom je govorila, neka se znade, da će više pribrati čestita žena, nego što će rasuti nevaljali muž. A i jest bila žena, osobito dok je bila mlada. Na poslu radi, kao da će u zemlju utonuti, a urani i zakasni uvijek. U hodu je brza, kao da je vile nose. Jednom je imala mobu na njivi izvan sela; kolima je trebalo do nje naravskim hodom podrug sata. Ona je donijela užinu, a težaci se gotovo uprepastili, kako je rano došla. Još su se više začudili, kad su jelo jeli, pa se opurili, tako je vruće bilo, a od sela do njive moralo bi se ohladiti. Baba je pošla iz sela na vrijeme, ali je tako brzo došla, da se jelo nije imalo kada ohladiti. Kad su joj se poslenici počeli radi toga rugati, nju je nekako samu bilo stid, pa im slaže, da je jelo skuhala u šumi.

Stigla momke a prestigla bi ih, da je Ivan nije stavio, da ide s njima. Išla je na posao, pa je nosila sebi za jelo u torbi, a na ramenu motiku.

— Daj tu torbu, da ti ja ponesem, — reče joj Ivan.

— Mogu ja i sama.

— Nama je ipak lakše, mladi smo, — i uzme joj torbu s ramena, a Velo joj ponese motiku. Pošla je sjeći kukuružnjak... Isprva se nećkala, da joj nose momci, ali joj je ipak drago bilo i sada idući s njima, krivo joj se vidjelo, što ne idu kroz selo. I ovako se svejedno ukočila i visoko digla glavu, što je s momcima, a sretnu li koga, svakom nešto dovikne i od dragosti ne zna što bi. I prošla je svoju njivu, pa je s njima išla sve do njihove, samo da što dulje bude s njima.

Počeli orati momci. Velo goni volove, a Ivan pluži. Odorali jednu brazdu, a kad su se skrenuli, ona ravna kao da si je uz konac nategao. Uz ovu su prislonili drugu, treću i došli da prave razor. Ali prije nego je slog bio gotov, čuju djevojačku pjesmu, a Mara se pojavi s vezivom na njivi. Čuva goveda, pa je došla gdje je znala, da su momci.

— Ne ostavi ciganina![1]) — viknula je Ivanu... Uvrijedilo bi ga to, da mu tko drugi veli. Ovako se samo smije, pa će od žala, bili ona htjela plužiti. Uhvati Mara za rasole, a Ivan pođe kraj brazde. Nikom pluga ne bi ustupio, ali momak ne može da odbije djevojačku molbu. Stupa kraj pluga, Velo se osvrće i obojica se čude, kako djevojka ore. Nit se na plug objesila, niti se vuče za njim, samo ravna brazdu, a razor je napravila i bez repa i bez ciganina.

— Tko bi to rekao! — govori Ivan prihvativ se rasola nemogavši ništa prigovoriti Marinom poslu. — Tko te je samo to naučio?

— S ocem sama, pa sam mu i sin i kći. I danas sam htjela poći na oranje, ali on mi ne da.

Odu momci, a Mara povraća goveda, te se svraća k njima s vezivom, a nekad, te nekad imali od Ivana rasole, da napravi brazdu.

[1]) Ciganin je, ako se u razoru (ili među brazdama) ostavi zemlje, koju plug nije zahvatio.

Došlo je i doba ručku.Ređuše nose lonce na bremenicama i hranu u torbi, a Mara vidi da momcima nitko ne nosi. Pita ih, kako to, a oni joj razlože, da nijesu htjeli truditi Ivanovu majku. Pita ih, bi li im nešto spravila, a oni jedva pristali. Naloži vatru, pa otopi slanine i namasti kruha, ureže krastavaca, metne luka u sir s kajmakom i ručak je bio gotov, svakako je bolji, nego prijesna slanina s kruhom. Sjeli su, pa su jeli u troje, a kad su bili gotovi i malo pjevali, došla je Ivanova sestra. Ona je pošla za govedima, pa je donijela težacima vode i voća, a kakvu je jabuku pustila Veli u žep, nije nitko vidio. Ona je odmah i otišla, a momci su nastavili s oranjem, dok sunce nije još jako, pa će ranije pustiti volove. Mara je i opet par brazdi odorala, a odnekuda se stvorio kod njih ujedamput djed Patak.

— Otkuda ti djede? — pitaju ga.

— Hm, hm, da, da, kad je čovjek bez žene! — pa se sve čudi, kako Mara ore.

— Valjaš ti, valjaš! — hvali je djed. — Ženite se momci! — savjetuje Velu i Ivana.

— A zašto se ti ne ženiš?

— Ja?! — na široko je rekao, a onda je pljunuo. Sigurno je imao baguša u ustima. — Ženio bih se i ja, kad bih imao koga.

Prošla u to baba Drljača. Išla je valjda na drugu njivu, a momcima je izdaleka mahala i vikala.

— Eno ti baba, djede, — reče Mara.

— Hm, hm, da, da! baba će umrijeti, ja ću umrijeti, pa će nam ostati pusto blago i imanje, a ja bih htio iza sebe belendova, belendova!

Mara se nasmije djedu od srca veselo, ali se momci nijesu smijali, jer je djed nekako čudno gledao u Maru.

II.

Poradili se poslovi, a nastupila kasna jesen s duljim svojim noćima s prelima i posijelima. Momci tada posjećuju djevojke, a majke nagađaju, koja će im biti snaha, i oci, tko će im biti zet... Poslije prela uzme jedan od momaka tamburu, drugi gusle, pa sviraju, a mlađi igraju. Nekada se i tkogod stariji uhvati u kolo. Ako je lijepo vani, igra se na polju...

Mlađarija igra, a stariji čube oko kola i sjećaju se mlađih dana, dok im ne dosadi, pa se malo po malo raspu kućama.

Sada nastane tek pravo! Što tko ima kome reći, rekne, ali otvoreno pjesmom. Mladež je jednodušna i složna, a drži svoju stranu.

Jednom tako, kad su stari ostavili mlađe a kolo se opet uhvatilo, svirao je samo Ivan. Djevojke su pjevale, momci ih pratili, a od oranja govorilo se, da je Ivan odabrao Maru, no nitko nije bio baš siguran. Ivan svira, a u jedan čas zapjeva Mara.

Svaka cura sebi momka bira,
Ja ću onog, što u kolu svira.

Vidjelo se na njoj, da je dugo trebalo, dok je zapjevala, a kad je počela, svi su zašutjeli i čekali, što će biti. Mislili su, da će Ivan prestati, ali on još ljepše zasvira, pa je po tom svatko znao, što momak misli. Mara je sada veselije pjevala, a bolje joj prosidbe nije trebalo... Kad je Ivan predao Veli tamburu, te htio presjeći kolo, da igra uz Maru, zapjeva ona:

Diko moja, ne igraj uz mene,
Već spra mene, pa gledaj uz mene.

Uhvatio je njoj sučelice. Djevojke se pogledale, a i momcima je čudno bilo, no još su se više začudili, kad se Mara uhvatila uz Ivana pa zapjevala, a on ostao uz nju:

Tanka sam,
Visoka sam;
Onoga sam,
Uz koga sam.
Koga sam se privatila,
Za onog sam naumila!...

O pjesmama se i na pjevanju u kolu ništa ne govori, ali već sjutradan je pukao glas selom, da se Ivan oženio, jer čim momak nađe djevojku, vele mu, da se oženio... Nekoga je veselilo to, ali su mnogi o tom svašta govorili, a najviše je palo na Maru. Sirota je bez majke, a u siromašna oca. Ivan je jedinak uz sestru bogate majke, pa i majci nije bio baš po ćudi sinov izbor.

Prosuzila je mati, kad je čula ali je mislila, prvi je izbor, pa će se već promijeniti. Samo je spomenula, što svi Mari zamjeraju: da znade reći.

— A kakav sam ja? — reče joj sin.

Priznala je mati, da joj je sin adren bio još kao dijete, pa za njeg i nije, što je tiho i šutljivo. Smirila se pogotovo, kad je pošao u žirinu. Urodio hrast oko njihovog vinograda koji je bio četiri sata od sela, pa se našao zajedno s Marinim ocem i djedom Patakom u koljebi svoga vinograda. Napravili su tor za svinje blizu koljebe, a njih trojica a njoj sprtili i konakovali.

— A otkud ti, djede, stekao svinje? — pitao Ivan.

— Hm, hm, da, da, — govori djed Patak, — moja je jedna, a ovo sam skupio po selu... Što ću doma među pusta četiri zida?

U koljebi bila slamljača na daskama. To je bio krevet, na kojem je spavao djed Patak i Marin otac. Htjeli oni, da na njemu Ivan spava, ali on je sebi namjestio na zemlji, a starije je pustio, neka na boljemu spavaju. U sobi je bila i mala peć, koja ih je grijala i na kojoj su kuhali... Lijepo su se slagali. Dvojica bi išla za svinjama, a treći bi ostao da kuha. U večer bi večerali, malo pripovijedali, zajedno izmolili sve molitve pa pošli spavati. Ali djed Patak uvijek zadirkivao Ivana, što ne ide u veče u selo na prelo. Išao bi možda, ali Marin je otac tu, pa je govorio, da je za njega sve to već prošlo, te da rađe voli spavati. Ali djed Patak je bio zbilja kao da se povjedurio. Cio dan hoda po brdu za svinjama, a noću ne spava. Kadgog hoćeš, budan je. Kad ozebe, probudi Ivana, da loži peć, mjesto da sam potakne vatru. Hoće da ga malo smeta, a Ivan, da mu se osveti uzme tamburu, sjedne uz peć, pa svira, no djeda to ne ljuti, nego još veseli, jer uživa u pjesmi i svirci.

Kad je Marin otac bio kuhar, pustio bi Ivana do neke dobi, da spava, ali djed Patak bi ga probudio i potjerao.

— Hm, hm, da, da! nek se uči reda kad bude čovjek, — govorio bi. Samo u nedjelju bi ga pustio u svemu, da se izdovolji, a Ivan bi znao da i pretjeruje, pa bi ležao i do podne... Jednom je tako ležao, pa otvorio

oči, te vidi, kako djed zasukanih rukava raščepurio prste i nešto drobi u zdjeli. Kad mu dosadilo gledati, pitao je djeda, što hoće . . . Ima glavicu kupusa, pa bi htio za ručak načiniti salatu, a nema sirćeta. Uzeo je greža,[1]) te ga hoće zdrobiti, a ne može.

— Gdje bi ti to tako, – veli mu Ivan, pa uzme drvo, te stane udarati po grežu. Al, tvrdo zrno, a sklisko, pa iskače iz zdjele. Istrese grež u zakrpani limeni lonac te u kojem su kuhali grah, ulije malo vode, pa stane tući no doskora počne lonac curiti. Tukući ga probio. Djed je u to rezao kupus u zdjelu, a Ivan stuče grež u kotliću, u kojem su kuhali krumpir i kupus. Sirće je bilo malo crno, ali je dobro . . . Tog je dana trebala doći Ivanova mati i Mara, pa su morali spremiti veliki ručak. Ivan će umijesiti valjuške, koje će metnuti na mast. U obične bi dane pravili od tijesta samo taranu . . . Djed rekne Ivanu, neka načini dosta. Zbilja ih je načinio. Nekuhanih ih je bilo pola kotlića, a kad su se počeli kuhati, te su nabubrili, stali su iskakati kao živi, a kotlić je bio vrhom pun. Osim toga su se slijepili, a nijedan od muškaraca nije pravo znao, zašto je to.

Ivanova mati nije došla, a Mara je prispjela na ručak. Pripovijedali su joj, kako su ručak pravili, a ona da pukne od smijeha. Ipak će ženska bolje zaći u muški posao, nego muškarac u ženski, govorila im. Poslije je naučila Ivana, kako se valjušci prave, pa ih je pravio za užinu. Htjeli su kuhati i grah, no lonac nije čitav. Mara savjetuje, da ga zalijepe brašnom. Ali kad je grah počeo kuhati, a djed ostao sam kod vatre, počne lonac curiti. Djed nije znao, što da počne, već stane vikati kao na vatru. Dotrčala Mara, pa se stala smijati djedu, te mu rekne, nek zalijepi lonac. On uzme blata, a ona mu ga istepe i opet lonac zamaže tijestom. Tako su uvijek lonac po nekoliko put zalijepili i kuhali sve u njemu.

Kad je Mara otišla, a muškarci u veče prije spavanja posjedali na razgovor, vidi djed na Marinom ocu sasvim novu košulju i gaće, ali to nije bilo istom štogod. Na prsima sastav, a gaće raspletene i na njima čipka od tri prsta.

— Brate, ti si kao momak, — veli mu djed Patak. — A tko ti je to načinio?

— Moja kći.

Djed uzme komad kruha i počne jesti, pa pita, tko ga je umijesio, dobije isti odgovor.

— Hm, hm, da, da, valja cura, valja! — pa počne velik razgovor o sebi, kako se mora oženiti, a imutak će njegov ostati onoj, koja za njeg pođe. Sluša Marin otac, a oko srca nešto ga steglo. Zna kud šiba djedov govor, pa ga oblile suze, jer mu je teško bilo, što mu kći nema majke, pa svatko misli, da može doći do nje . . .

U žirini su ostali do iza Nove godine. Tada je zapao dubok snijeg, a i svinje su bile upravo utovljene, pa nijesu ni htjele više da rade . . .

Kad su počeli poslovi u vinogradu, skupila se lijepa moba u Ivanovu vinogradu. Bio je Velin otac, jer ako su dva momka drugovi, onda se i njihovi svojataju. Bio je djed Patak, Mara i njen otac, što su za žirine bili u Ivanovoj koljebi . . . Rade svi skupa. Vinograd je daleko od sela četiri sata, pa treba za jedan dan svršiti posao. Svi rade, ali nitko kao Mara i Ivan. On radi oko loze, a ona raznosi đubre i njih dvoje su sve u šali i pjesmi uradili više nego druga tri težaka. Gledajući ih Ivanova mati, kao smirila se, da bi joj Mara bila snaha, a njenom ocu gori srce, da mu Ivan bude zet, jer vidi, da je njih dvoje stvoreno jedno za drugo, ali ona je bez majke i siromašna, pa ne bi smjela ni pomisliti, da pođe za njega.

Orano su svršili, pa su za vidna pošli kući. U prvi mrak su došli u selo prije Kopanice, U kolima Velinoga oca bio je Ivan i Mara, a u drugima ostali . . . Na drumu se skupile djevojke i momci na večernji razgovor i zabavu, a kada su vidjeli momka i djevojku iz tuđega sela, počnu pjevati o svome selu. Ivan bi htio, da im nešto zapjeva, ali Mara zavikne djevojkama, koje su se upele, da što bolje pjevaju:

– Večerajte!

U prvi čas ni djevojke ni momci nijesu shvatili, zašto im je viknula, ali kad su se domislili, da im tim veli, da pjevaju kao da su

[1]) Grožđe, koje se ljeti zametne, te ne dozrije do jeseni.

gladni, polete svi za kolima, jer to je bila silna uvreda za cijelo selo. Velin otac šicne po konjima, no svejedno su ih stizale budže i kamenje, ali nijesu dobili ni u glavu ni u leđa. Druga su kola gorje prošla, jer je jedna batina razbila djedu Pataku lulu, a jedan je kamen pogodio Ivanovu majku u leđa. Marin je otac jedva umakao s čitavim kolima iz sela.

Djed Patak je putem prorokovao, da će buknuti rat između oba sela, a Ivanova je majka glasno rekla, da Maru ne će nazvati snahom.

Za vremena su stigli kući, a na kapiji ih dočekao Velo i Ivanova sestra.

III.

Buknuo je rat izmed oba sela, ali sreća, što je počeo u proljeće, kad su nastali poslovi, pa se nikako nije mogao razviti, jer i mlađarija radi, pa ipak ne može, da iz jednog sela ide u drugo na tučnjavu... Par puta su došli iz uvrijeđenoga sela momci, da izazovu, ali, kad su bili potisnuti, okupali su se u potoku, što je dijelio oba sela, jer je netko izvadio par dasaka iz mosta. Inače je bilo samo izgubljenih kapa, ali oba su se sela bojala onog, što će doći u jesen ili na zimu, kad se otegnu noći, a mlađarija bude bez posla. Mnoga je majka već unaprijed vidjela, da će kajati za sinom, a najviše se bojala Ivanova majka. I sada nije više samo molila devetnice, nego je kako nitko nije znao plaćala i mise za njega.

Druga je muka majčina bila, što je Ivan svejedno išao Mari. Sprijateljila se s time, da joj bude snaha, premda je siromašna, ali kad je zbog nje dobila kamenom u leđa, zavjetovala se, da je snahom nazvati ne će... Mara je Ivanu na Veliki Petak dala svilopis, što ga je sama našarala, a na njemu je pisalo:

Srcu srce daje
Našarano jaje.
Uzmi, srce,
Što ti srce daje.

Nije ga nikom pokazao, ali spremajući njegove stvari, našla je mati to jaje u žepu, a i čula je, da je kupio Mari na taj dan najveće srce od licitara. Bolilo ju to, ali što je rekla, rekla je, da ne će poreći... Ivan jedina muška glava u kući, pa radi kao stari, cijela kuća na njemu, te se ni ne opaža, da nema starijega u domu. Sve radi, ali ipak dospije i na drum. Seoski momci i djevojke izađu u večer na ulicu, tu se sastanu i zabavljaju, a svaki je momak sa svojom djevojkom... Mati čuje, da je Ivan s Marom.

Jednom mu je i prigovorila. Tada nije neko vrijeme izilazio na drum, ali nije ni Mara. Govore žene Ivanovoj majci, da ga Mara začarala. Neka pita koju ženu, kako da skine čare s njega. Ne vjeruje ona u to, ali je ipak pitala babu Drljaču za savjet. Ova skuha koje čega i umijesi kolača, a Ivan je sve to morao popiti i pojesti. Uzeo je, da ne ožalosti majke, ali je sve bacio, kako nitko nije vidio, a baba je čekala na uspjeh. Nije ona metnula ništa, da Ivana odčara, nego da ga učara. Što više, dan na dan mu slala darova, a Ivan se valjda domislio, što baba hoće. Jedamput je rekao, za babu Drljaču — već je davno tome:

— Eh, da baba nije baba, samo radi posla bih je uzeo.

Čula je to još onda i bila ponosna, a sada se tog sjetila pa počela koješto da snuje. Sve se bolje odijeva i po nekoliko oplećaka i skuta metne na sebe, samo da bude krupnija. Dariva Ivana, a kad mu je poslala da pije protiv čara, pa vidjela, da ne ide više na drum, bila je sigurna u moć svojih napitaka, pa se stala sve više da trsi nadajući se, da će sigurno nešto biti.

Svake bi nedjelje išla u crkvu, a kad je poslije večernje zaigralo pred crkvom kolo, umiješala se i ona med mladi svijet. Obrve joj nagarene, a obrazi crveni. Čude se djevojke zbog kog se baba trsi, pa je zovu u kolo, a ona i bi i ne bi, a okolo samo govori, kako je njen djed bio samovlasnik, pa je iza smrti sve njoj ostavio. Onaj će biti sretan, kome ona ostavi imanje i blago.

Govori baba, da je svi momci čuju, a na Ivana vraški pogledava. Htjela bi baba usrećiti momka, ali se nijedan ne će njome da usreći...

Približivao se prvi svibanj, lipov dan. Cure znaju, da će im tog dana osvanuti prozori na-

kićeni jorgovanom, a pred kućom, da će biti zasađena lipa. Te noći ne spavaju momci, nego idu po lipe, a i poljari ne spavaju, nego love momke, koji čine štetu u šumi. Ni baba Drljača nije spavala, nego je iza prozora čekala, hoće li i njoj tkogod usaditi lipu.

Ivan i Velo vidjeli su, kad je poljar pošao u šumu, prema Ivanovom gumnu. I oni su pošli tamo, te pri kraju podsijeku malo stabalce. Poljar ih uhvati na djelu, zapiše, pa ode na drugu stranu sela. Nije znao, da su lukavci htjeli da ih uhvati, gdje sijeku ovo stablo, a izabrali su lijepu lipu, najveće stablo u cijeloj šumi, što će usaditi Mari. Tanka je kao jela, vitka i ravna. Kad je poljar otišao, posjekli su tu lipu, rastavili kola i utovarili je. Velo je potjerao konje, a Ivan je pošao, da nakida jorgovana za prozore. Išao je prijekim putem, pa je došao prije Vele.

Ali još se nije zaboravilo na uvredu, što je Mara učinila susjednom selu. Sjećaju je se tamo i momci i djevojke, pa čekaju samo, da prođe ljeto i da prestanu poslovi. Biti će svega, ako Maru dotle tkogod ne isprosi, jer kada je djevojka isprošena, sve prestane i na sve se zaboravi... Imaju u selu staroga momka greavog Pavu. Kojoj se on djevojci javi, tu onda ne će nitko, a treba li gdjegod kavge, šalju ga naprvo.

Ivan je došao nešto prije Vele i zatekao je Pavu, gdje kopa pred Marinom kućom. Znao je, da nije došao sam, jer se Ivana boji. Sigurno su ga poslali, da zasadi Mari lipu i da tim omete Ivanov izbor, jer nijedan momak ne bi više dolazio djevojci, kojoj se Pava javi. Kad bi Ivan stalno Maru ostavio, moglo bi joj se uvrijeđeno selo osvetiti, kako bi htjelo.

Ivan vikne još iz daleka:

— Što radiš tu?

— Što te briga! — odgovara greavi Pava.

Lipa je ležala na zemlji. Pava pripravi lopatu, no dok je bio obrnut, nije ni vidio, kako mu je Ivan sjekiricom lipu pod vrh.

— Znaš ti, da je to moja cura? — pita Ivan.

— Čija je, da je, svačija je!

— Pazi, što si rekao! — Lijevom je obujmio breme jorgovana, a u desnoj drži sjekiricu i ide okomice na Pavu. Ovaj zamahnuo lopatom, no ne zna, bi li udario, a Ivan ravno prema njemu.

— Pa ti bi se tukao?! — govori Pava, a noge mu klecaju, kad ga Ivan okom u oko pogledao.

— Zar i u vašem selu nema cura?

— Pa zar ja ne smijem... — sve muca i natraške ide pred Ivanom.

— Uzmi svoju lipu, pa idi s njom, jer... zamahnuo je sjekiricom. Pava od straha sjedne i stane vikati. U to je došao i Velo. Mislio je Bog zna, što je, pa se smiješkao:

— Mirujte!.. Braća smo!.. Brate Ivane!

— Ja ne ću zla, — govori Pava sa zemlje.

— Jesmo li braća? — umirujući će Velo, — ako smo, nemojmo! — Velo misli, da će biti i krvi i mesa, a u mraku ne vidi, kako se Ivan bekrijski smije.

— Digni se, brate! — reče Pavi, pa ga podiže, a Veli je to čudno.

— Uzmi svoju lipu, ti znaš, da je Mara moja.

— Vidi se, da si čovjek, — govori mu Pava, — ne bih ja, ali me drugi nagovorili. — Povuče svoju lipu, ali joj vrh ostane.

— Kakva je to lipa, — tobože se začudi Ivan.

Domislio se Pava, kakva je to lipa, pa kud mu je bruka i sramota, ne usudi se ništa, jer se boji Ivanove sjekire, a i Velo je tu.

— Ništa, ništa, — opet će mu Ivan, — to se dade zakrpati. Skine s konja ular, pa nadoveže na lipu odsječeni vrh.

— Eto tako sad možeš ići, — rekne Pavi, kad je svršio, a drugi put ne idi sam.

Poklopiv se ode Pava sa svojom nadokrpanom lipom, a momci mu se smijali cijelo vrijeme, dok su sadili lipu i kitili prozore.

Pavu je boljela uvreda, pa se htio osvetiti. Usadio je lipu pod prozor Ivanovoj sestri. Ivan je znao, da bi tako nešto moglo biti, pa je rastavši se s Velom pošao odmah svojoj kući, a do zore bila je lipa s obješenim vrhom zasađena u drugom selu pred Pavinom kućom.

Marina je lipa bila najljepša, a i Ivanova sestra imala je također lipu, no brat nije znao, tko joj je usadio ... Baba Drljača čekala je uzalud gotovo do zore, pa je sjedeći i zaspala. Kad se probudila i otvarala prozore da mete, zatekne djeda Pataka, gdje ih kiti koprivom. A pred kućom imala je čak i zasađenu lipu: glogov trn s gnijezdom i u njemu dvoje svračjih jaja.

IV.

Znalo se sada tko je za koga. Samo još ne zna djed Patak i baba Drljača. On sanja o belendovu i curama, a ona misli o momcima. Koga je Velo odabrao, toga nitko ne zna. Svatko ga voli, jer je pošten kao otac mu i majka, a tih je i miran. Nikad se nije ni skim svadio, a svaka znade da će biti sretna, ako za njega, pođe. On je nekako kao dijete neuputan u momačke stvari. Curi nije dosta, da je momak voli, nju moraš steći, jer nijedna ti sama ne će sjesti u krilo ... Pokušao je par puta da koju predobije, ali kad se već čulo, da on ide ovoj ili onoj, došao bi joj stari momak grcavi Pava, a kojoj on djevojci dođe, toj više nitko ne ide.

Izlupala je baba Drljača djeda Pataka onim glogom sve po glavi, ali on se svejedno vrze uvijek oko njene kuće, a kad prođe kraj nje, duhne joj dima u lice... Ona na njeg ne će ni da pogleda, a Ivanu sve više darova šalje. On misli: „Lude babe!“ pa se sve u sebi smije, a kad su sami, pita Maru, je li joj krivo? Samo bi se smijala.

Došlo je i Ivanje, dan, kad momci kite djevojkama kapiju rankama jabukama. Mara je bila na stanu, a u ranu zoru čula je, kako je narapio njihov pas. Znala je, da su momci došli, a kroz prozor je vidjela Ivana i Velu. Dok sunce ne grane ostaju ranke nad kapijom, da ih poranici vide. U njih nitko ne dira, već jedino, da se nađe suparnik momak, ali on jednu skine, a druge metne.

Toga je jutra poranio i djed Patak. Prolazeći kraj Marine kapije s torbom htio je, da ranke obere. Vidjela ga, kako je okrenuo prema kapiji i kako je otvorio torbu, pa se domislila, što bi, a znala je, da on nema uvijek baš odviše stida. Došla je pred kapiju upravo, kad je posegnuo za jabukama.

— A što bi ti, djede? – vikne mu izdaleka.

— A evo bi, govorio s tobom, – iznenadio se i malo se zamucao.

— Pa hajde unutra, – pozove ga i skine tri teške grane jabuka, da ne bi tko drugi učinio, što je djed Patak htio ... Ide s djevojkom i vidi, kako uživa u mirisnim žutim jabukama, pa pomisli, ne bi li joj sada rekao, da pođe za njega. Razložit će joj, da on ne će još dugo, a imutak iza njega ostati će njoj. Osim toga ima još mnogo rublja od pokojne njegove babe, što nikome ne da za svog života, a žensko ćeš najlakše traljama predobiti ... Tako misli, a ne usudi joj se reći, nego je zapalio lulu, pa odbija dimove.

— Bi li rakije? – pita ga, kad su ušli u kolibu.

— Tko je ne bi?!

Ostavila je jabuke na stolu. Koliba se ispunila mirisom, ona izašla, a djed se ogleda. Još se bori, bi li joj ono rekao, kad se vrati. Spazi na stolu u boci nešto žuto kao pripjecana rakija. Posegne za bocom, pa nagne pošteno, da joj se osveti. U boci je bilo ljuto sirće.

Kad se Mara vratila s pravom rakijom, kašljao je djed i brisao suze. Znala je, što je bilo, pa mu se smijala. On se zacrvenio, jer ga stid, pa pravom rakijom ispere sirće, a onda kao miš iz posija okruži očima po sobi. Htio bi reći nešto, čime bi djevojci ugodio i dobio je za se, ali se smeo, kao dječak od šestnaest godina.

— Hm, hm, da, da, – počne mucati dok mu nešto na pamet dođe, a onda potegne iz boce, da dobije snage, ali je nije dobio. Djevojka zabada jabukovu granu za gredu, a s druge izbira najljepše ranke i slaže ih po prozoru. Tim je tako zabavljena, da je na djeda kao zaboravila, a premda je rakija dobra, djed osjeća jabukov miris. Opet potegne iz bočice, a rakija mu lazi po žilama, pa ga grije i razblažuje. Na koncu je iskapio bocu i metnuo je na stol, a srce mu se omekšalo i suze mu udarile na oči gledajući, kako djevojku veseli momački dar.

— Hm, hm, da, da, — šapće u sebi – nije ona za mene... Nije odavno rakije pio, a starca piće brzo zavali. Netko je u piću lud, netko dobar, a djed Patak plače. Tako se i sada od ovo malo rakije raznježio, rasplakao, a i zastidio se sama sebe, što se htio popeti do djevojke. Rukavom je obrisao suze, da ih Mara ne vidi, a onda je ustao i tronutim joj glasom rekao:

— Zbogom! Ne zamjeri!

Tog je dana Mara bila neobično vesela, jer dobije li djevojka ranke na Ivanje, znak je, da joj je momak siguran. Nategla je na đerđef svile, da izveze Ivanu za uzvrat maramicu do njegovog imendana.

Ali prije nego što je maramica gotova biva, primaklo se ljeto kraju, a prije njega nestalo je teških poslova. Te godine nije kiša primnožala, pa je sve na vrijeme bilo porađeno. Kad se poslovi porade, mladež uživa, jer je bez brige. Djevojke se nadaju momcima, a sva se mlađarija sastaje večerom na drumu da prikrate noć pjesmom i igrom. Ali te se godine svatko bojao jeseni, jer susjedno selo još nije zaboravilo na Marinu uvredu.

Već su počeli momci iz njihovog sela dolaziti, ali ne toliko radi djevojaka, nego samo da zametnu kavgu, no nijesu znali, kako bi. Ono, što je proljetos bilo, već se na polak zaboravilo, a Mare nikad na drumu. Na stanu je, pa rijetko kada dolazi u selo, ali ne bi morala biti na stanu. Zna što će biti, ako dođe na drum, pa se zatvorila na stan. A zatvorila je i svoje mladovanje, jer u kolu i na drumu momak upoznaje djevojku, a Bog sveti znade, hoće li Ivan sebi drugu odabrati, kad nje ne bude na drumu. Ali i Ivana nitko nije vidio s drugom mlađarijom. Pitale se djevojke gdje je on... Ni Vele nije bilo.

U večer bi se Mara zatvorila u kolibu, pa bi legla, ali dugo ne bi zaspala. Mislila bi, kako je u selu i što bi bilo, da ona dođe. Momci bi iz tuđeg sela počeli oko nje, a iz njenog bi ih odbijali i tako bi nastala tučnjava. Stoga nije nikamo išla. Kad bi njoj samoj netko nešto učinio, ne bi marila, ali nije bila takva, da bi uživala, kad bi se momci radi nje potukli, kao što druge uživaju... Ležeći tako i misleći zanijela bi se u mislima tako, da bi počela jecati. Učinilo bi joj se, da je nesretna, da je siromašna i da nitko za nju ne mari. Ne bi žalila zbog onog, što je proljetos u susjednom selu dobacila momcima i djevojkama, jer je time uzdigla svoje selo, ali joj se činilo, da Ivan ne radi pravo. Mislila je, da se zabavlja s drugima, a da za nju malo ili nikako ne mari. Mislila je, da će tu na stanu uz staroga oca ostati dotle djevojkom, dok joj se ne smiluje kakav udovac ili starac, te je zaprosi.

U takvim bi se mislima zavezla i u san, ali joj se nekad učinilo, da čuje korake. Htjela je par puta ustati, da vidi, tko to hoda, ali je mislila, da joj se tako samo čini, jer imadu veoma rđavu kučku, koja nikom ne da ni blizu, pa bi sigurno lajala, kad bi netko došao.

Jednom joj se učinilo, da je čula i razgovor. Bio je muški glas, samo ga nije mogla poznati. Zatim je škripala đerma i prolila se voda. Ustala je i obukla se na brzu ruku, a s vratiju je vidjela dva muškarca na bunaru, gdje piju iz kabla.

U prvi se čas uplašila, a onda je pomislila, da joj je došao otac, jer kuja se oko jednoga umiljava, ali joj se ipak učinilo, da ne čuje očeva glasa. Počeka malo, a onda upita?

— Tko je?

— Mi smo! — Poznala je glas.

— Ti si to, Ivane?

— A da tko bi bio?! Nema te na drumu, pa smo došli na stan, da pravimo drum.

Djevojka nije znala, što bi od veselja, samo se čudila kako se rđava kučka umiljava Ivanu.

— Pozna svoje, — rekao je Velo, a Mara je oborila oči i pocrvenila u mjesečini... Posjedaše pred prag, a noge im uronile u rosnu travu, što je obrasla dvorištem. Sjedili su i razgovarali, a dremovna je noć prelazila preko njih redajući i slažući zvijezde po nebu. Jedne skriva na zapad, a druge povlači s istoka ili ih okreće oko sjevera. Lijepa je hladovina, a po njoj razvučeno lijeću krijesnice i odnekale dolazi ptičji pijev... Govore rijetke riječi, a Velo nekad prijeđe prstima tamburici po žicama... Ono se dvoje gleda, kao da bi htjelo

jedno drugo ispiti, a mjesečina, noć i slabi vjetrić, zvijezde i ptice; što tajinstveno pjevaju negdje u gaju, kao da sve poštuje njihovo čuvstvo i ne će mu da smeta. I Velo je u jedan čas ustao i otišao bez riječi. Nijesu ga pitali, kamo će; bilo im je, kao da on mora otići. Kuja je također otišla za njim...

Šutjeli su dugo, dugo, kao da nešto dobro premišljavaju... Zagledala se nekud preko plota.

— Što gledaš? — pita Ivan.

— Eto tako! A što ti šutiš?

— Ne znam!... Meni je sad tako drago i lijepo, pa bih volio, da ova noć nikad ne prestane... I ti se ne bi smjela micati, već bi morala biti tiho... Ni dihati ne bi smjela...

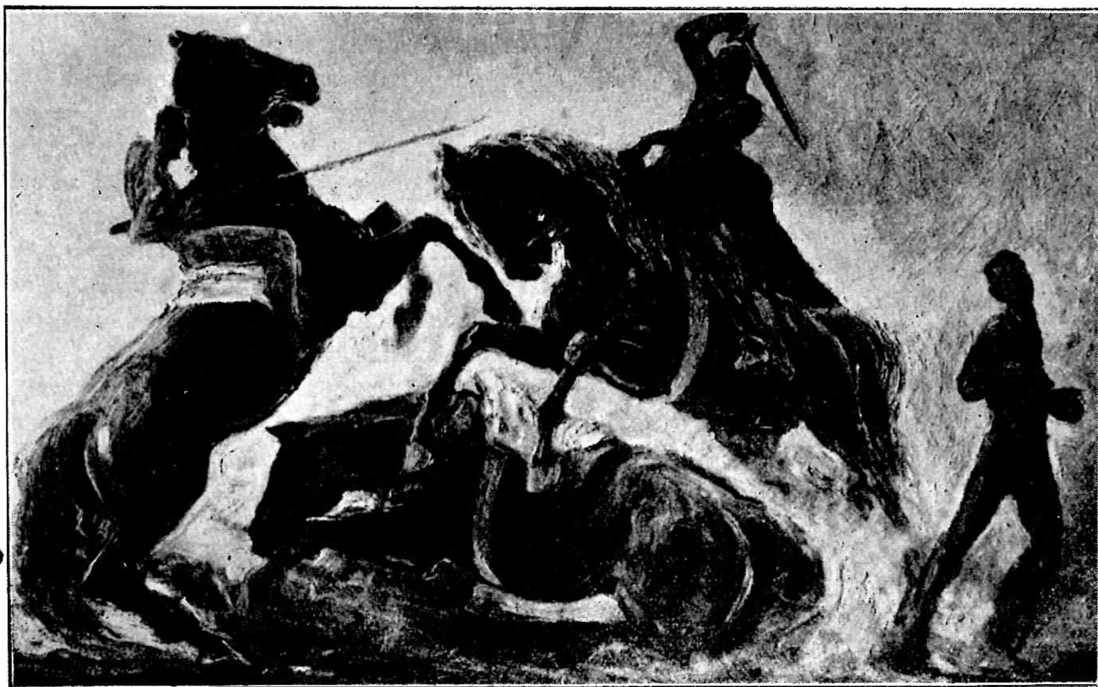
Ivanov joj govor bio tako čudan, ali i ugodan... On je bio inače veoma živ i adren, a sada se smirio, pa joj je to čudo i pita se u sebi, da li je i kod drugih djevojaka takav... On je pak dalje govorio, o čemu obično momci ne govore; govorio je, kao da iz knjige čita, a njoj još nikad nitko nije tako govorio... Nije uvijek točno znala, što je mislio reći, ali joj se svaka njegova riječ svidela, pa mu je napokon rekla:

— Kako ti danas lijepo govoriš!

— Kao svi mi iz Kopanice! — uzvrati joj i nastavi dalje... A lijepo je njegovo rođeno mjesto! Složilo se po ravnici među rodna polja i male šume. Sokaci su mu prostrani i ravni, pa na svakom mjestu može kolo da zaigra. Na sred sela je crkva, a pred njom stare lipe, što su slušale pjesme i gledale kolo još djedova današnje mlađarije. Ali najljepši su ures sela njegove djevojke i momci. One su krasne i đeđerne, a oni kao gora i na glasu junaci...

Ivan pripovijeda, Mara sluša, a noć prolazi... Zašutio je, kao da se boji reći ono, što joj se davno spremao... Šute, a u polju se kod njezina stana čuju koraci, gdje netko ide rosnom travom. Čuju se i nejasne riječi i smijeh se izgubio u slaboj ljetnoj maglici. Njima se čine poznati glasovi. I javi se pjesma:

Kukuruzi već se beru,
A što misliš moj, dilberu?
Što čekaš, što misliš?
Što se ne ženiš?

A. KAURIĆ: DVOBOJ.

Pjevao je ženski glas, a iza njega se javi tamburica. Ivanu je poznat i glas i tamburica, ali sada se ne može ničemu domisliti. Kad je prestala tamburica, čula se dva glasa:

Darove sam pripravila
I ružmarin posadila,
Što čekaš, što misliš,
Što se ne ženiš?

Prestala pjesma, a poslije nje čule se riječi, smijeh, koraci i tamburica, kako odmiču i gube se u noći. Ivan, kao da je to jedva dočekao, privuče se Mari, pa je upita:

— Je li, Maro, hoćeš li poći za me?

Kao da ga nije čula, ništa mu ne reče, nego je bila mirna, kao da sluša tamburicu i muški glas, što pjeva:

Širom šajke, a Dunavom đerze
Cura momku maramicu veze.
Navezla mu ime i prezime,
Samo nije, da se voli s njime.

— Znaš, ja ozbiljno mislim, pa i danas sam došao amo, a na drum ne idem, kad tebe nema. I toliko sam večeri bio na tvom stanu, a ti ne bi izašla... Danas mi moraš reći, da stalno znam...

— Pa ti već znaš!... — Samo mu je to rekla, a njemu i nije trebalo više. Uostalom oni znaju već jedno za drugo, ali i ovo su morali reći jedno drugom, a te su im riječi bile teže, nego išto drugo. Kad su ih pak rekli, učinilo im se, kao da su svršili, ne znam kako, težak posao... Dalje su govorili veselo i bez smetnje još dugo, a kada je Ivan pošao, nabrala mu Mara ljetnih krušaka.

Vraćajući se od Mare sreo je Velu s tamburicom nedaleko svoga stana, a kad ga je pitao odakle ide, rekao je:

— A eto, idem!

U koljebi mu je bila sestra, ali je vidio, da nije davno, kako je došla, a kad ju je pitao, gdje je bila, reče mu:

— Na drumu!...

Ivan Glavosjek bio u četvrtak, a u drugom selu god. Na taj se dan radi, ali kad se svrše veliki poslovi, ide svijet tamo, gdje je god u crkvu, a po podne bude kolo... Te je godine bilo veliko kolo, jer je narod bio napredan poslom, ali se vrlo tužno svršilo. Natpjevali se momci i djevojke iz Marinog i iz uvrijeđenog sela, pa na posljetku došlo i do bitke. Oružnici morali rastjerati kolo, a momci su svejedno dovikivali jedan drugom, da počeka do nedjelje, jer tada će biti, što će biti.

Kad je Ivanova majka čula, što je bilo na godu, srce joj zamrlo, a kada je vidjela Ivana i u njega svilenu maramu, pitala ga, od koga mu:

— Od moje djevojke, — rekne i dade joj maramu.

Uzme očale, razmota maramu i na njoj pročita:

Dika moja mila i rođena
Na pendžeru ružica rumena.

Ispod toga je uvezeno Marino ime... Znala je mati, što to sve znači, pa će na Ivana:

— Zar ti ne znaš, što će biti u nedjelju? — mislila je na ono, što doviknuše momci jedan drugom poslije kola.

— A ti požuri s kolačem! — odvrati joj Ivan. Kad momkova mati umijesi i donese kolač djevojci, onda je zapravo isprošena. Što se čini i govori iza toga, radi se samo od običaja. Kad je djevojka isprošena, onda prestaju sve svađe radi nje.

Mati je sada znala, što je momkova volja, pa je kušala da ga lijepim odvrati, a onda molbama. On joj nije ništa rekao, nego kad se već umorila od govora, lijepo joj rekne:

— Ti ne bivaš mlađa, sestra će nas ostaviti, a u Mari ćemo dobiti i ženu i čovjeka.

Mati je zašutjela, još je malo plakala, a onda je još mislila... Sutradan je otišla babi Drljači, da ište od nje gusto sito:

— Treba mi, a moje stričić progrizao, — rekne joj. Sjetila se baba, što Ivanovoj majci treba u petak gusto sito, a od tog dana nije Ivan dobio od nje nikakva dara.

V.

U nedjelju odmah poslije ručka bila je Ivanova majka kod Mare. U selu se sve čuje, a momci su i jednog i drugog sela bili iznenađeni, i kolo se lijepo svršilo... Kad se mati

vratila kući, došla je odmah baba Drljača, a ona se ne može Mare da nahvali:

— U nje ti je, kao da su tri žene u kući, — veli i opisuje, kako ju je Mara dočekala.

— A jesi li joj rekla „snaho"? — nasmijala se lukavo baba, jer ju je htjela uhvatiti, što je rekla, da Maru ne će nazvati snahom.

— Ona mi je rekla odmah „majko", a ja njoj „Maro". — Ako stariji mlađeg imenom zove, znak je veće privrženosti... Do večeri je došao i djed Patak, da zaželi sreću, a majka je s Marinim ocem sve uredila za vjenčanje i ostalo.

Kad se momak hoće prije vojništva da ženi, mora mati dobiti svjedodžbu od liječnika, da ga ne može odijevati i raditi za njega, pa se ta svjedodžba priloži molbi na oblast, da dopusti ženidbu. Ali i djevojka mora dokazati, da će moći svoga muža odijevati. Stoga, prije nego se mladi upišu i navijeste u crkvi, sastanu se žene iz momkovog i djevojčinog sokaka, te djevojka mora pred njima unesti vatru u stan. Jedna od starijih žena bude kod toga kao glavna i što ona rekne za djevojku to vrijedi. Ona može i svatove odgoditi.

Mari je bila baba Drljača. Nju je Ivanova mati baš radi toga izabrala, što joj nije sasvim zaboravila onog udarca kamenom u leđa, što ga je dobila proljetos radi Mare, kad su se vraćali iz vinograda... Ali je Mara metnula u čudo sve žene i svog i Ivanovog sokaka. Uvodi vatru kao kakva stara i sve vide, da se u posao dobro razumije. Žene pogledavaju na babu Drljaču, pa govore:

— Bit će druga ti! — Baba bi rada nešto prigovoriti, ali zbilja ne može, nego se i sama divi Marinim rukama i radu, a kada su svršile, zagrli Maru i poljubi je.

— Bit će sretan, čija se nazoveš, — reče joj, a Mara dometne:

— A što vi mislite, čije je ovo na meni? Mati mi je rano umrla, a što je ostalo, poderalo se. Sve sam ja navila, uvela i otkala, izvezla i sašila, a i prela sam.

— I presti znaš? — čude se žene, jer djevojke nikada ne predu, a Ivanova majka obilazi oko svoje snahe, pa ne zna, što bi joj i kako bi joj rekla, tako je dična s njome...

Došli su i svatovi... Velo djever, njegov otac stari svat, baba Drljača među kuhačicama, a djed Patak čauš. Veli se: kakav čauš, takvi i svatovi; ako je on veseo, svi su veseli... Tko od svatova hoće, da ne plati globe, ne smije reći čaušu drugačije, nego „kapetane", a djed se Patak i obukao kapetanski... Nekakav njegov rođak bio major, pa mu od njega ostala uniforma. Nju je obukao, a na glavu je metnuo stari čako, što je ostao u njegovoj kući još iz granice. Iz te dobe imao je sablju i „dištrikor" štap sa dvije rojte. Tim je štapom njegov djed zapovijedao kao upravitelj distrikta, a sada je djed Patak na njega nabio kvačicu, pa mu služio u svatovima kao čauški buzdovan.

Starih svatovskih običaja davno je nestalo, ali su nekoji ipak još ostali. Tako, kad mladenci ulaze poslije vjenčanja u mladoženjinu kuću, udara čauš buzdovanom o prvu gredu, a ostali svatovi broje, jer kolikoput udari, toliko će biti djece. Udarce djeda Pataka nitko nije mogao brojiti, jer on je udarao valjda dotle, dok ga nije ruka zaboljela.

Svatovi se razmjeste, gdje već tko ide i bilo je veselo, kao u svatovima. Velo je čuvao dobro mladu, da joj tko ne izuje cipelu ili ne ukrade ružice s glave ili dukata s vrata.

Djed Patak je par puta otišao u kuhinju, pa se umiješao među kuhačice, a svi se čude, što ima posla s njima. Jednom je podigao viku, da prva kuhačica nema zvona. Imala je baba Drljača, — kao najstarija, — nekakvo zvonce, kako već ide, svezano na nozi, ali čauš je rekao, da ga ne čuje, pa je otišao svojoj kući i za čas se vratio sa zvonom velikim kao dobra klepka. Baba ga je svezala na lijevu nogu. Djed se uprepasti, da će zbog toga mladima ići sve naotpet, pa dok tkogod još ne opazi, sveže joj zvono na desnu nogu.

Sve je išlo, kako mora svojim redom do večere... Nekada su svatovi trajali po par dana, ali sada toga nema. Svatovi traju najduže jedan dan. Tako i ovdje. Stoga su prikaznici odmah poslije večere morali prikazati svoje

darove mladima. Izredala se sva rodbina. Netko prikazao košulju, netko trubicu tkanja, netko dukat, netko nešto; svatko hoće da uzvrati novoj mladoj za dobiveni otarak, a Velin otac, stari svat, njima dar po dar, razastre ga i veli, tko ga daje, pa hvali i dar i mladu i prikaznika, a ako je dar od tkanja, uvijek završi:

Nit je tkano, ni šiveno,
Već od zlata saliveno.

Kad je sve bilo gotovo, vikne djed Patak, da i on ima nešto prikazati. Svi se sjate, da vide, što će to biti, jer nigdje se još nije čulo da je čauš štogod prikazao. I kuhačice dođu pa stanu na vrata od sobe, jer preko praga ne smiju.

— Kito i svatovi! — počne djed kićeno na dugo i široko na starinsku. Starci se sjećaju, kako se nekad prikazivalo, pa dok je djed govorio, odobravali su, mlađi se čudili, odakle djedu tolike i takve riječi... Molio je najprije gospodina starog svata, da oprosti, što njemu nije predao dara, da ga prikaže, jer se njegov dar ne može predati. On ne prikazuje kao čauš, nego kao prvi susjed Ivanov i Marin.

— Ne živi čovjek navijek, a nije čovjek, tko ne ostavi iza sebe, jer samo pas ne ostavlja, — tako je govorio, pa je dalje nastavio, kako on nema kome svoje muke i svog imetka da ostavi. Nekoji samohrani stari uzmu u kuću kakvog Švabu ili Madžara, da ga dodvori, ali on toga ne će. Nije badava onako dugo udarao buzdovanom o gredu; kad on ne može više da dobije „belendova", ostavlja sve svoje iza smrti Ivanovoj i Marinoj djeci.

— I nemoj, Ivane, da ne budeš čovjek, jer ti se ne trebaš bojati djece, četiri ćeš imutka naslijediti!...

Mladi su se zgledali, a nitko od svatova nije znao, da li se djed šali ili ozbiljno govori, pa je stoga netko upitao onako u šali, koja su to četiri imutka.

— Ivanovog oca, Marinog oca, moj i moje babe! — nabroji djed.

— A koja je tvoja baba? — pita Velin otac.

— Eno je, — okrene se djed k vratima i pokaže među kuhačice na babu Drljaču. Svi se stanu smijati, ali se djed uozbilji, pa počne:

— Jest ona je!... Još sam ja to ljetos odlučio, ali nemam niti ja, niti ona svoga i svojte, stoga, gospodo svatovi, ja je evo od vas prosim, da mi bude drug vjenčani...

— A što veli ljepota djevojka? — upade mu u riječ Marin otac.

Svi su gledali u babu Drljaču, a ona oborila oči, kao da se stidi, a u istinu se od dragosti naškubila, pa ne zna, što bi. Cigani udare kolo, djed pođe plešući k babi, a mlađarija spremajući se na igranje zapjeva:

Stari deda u kolu ne treba,
Nema zubi, da babu poljubi!

— Tko to kaže? — vikne djed. U to je baba uzela perec, stala na prag i duhnula u pero, pa skoči, što je dalje mogla, — dva pedlja od praga, a to za to, da lagana bude. Svatovi se nasmiju, a djedu skoči srce u njedrima, te zagrli babu i poljubio bi je pred svijetom, da mu nije izmakla i sakrila se iza ognjišta.

Kolo počne, a pod prozorom javi kubura, da dolaze momci iz tuđega sela. Kolo se rastavi, a svaki momak stane kraj svoje cure ili je uzme u krilo. Kad su se tuđi momci javili na vratima, zapjevaju svatovi:

Nigđe sela nad našega nema,
Ni junaka, nad naših momaka!

Tuđi momci nijesu zamjerili, jer nijesu došli na kavgu, nego da vide djevojaka, pa i sami zapjevaju:

Kopanica Velika i Mala,
Ta dva sela Posavina cela.

Kad su ispjevali, pogledali su, što će reći domaća mlađarija, kad oni tako pjevaju o njihovom selu i počeše se približavati djevojkama, koje još nijesu imale momka.

— Što ti Velo misliš? — strogo će djed Patak na njega, kad ga je vidio, kako stoji neuputan kao dječak kod Ivanove sestre.

— Sjedi meni na krilo, — šapne mu ona, a on zbilja sjedne joj svom težinom u krilo, kao da je dijete. Momci uzimaju djevojke u krilo ili djevojke momke, ako su si dragi, ali momak se samo malo nasloni na koljena. Težak je Velo bio Ivanovoj sestri, pa mu šapne opet:

— Sad ću ja sjesti tebi.

Sjela mu je, a kad je to djed vidio, viknuo mu:

— Tako! Pa se oženi, kad sam se i ja oženio.

Sjedila je Ivanova sestra Veli na krilu, a onda mu se malo nasloni na prsa, kao da ga pita, što joj hoće reći:

— Bi li zbilja pošla za mene? — šapćući je upita. Šaptom mu je nešto odvratila, a svi su svatovi vidjeli, da mu je milo bilo... Cigani su svirali, netko počne, a svi svatovi prihvate:

Kopanica, to je kita cvita!
Što je svita, svatko za nju pita!

ZVONKO ŠPRAJCER:

PROSJAK.

IDEM sam i tužan, na rukama nosim
golu dušu svoju i krvave nerve
i pokoji smešak i trak sunca prosim.

Svi imate sreću i proleća mlada,
i poglede modre, zelene i crne
sa kojih mi duša u suzama trne,
i prepune grudi zanosa i nada.

Pružio sam ruku drhtavu i belu
i sklopio oči da ne vidim smeha,
i te usne vaše sa treptajem greha
i kadifu tešku na sramotnome telu.

Prolazite hladni, ne vidite mene,
kako zebem tužan u te duge noći,
i bolesno čekam, hoće l' iko proći
i zaliti cveće, što lagano vene.

Vi idete uvek i sa vama radost,
ne gledate nerve i nemirnu dušu.
Vi idete sretni, a s vama je mladost.

ZVONKO ŠPRAJCER:

HOĆEŠ LI ME...?

HOĆEŠ li me, draga, na sivom čardaku
dočekati mlada, puna tople vere,
kad ti bolan dođem po jesenjem mraku
raspet na krstove mučne i bez mere?
Hoćeš li me draga, čekat na čardaku?

Kada mi u duši ko aveti noći
zapevaju pesmu salomljenih snova
mračne misli moje, hoćeš li mi doći
i u grudi liti verovanja nova,
ili ćeš ko sena pokraj mene proći?

Kosu svoju toplu, mirisnu i meku,
crnu kao ponoć, što mi srce pije
hoćeš li razmrsit i rane što peku
otirati njome? — Vetar će da bije
o pendžer čardaku suvu granu neku. —

Poljupcima vedrim ljubavi i snage,
što mirišu strasno ko srpanjsko cveće
hoćeš li porosit snove moje blage
i spomene mrtve, što uskrsnut neće
u te noći čudne, jesenje — a drage?

Hoćeš? Ne znam. Možda. Tek osećam rane,
što me noći svake i muče i peku,
udaraju na leš u sunčane dane
i snatre o miru u kraju daleku.
— Hoćeš li mi draga, ponosna i mlada,
razumeti dušu, što nesretna strada?

STANKO TOMAŠIĆ:

ZAŠTO GOSPE?

I.

ŠTO je ovo, što ulazi u mene,
kao svetačka povorka,
a zvonašce zvoni srebrno i sitno
talasaju odore bele.
Trepavice su spuštene.
Pesma njihova molitva je starih hramova.

Eto! Sevnulo je sunce u zimskom oblaku,
sneg oršće i zrak poigrava,
Pun je detinjeg smeha,
veselo zvone zvonovi drumom,
bič pucketa,
Kraj ognjišta žene i devojke --
vreteno se zavrtilo.

Svuda snaga, smeh.

Zašto ulazite u dom duše moje?
Da veselje, štono sam ga pohranio u sebi, vene,
da mladost oblači pokajničku haljinu.

Zašto ulazite?

II.

Gospe! — Čemu dolazite baš sada,
zašto me bunite šuštanjem dugačke odežde
i kucanjem tankih prstiju?
Gospe!

Pa baš sada,
kad sam evo usnuo san kraljevski:
san pomirenja sa samim sobom,
kad je sve raskošno i u meni i oko mene!
Pa baš sada!

A Vi ste evo došli, Gospe.
Na čelu duge povorke kucate i ulazite
da malog pevača isterate iz čeminova grma
da mu srce pukne!

STANKO TOMAŠIĆ:

ISKIDANA PESMA.

SA svirkom i pesmom i ja pođoh s njima
pod prozore Tvoje tamo na kraj grada,
gde u dugom trâku mesečina pada
po dunavskoj vodi — sitnim valovima.

Na Dunavu pesma ponoćnih pevača
u vazduhu drhće i tiše i jače — —
Sanjiva gitara bolnom čežnjom plače
svim žicama svojim pod rukom svirača.

Ne poznam Te mladu, sestro bolnih dana
al mi reci: zašto srce drhće tako
kao neka pesma čudno iskidana?

Gledaju Te moje mutne, tupe oči
i želja se rađa: eto, ja bih plako,
kad na vodu ponoć svoju priču toči.

S MEĐIMURSKE RAVNI...

PUČKE PRIPOVIJESTI.

ĐURO VILOVIĆ.

DRVARI.

I.

U našem Međimurju nema našega drveća. Tako ga je malo, da kad bi nas sve povješalo, ne bi svakomu ni po jedna grana dotekla. Ravan ko more, a amo jablana, šljiva i jabuka više ures nego drveće.

Pritisne u nas studen. Oštra i ljuta zima potraje. Oštar zrak i pun magle pa iz nje udaraju kapljice i bodu ko igličine oštrice. Tako se i u živo meso zabodu. Maglovito je a kako ne bi i bilo. Toliko bara, toliko vode, ko što smo među dvjema rijekama. Tako nam je a zima duga. Probije zelen i trava, navre zeleno proljeće i ljubice ospu ko snježne pahuljice, a zimski se dani zategnu. Kuća nam je sve i lijepo nam je u njoj dok je kruha i drva...

Mi se ne bi nikad svojim ogrijali ko kad ništa nemamo. Nema drvlja ni po zemljama oko nas, pa nas grije jedino grofova volja i milost njegovih ljudi. Tijesna volja i nemilosna milost! Molimo ga, eto Bože prosti ko ljeti nebo za kišu. Prije nas nebo čuje nego on. Ono pošlje kišu, a on pošlje glasnike. Probubnja se u svim našim selima: biće sječa. Skoče naši ljudi i skupi ih se romara na Bistricu. Svaki je potreben i svaki hoće da se zimi ogrije. Odu drvari i naganjaju se s grofovim ljudima.

Dugo je u nas bio i dugo nas mučio nadšumar. Oberjagar smo mu rekli. Tako smo ga svi zvali, a bio je više pas nego čovjek. Došao iz svijeta i s nama zagospodario. Nije mogao našega čovjeka. Uklanjao mu se kao da je okužen ili da zaudara, daleko na kilometre. Vidio nas, sreo nas i već je grdio. Ništa nam nije ostavio. Sve opganio gosposkom jezičinom. Mi smo mu marva, stoka, prostaci, a ljudi kršteni. Digne glavu ko da bi nosom rezao oblake i vozi se mimo nas kao da je najveći kralj pod suncem.

K njemu u posao idu naši drvari i uz njega im je kao uz sama vrata paklena. Pogode se. Stablo se odsječe i isteše. Što je preko toliko i toliko metara i ono treščica, to tek smiju naši ljudi da kupuju, a drugo će povesti vlakovi u svijet, ugrijanoj gospodi da joj bude još toplije. Mi to ne smijemo da kupimo. Pa još da nam dade ono što drvari pogode. Uzavre mu gosposka volja pa mjesto drva saspe svega . . . Skupilo se toga zla na duši oberjagara više nego bi se moglo i kazati. Nema na našoj zemlji čovjeka, koji bi ga s dobrom riječju spomenuo. Svakomu se čelo namršti i svačije se oko na pola zatvori kad se njegovo ime začuje. Ljudi se sjete nevolje pa nije ni čudo. Mladog je čovjeka iz Pustahovaca tako izbičevao da je mjesece ležao. U Poturnu je dvije majke osirotio, domašinčana je na desetke htio da nabije. A zašto — za ništa. Takav je, takvu će mu Bog suditi i sav narod pošteni.

II.

Kad se u momu selu oberjagar spomene, sve se selo ražali. Ej, ljudi, ljudi bolji od kruha. Naš je bio Florijan tako naš, kao da mu nije nitko kuće poznavao gđe se je rodio. Kao da ga je rodila naša ulica ona, koja nam kroz selo provodi. Kao da je isred sela iznikao, iz zajedničke zemlje iskočio, kao da nam je njega svima skupa roda donijela. Još je malen bio a živ vragoljan i svi smo se mi s njime igrali, sve nas je i zabavljao i veselio. Gledali smo ga kako raste i veselili smo mu se, kao da će snašu pod naš krov da dovede. Bio je naš Božić i Uskrs, naša poklad i čista srijeda. Po njemu smo znali i mjerili sve božje blagdane u godini. Rasprede igru. Okupi oko sebe svu našu dječurliju i mi znamo koje je doba godišnje. Po djeci se veselimo Božiću, po djeci uskrsna jaja šaramo. Po njima i pokladne igre izvodimo, a on je prvi i sve među njima. Bez njega bi djeca ko djeca kričala, veselila se, ali ne bi bilo onoga veselja kao što ga nema od onda otkada nema Florijana među seoskom djecom. — Iznenadi nas Živan kakvom god novošću i tri dana su ga puna svi naši putevi i domovi.

Nije bio visok ni junačina. Malen ni mršav ni debeo, samo zdrav kao staklo i tvrd kao kremen. Imao je dva sitna oka, dvije pameti. Pogleda te i nikad tako, a da ti ništa ne kaže. Uvijek živ i žubori kao vjetrulja, a nasmijan kao pjesma i muzika. Pjevao je, djevice . . . Pjevao je slatke orgulje. Osovi se na noge turi ruke u džepove, a glas mu leti preko kuća, niz polje i plače i tuguje. Udara u veselje i opet boluje kao i naše Međimurje. Sve je znao. Sve pjesmi svih naših sela okolo. Donašo ih je od Drave s Hrvatske i od Mure mađarske. Bez njega nigđe veselja. „Pozović“ u mnogim svatovima, veselje u svim skupštinama. Naš Florijan!

Sve je trave poznavao, pjevao je sa svim pticama. Selo nam je natrpao ružama i karamfilima i ljiljane je vrlo volio, ode kamo u svijet i uvijek nam nešto nova pribavi. Prije njega nije u nas nitko imao ni bijelih ni žutih ruža. On ih je cijepio i ostajalo mu za rukom kao nikomu.

Izgubi se. Tjedan prođe, dva, mi ne znamo za njega. Dođe, stvori se veseo nasmijan, jare

s rošćićima. Kazuje: Pokušao je i ovo i ono, cijepio je na ovo i na ono. Ono već mlaz pustilo, ono povenulo.

Tako je živio s nama i naše selo s njim, kroz godine. Znamo ga malena zdravo vedro dječešce i dječaka se sjećamo s nikad nedovršenim igrama. Momak nas je sve očarao, sve zanio i svaka je o njemu bezbroj puta sanjala. Nebrojene su bile večeri i pune naše mjesečine, koju je njegova pjesma tresla i lomila. Pod pjesmom mu usnulo djevojaka stotina. Stotini se uvukao pod vjeđe u srce i o njemu su sanjale grlice. Iz pjesme su k njima silazila kazivanja malih, živih očiju, glas kao svirale. Naš bio, naš bez promjene. Lijepe su ga gledale, dobre ga hvalile, bogate namigivale, a sirote se ponosile što je iz sela našega.

— Florijan ide u crkvu. Rekao netko na ulici. Sve smo se žurile da ga čujemo s momcima na ulici, pred crkvom. Dobacio nam šalu a mi se smijale i po večernji.

— Florijan će na Bistricu.

Te je godine bilo strašno puno naših romara.

— Florijan će s drvarima.

— Čuvala ga Djevica!

Braća su nam otišla s drvarima i oci su ih pratili, mi smo samo mislile kako će ono pseto oberjagarsko da se nad Florijanom izdire. Vidile smo mu i umne oči kako ga uplašeno gledaju, pa ga žalimo i rasplakale bi se u mislima.

— Zašto on ide. Mogao bi brata da pošalje? Miška je jači i tvrđi.

— Miška je jači da što je. Hvalile smo snagu Miškinu . . . Bile smo nepravedne Miški bratu Florijanovu. On je mlađi, ali Florijan draži, djevojkama on puno draži od Miška.

— Zašto je tako pametan? Netko je pitao.

— Pamet mu je na nevolju. Odgovaralo nas stotina.

Dubao je korita bolje od cigana i umio svaki posao. Trebao ga otac, trebalo čitavo selo i sam oberjagar. Sve što ima boljega na dvorištu, sve je to Florijanova tesla iztesala. Majstor majstorski!

Trebali su ga eto i odlazio je s drvarima. Odlazio i donosio uvijek novosti. Svakakve je tamo ljude sretao. Smijao im se glavama i rukama. Znao im sve govore i sve njihove pjesme prepjevao. Odlazio uvijek s drvarima a vraćao se na tjedne kasnije. Zaustavljao ga onaj silnik iškariotski! Tako dolazio svake godine iza drugih, samo nije one posljednje.

III.

Probubnjaju sječu na našoj ulici. Ljudi se okupe i šutljivo, mrko gledaju. Tako tamno i ledeno, rekao bi vlaga je na njih napala i teško, ko kišni oblaci.

— Jadni smo, pa eto. Netko šanuo, svi se zagledaju u zemlju.

— Silnik je, čuli su pridušen glas.

— Pas je.

— Drva nemamo.

Nemamo ih, pa ih nemamo a led i zima dolazi, zima bez kraja. Drhćemo pred siledžijom, drhćemo i u našim sobicama. Prati nas hlad i drhtanje. Svi su ga čekali, da donese riječ, onu koju oni svi čekaju i svi je nose sledenu na usnama. I mi smo ga čekale.

Došao je u skupštinu naših ljudi na ulici. Lijep i mlad junak.

— Što je ljudi? Pitao je i sve gleda s osmjehom.

— Bubnjalo se, čuo si. Muklo su mu rekli. Muklo ga gledaju.

— Pa?

— A pa . . . Slegli su ramenima.

Omješkivao se, on zna što ljudi hoće. Ne pušta, ne izriče riječi što je oni imaju sledenu na usnama. Šute ljudi. U zemlju gledaju pa jedan drugomu u oči.

Osmjehnuo se i napokon rekao: — Puno posla a malo drva.

Ljudi se trgli, usne im se rastaviše, a oči zasjaše.

— Premalo, Florijane rođeni, premalo . . .

— Pa?

— Više bi trebalo. Više drva i triješčica.

— Dan radin i jedva izdišeš, a navečer toliko drva da bi sve stalo u vrećicu. To je premalo. Treba mu reći: to je premalo. Rekao je to mali birob Balaš.

Ljudi su mu povlađivali.

— Ići i reći . . .

— Dva, tri, deset koliko hoćemo.

— Da ide mali birov i veliki. Oni dva.

— Ne koristi. Rekao je Florijan.

Ljudi su se srdili: zašto ne koristi?

— Pas je. Zna da ga trebamo. Doći ćemo i za manje.

— Nećemo.

— Nećete?

— Ne. Drhtaćemo bez drva. Goriće što je u kući i na kući.

— Ne idemo.

— Eto tako. Ne idemo, a nećemo pustiti ni tri sela okolo.

— Tri? Tko bi ih složio?

— Vi nećete ići? Pitao je Florijan.

— Ne. Ljudi su rekli.

Florijan je oblazio okolna sela. Smješkao se usnama i očima, a ljudi nisu htjeli da idu na sječu. Došli su dani sječe. Oberjagar izjašio u šumu, a ljudi nisu dolazili. Oberjagar siktao, psovao, grdio, a ljudi nije bilo ni otkuda. Dojašio on na konju u selo i ravno Florijanu na vrata.

— Gdje si, zašto ne dolaziš? Gledao ga bjesnim očima i vitla bičem konju nad glavom.

— Nemam vremena. Pritiskao posao, pa ne mogu ni da se maknem.

— A drugi?

Ne će da idu. Poći će preko Drave ili na Štajersku. Tamo su drva jeftinija. Tako su rekli. — Tamo su drva jeftinija. Kupe za novce i ne treba raditi.

— Pa neće doći?

— Ni jedan.

— Što? Izdere se.

— Ni jedan. Mirno se očima smiješio Florijan.

Oberjagar sjedio na konju. Skupljao bič, oko prstiju ga namatao. Na koncu malo mirnije zapita.

— Što bi htjeli?

Više drva, gospodine, ništa drugo.

— A koliko? Dobro. Više će drva dobiti. Reci im i da si sutra došao . . . Okrenu konja, odjaši srdito. Konja je udarao čizmom i ostrugom. Konja je bar udarao kad Međimurca nije dohvatio . . .

IV.

Odu naši ljudi u grofove šume i veseli su u njima, samo kad nije uz njih goropadni čovjek s bičem i psovkama. Florijan nije nigdje takav kao u šumi. Nasmijan, veseo i mio neizrecivo. Rijetkost je šuma i ništetan je u njoj život našem čovjeku. Pođemo i mi djevojke. Pogledamo naše a i u Florijanove oči zavirimo . . . Idemo mi redom. Povraćamo se kući i kazujemo što smo čule, što vidile. Došla Hermanova Rega i kazuje:

— Jadni ljudi. Izgrdio ih pas prokleti. Dojašio među njih i stao da se ruga nevolji.

— Došli ste, a? Došli ste. Ha, bojite se studeni. Hoće vam se drva i to onako brzo lako, bez umora. Daću ja vama. Glave ću vam pretvoriti u panjeve, gorićete kao ugljevlje . . . lude . . . smetovi . . . Za ništa, jeli? Onako sijeci i nosi . . . To bi vam se htjelo a?

— Ne tako, gospodine. Javi se Florijan. Drugi su šutili, radili i ne podizali glava. Pogledao ga bijesno. Oči su mu tako krvave, ko da bi tri dana i tri noći pio i ne spavao. Ništa mu nije rekao. Pucnu bičem nad glavom. Konj se okrenu i odnese strašnog gospodina.

— Florijane, sve je uzalud, biće ko i prije. Doviknu ljudi okolo.

— Neće, ljudi. Govori Florijan. Naši su mu vjerovali i radili brzo kao za okladu. U ranom se jutru čuje udare sjekire i još u sutonu ne prestanu. Malo kada kroz dan naša pjesma zaplače, a ni smijeh se ne prospe. Pa opet nema žalosti. Ne vidili ga u blizini, oči im zasjaju, lica se zavedre ko zrcala. Došlo je do kupovanja drva. Tako je. Ono što oteše, ono granja i triješčica, to samo mogu naši ljudi da kupuju. Cijenu im sam udara. Prvi su dani prošli bez jada, ali dođe do nevolje.

Kod jednog gardinovčava upale u šušanj dvije triješčice, ko kad je velik do koljena. Upale, zaturile se, pa eto. Nije ih skrivao. Bože moj, dvije ga triješčice ne bi ni pomogle i ni ogrijale. Zapale i ostale tako, a nanio njega konj baš na toga čovjeka. Baci se divlji s konja i počne da ga bičem udarati s desne i s lijeve, po glavi po plećima. Izbio ga i prebio.

— Marvo, lopove . . . i kradeš . . . Živino i kradeš . . . Pa ga udara i udara.

Brani se čovjek i kune se — Nisam gospodine, zaturilo se. U šušanj upalo. Ne pomaže.

Još jedan udar i svih će nas nestati. Ispane Florijan iz šume. Prihvati mu gosposku ruku. Strašan je bio i strašno mu je u oči gledao.

— Tako se ne udara.

Pogleda ga. Upre u nj oči i okrene konja pa odjaši. U šumi nasta žamor. Svi su mu dovikivali i hvalili su ga bez suztezanja.

Tako Hermanova Rega kazuje, a nama srce nemirno. Grcaji nam potresuju grlima i očima. Sve mi žalimo, što ga takova ne vidjesmo. Nije dao da tuđin udara. Obranio je brata po suncu. Mi bi ga grlile u oči gledale i pjevale bi našem Florijanu pjesme najljepše. Ponos je on nas djevojaka stotinu.

V.

Nismo se još dugo njim ponosile. Skoro je zatim došla nevolja. Od te nikad strašnije! Nismo vidjele. Čule smo samo najtužnije glasove.

Pozvao ga preda se.

— Buniš mi ljude . . . Ti si najgori.

— Ne bunim. Ja sam ih u sječu doveo.

— Ti se pred njima na me prijetnjama nabacuješ.

— Lako se zaboravite gospodine.

— Što?

— Lako se zaboravite, a ljudi su ljudi i tući ih ne smijete.

— Njih? Ja? Ne smijem?

— Ne, ne smijete.

— Tko će mi to priječiti.

— Ja i svi ljudi pošteni.

— Živino.

— To nisam gospodine. Živina samo ljude živinski naziva.

— Što vi mene . . . Skočio se i nasta tučnjava i strašno hrvanje. Odijelo je prskalo, čulo se je stenjanje i naprezanje. Sve su to slušali naši ljudi pod prozorom, ali se gore nisu uhvali da Florijanu priteknu u pomoć, ko kad su strašivi. Čuli su i kad je hitac, iz samokresa hitac prasnuo, kriknuo Florijan i srušio se na daske.

Mrtav se je srušio. U slijepo ga je oko zgodio.

Pa što? Ništa. Mi smo pokopali Florijana, a on je pred sucima govorio:

— Navalio na mene i htio da me ubije. Ja sam se branio.

Ni jedne ure nije u zatvoru sjedio. Postao je još gori . . .

Mi smo Florijana pokopali. Bilo je tada plača u nas i žalosti, koliko je nije bilo za deset godina.

Plakalo je selo čitavo, zvona su božja plakala, plačem teškim i žalosnim.

Plakalo je i nas djevojaka stotina. Bilo nas je preko stotine . . .

ROMARI.

I.

U nas je živjela Dorica. Bijela i crvena, tanka i visoka. Lijepa i nesretna. Okrene se, poskoči, a momačka srca zadrhtnu i navre pjesma sama od sebe. Navre, prospe se:

„Dorica pleše, zemlja se trese“.

Plesala je Dorica, Bože moj ljubljeni, plesala. Nijedna joj nije bila ravna u našem selu, pa ni u svim okolo.

Dorica pleše, a momci i djevojke pjevaju. Zna ona, da njoj pjevaju, a nije bila gizdava ni kitila se nije. Što će joj nakit, ljepotici. Crne oči, tri bi sela s njima zapalila, bijele ruke i tako lijepa glava, a kose vitičaste i valovite crne i puna ih je glava i vrat do ramena. Poskoči, zaigraju vitice, zasvijetle valovi i zazvoni joj mladi život. Prođe niz ulicu i nitko je mirno ne propusti.

— Dorica, momci šanu i gledaju.

Prolazi ona visoka, mlada ko proljetni dan. Takva je ona na prolazu, u kući pri poslu i u razgovoru.

Mlada je bila, a što moj Bože ljubljeni u nas se u Međimurju vjere djevojke . . . Djevojke?

Još djeca. Petnajesta, šesnajesta godina i. već snuboci pred majčina vrata. U selu je živio bogati Hropek. Dva je sina imao. Drugi je dijete, a stariji momčuljak ni usnice mu nisu zarudile... Bio je bez mane, ali pust šutljiv i stidan. Iz njega ne možeš riječi, kao ni iz kamena. Pošalje stari Hropek snuboke. Doričina ih majka dočeka ugosti i obeća djevojku. Dođe i on u kuću, sjedne u kutu, crveni se stidi, šuti, a stari Hropek govori i govori, mazi Doricu i opet govori.

— Dorice, grlice. U nas će ti biti lijepo. Nema ni posla odviše. Stara ti je majka još mlada, a i ja sam. Radit ćemo, živjet ćemo i bit će nam kao gospodi.

Dorica ga gleda. Pustila je da je mazi, a i što bi mu rekla grlica. Što bi dijete i reklo....

Selo je znalo i svi smo znali, a Dorica je ostala Dorica.

Prođu dani. Kukuruzi su se već zelenili i bili visoki kao šuma kakova velika, da cijelu našu dugu ravan prikriju. Na jesen je imalo da bude vjenčanje, a daleko je do jeseni pa se Dorica nije ni brinula za svatove. Tek su izrasli zeleni kukuruzi. Gledala ih je i mislila: dugo je vrijeme dok požute, dok ih oberu i spreme.

Mladi je Hropek dolazio k Doričinim. Sjedio im je u kući, crvenio se i stidio, pa šutio.

— Što je Jandrašu? Pitala ga Doričina majka. — Dijete će mi da umre uza te takova, šutljiva. Što radi otac?

— Kosi djetelinu. Rekao je i opet zašutio.

Takvi su im bili sastanci.

— Majko božja bistrička, što će mi biti od djeteta? Govorila je Doričina majka susjedama. — Tako šutljiva momka joj je usud donio.

— Mlad je. Svi su mladi takovi. Porast će, progovorit će. Tješile je žene po selu.

— Teško. Bojim se, nije jedno za drugo.

— Ne voli ga Dorica?

— Ne volim ga, ne kazuje. Ne veseli mu se dolasku, ne žalosti odlasku.

II.

Ona mu se zbilja nije veselila. Tako je kod nas. Djeca slušaju. Njih se ne pita, a opet se i u nas dogodi, pa srce svojim putem uteče. Momci su znali za Doričine snuboke i zaruke. Svojih joj snuboka nisu slali, samo su se razgovarali:

— Šteta je.

— Pa komu dopade.

— Prokleto bogatstvo.

I nju su nagovarali:

— Ne idi.. Još ne idi, Dorice. Ljuštiti ćemo kukuruze, pjevat ćemo zajedno. U jesen će da budu po selu svatovi, pjevat ćemo i zaigrat ćemo da se sunce okrene. Ne idi još za ovu godinu.

— Ne bi, rekla im je.... Ja ne bi ni ovu ni drugu... Tako je rekla i mladom brodaru na Muri Ivanu Kozjaku. To je bio momak crnook s opaljenim licima, a rijedak momak u nas, jer je imao zvonak i meden razgovor.

Sreli su se na brodu. Djevojka se je vraćala s vinskih bregova, s naših lijepih gorica. Imamo mi naše gorice, kakve nemaju ljudi na daleko — okolo. Visoke, zelene, rodne i mirisne. Nigdje nismo tako veseli, kao kad smo u njima. Loze zamirišu, a srce se uzdrće i uvijek je pjesma u njima. Tamo je pošla Dorica, da pogleda i podigne pale trsove, koje je vjetar oborio, pa i zakasnila. Mjesec je tako svijetlio kao dan kad je k Muri prispjela. Zakasnila djevojka i stajala sama na Murinoj obali.

U rijeci se mjesec zrcali, a voda je tako svijetla i bijela, kao da je tko u po ravnini veliko dugo zrcalo položio. Brod je bio posve pri drugom kraju, uz našu međimursku obalu. Preko vode ga je vidjela i zvala je:

— Brodaru...

Nitko joj se nije ozvao.

— Brodaru... Zvala je i opet.

Ozva se momački glas i brod se pomače.

— Dorice, grlice, otkuda? Pitao ju brodar.

— S gorica.

— Pa tako kasno?

— Oči me na suncu prevarile. Mislila sam, doći ću ranije.

Stupi na daske, brod se otisne.

Lijepa je mjesečina nad našom ravnicom. Svijetli nad zemljom, a ona je sva kao bijelim, razčešljanim pamukom posuta i prekrivena. Mura

protiče, ne žubori, tako je mirna kao da se ne miče. Samo se brod miče i usne opaljena brodara.

— Dorice, zar ćeš se zbilja udati? Tako brzo? Kud si se požurila. Mislio sam nećeš još. O Križevu bi ti poslao snuboke, a ti eto navalila.

Govori momak, a oči mu igraju i izgaraju. Tako je lijep u mjesečini nad vodama, a glas mu je pun zvuka i meke topline.

— Kud ćeš. Pa što si izabrala. Umrijet ćeš uz njega. Umrijet ćeš od pusta mučanja. Je li progovorio? Govori momak i gleda je ravno u oči.

— Kazuje, što mu je otac preko dana uradio.

— Samo to?

— Samo...

Pa kud ćeš Dorice? Ako ćeš šutjeti zakopaj se već prekosutra, zašto bi starost i smrt čekala? Više nećeš ni zapjevati ni zaigrati, a što ćemo mi bez tebe.

Djevojka se je smiješila momku kroz mjesečinu: Mama je primila.

— Mama ... Stiskao je usne momak na brodu.

Šutila je djevojka, momak nije govorio, a mjesečina je svijetlila nad sve debljim, nad sve gušće naslaganom raščupanom pamučinom po zemlji.

— Ej, gazda je, bogat je ... Tužno je Kozjak šanuo. — Pa nisi ni ti, Dorice, uboga. Sama si, otac ti je umro, više nikoga nećeš dobiti. Što ćeš s bogatim? Novce ćete brojati i to će vam biti sve veselje ...

Brod se primakao k našoj obali, a madžarska je strana ostala prazna i nijema pod mjesecem.

— S bogom, laku noć brodaru!

— Dorice ... Držao je momak za ruku. Sutra ili prekosutra ... Promisli, naći ću te, nisi stvorena za grob i za mučanje.

III.

Osta brodar na brodu i dugo je — u vodi zagledao vitki život Doričin. Prošlo je ono sutra i prekosutra, a djevojka brodara nije čekala. Razmišljala je i priomišljala sirota, ali što bi ...

Lud je u nas običaj. Djeca se žene, djeca se udaju i djeca rađaju, pa nam je nekud sve ćoravo. Ne znamo što je mladost ni veselje, što je djevojaštvo ni momaštvo. Mi znamo samo što su stariji i oni vječni naši poslovi. Kakvo ti je u nas veselje, kakva zabava? Tuga i nevolja. Da nedjeljom u crkvu ne pođemo, da nema gorica i kukuruza kad se ljušte, nikad ne bi u nas pjesma zaorila.

Vidila ga je, čula ga je i znala je, drukčiji je to momak, nego je šutljivo i sramežljivo dijete starog Hropeka. Znala je, a drugo ništa nije ni mogla. Opet dođe dijete Hropekovo i kazuje: otac je daske kupio, pod jesen će da novu klijet podiže, a čisto novi kuružnjak će graditi. Sluša ga Dorica i samo što ne proplače. U noći je zbilja suze ronila. Majka joj suza nije vidjela, ali je u jutro zaplakane oči unijela.

— Što je ćerkice, kakve su to oči u tebe?

— Ništa majko, nisam spavala.

— Nisi spavala. Boli te što?

— Ništa me ne boli, samo nisam spavala.

— Ti ne voliš maloga Hropeka?

— Šutila je, ništa kazala. Drugom je zgodom sve majci otkrila.

— Umirat ću, a neću moći da umrem, majko uz njega.

— Šutljiv je takav je. Takva ti ga sudba donese.

— Drugi nisu takovi.

— Nisu ćerkice, pa što ću ti, voliš drugoga?

— Neznam. Ne volim.

Ona nije zbilja znala. Kako bi naše dijete znalo što je ljubav, to neznaju ni odrasli. Na brodara je Ivana Kozjaka često mislila. U crkvi bi ga zagledala i usplahiri joj se mlado srce kao ptiče pod kapom. Na brodu se sretnu i samo se nijemo dugo gledaju. Zapjeva tko pod veče tamo oko Murinih obala, a njoj se opet srce uznemiri. Odmah je njegove oči gledaju i njegov je glas omamljuje. To ona ćuti, a ne zna što je to. Samo je uvijek teško kad na veče kod njih Hropek prosjedi. Kad ode rasplače se djevojka.

Takva je ljubav našega djeteta.

Kozjak nije mirovao. Sretao ju je gdje je trebalo, a i svugdje, gdje se je samo nadao da će je susresti. Dođe preda nju, zagleda joj se u oči i osmjehnu mu se oči. To je sve. Rijetko kada upita:

— Što je stari Hropek jučer radio?

— Prodao je vola prutenju.

— Sutra će šaronju. Djevojko, djevojko.... Kajat ćeš se kad ne bude na vrijeme. Nije za te šutljivac.

I nije, djeco, nije bio za nju šutljivac. Kipjela je od života kao mlado vino. Sve je oko nje zadisalo, vrelo, mirisalo . . .

Što bi, išlo se je dalje . . .

IV.

Dani su išli. Noći su ih turale. Teške noći u Doričinoj besanici. Isplakala se je jagoda, koliko nisu sve naše mladice u svemu selu našemu . . . Odlučivala je da neće više plakati. Gledat će ga ravno u oči i sama će ga razgovarati. Uzalud. Dođe večer, donese mladog Hropeka i sve je pri starom. Vene Dorica, vene grlica. Skoro je tako opala i potamnila.

Opala je kao Mura uz najveću žegu u ljetu, a potamnila kao posušene Murine obale.

Žene su već i majci govorile:

— Što je s Doricom? Uništila ti se je djevojka. Daješ je za nedraga.

— Za nedraga, za nedraga. Srdila se majčica. Nisam je bićem k njemu tjerala.

— Eto, tako je. Sliježu žene ramenima i sve se umiruje. Malo se mari u nas za srce.

Dorica se nije nikome potužila. Ni majci nije sve kazala, što ju tišti, što joj muku zadaje. Znala je. Ona je na koncu sama uvidila, progone je crne oči Ivanove. Ne može da ih zaboravi. Iz tame ju gledaju. Mjesečina svijetli njegovim zjenama. I u sunčanim ih zrakama ugleda.

Pronosi se lijep momački stas pred njom kudagod prolazi, a njegov glas ozvanja u svakoj pjesmi, u svakom poviku. To muči grlicu. To joj neda spokoja. Dodijalo joj je pa je k majci došla i pitala:

— Kad će biti svatovi?

— Gleda je majka i ne vjeruje: Što si rekla ćerkice?

— Kad će biti moji svatovi?

— Na jesen.

— Tek na jesen?

— Zašto ne bi bili na jesen?

— Dugo je, ja bi odmah, što prije to bolje. . .

Majka problijedi i sva se uzdrće. Vidi, to nije želja za udajom. Vidi ona, tako sretni ne govore, pa se i sama rasplače.

— Što ću ćerko do Boga?

— Ništa majko, kupi mi svatove.

— Govoriš li ozbiljno?

— Ozbiljno.

V.

Malo je iza toga bio prvi ozov. Dorica se nije promijenila. Nije više ni plakala. Osušile joj se lijepe mlade oči. Bježala je po poslu i postala je takova kao da će je skoro pokopati.

Pitale su je po putevima družice: Dorice što si takova?

— Kakva?

— Crna, tamna i mučaljiva.

— Brige me stigle sestrice. Lijepo je djevovanje. Uzdahnula je i odbježala. Drugarice na putu ostavila . . . .

Ušutio na Murinu brodu i mladi Ivan Kozjak. Njegovo je micanje mrko, bolno i ozbiljno. Tako mrko kao da se pod njim zemlja prolama i poklapaju ga hladni Murini valovi . . . Muči se momak, ublažuje mlado srce, ali ono ne zna za šutnju i mirovanje. Tjeralo ga, kao da je Bože oprosti bjesomučan. Oblazi po selu, naganja se s momcima i po svu noć prepeva ispod naših prozora. Teško mu je griješnomu. Nikome ne može da kazuje o svom jadu i boli u srcu. Kako bi kazao. Ljudi bi se nasmijali, a i narugali:

— Oteli mu djevojku.

— Smijali bi se drugovi i to ne bi skoro prestalo. To zna momak, pa pjeva i prepjeva u pjesmi svoj jad otkriva. Čuli smo ga svi, noć i sva naša ravnina. Pjevao je. Bolno bugario u pjesmi:

„Zasadil sam ja tebe v glubinu srca,
a sad vidim da drugi od dna te trga
Zrasla si kak tulipan, med već ružami
Cveteš, ali drugomu, joj navek meni . . .
Ah, žalost me zakole, kada te vidim
da ti usta rumena više ne ljubim.

Tužna je to pjesma uvijek. Svaki put kad se selom prospe i umire nad našim poljanama. U noći rasplače se mnogo srce. Eto ga se sjećam, kao da mu pjesma još nije ni svršila. Tako bolno i tužno da se ni kazati ne može. Po toj smo pjesmi i poznali: za Doricom tuguje i svima nam ga je bilo žao. Momak je on bio stvoren za Doricu. Slušali smo ga i žalili, a što bi drugo.

Razgovarale smo se mi žene seoske.

– Šteta.

– Šteta ga. Sve smo se slagale.

– Zašto je seko, to tako suđeno . . . Nikad u nas onako, kako bi trebalo. Lijepo se i ružno sreta, mrko i neveselo.

– Tako je suđeno. Slegle smo ramenima i i razišle smo se.

Prije nego je bio drugi oziv po selu se pročuje: mladi se Hropek razbolio. Razbolio, pa razbolio. O tomu se nije dugo govorilo. U nas se ljudi lako razbole. Još lakše ih nestaje . . . Umre, pokopasmo ga i što ćemo . . . Tako je i tako mora biti. Našim ljudima nije nikada dosta posla. Nikada dosta ružno vrijeme da im omete posao. Kiša cijepa, snijeg pada, a po našoj ravni brzaju kola i ljudi se ne odmaraju. Tu ih nastrada, Bože moj, sve mlade, neiživljele mladosti. Stopi se prozebe, upale mu se pluća da ih kida sušica ili kida teška moćna ognjica. Toliko je u nas sušičavih, a sve tako. Zdravi se rađaju i žive, a u poslu nastradaju. Otruju kuću i eto tako ginu s porodom. Takav nam je život i drugčije se ne može. Umru naši ljudi, a živi ih žale i hrvu se do svoga časa. Žale, zapjevaju i u pjesmi proplaču:

„Lastavice da odlete, opet dojdu u naš kraj
a človeka da odnesu, njega nigdar ni nazaj".

Tako, pa do svoga časa. Tako je i mladi, šutljivi Hropek uginuo.

Ležao je tjedan, dva i već smo čuli smrtno zvono. Umro je.

— Bijedna Dorica. Prije udovica nego snašica. Tako su ljudi govorili pri Hropekovu sprovodu.

Svi smo plakali. Iznesoše mrtvaca na dvorište. Dođe školnik i propjeva „s p r i č a v a n j e". Pjevao je samo, gotovo samo njoj Dorici. Tako je žalosno bilo, da se nitko ni od staraca nije sjećao jačeg plakanja . . .

— Sbogom slatka grlice, zaboravi goluba. Sbogom mala grlice i prvi putevi, gdje smo se sretali. Grlicu i opet grlicu, a mi plačemo. Tako je nekako pjevao. Puno smo čuli spričavanja, ali takva gotovo nikada. Žalosna su uvijek, pa kako nebi i bila žalosna ta naša spričavanja. Iznesu mrtvoga pred kuću. Polože ga na dvorište. Ljudi se skupe. Dođe i svećenik u odori, a onda počne školnik i sve pozdravlja, sa svima se i oprašta, ali tako kao da bi mrtvi iz nosila govorio, u njegovo ime i za njega. Ne umije svaki jednako, a naš je školnik to umio i svakomu je pogodio. I on je mrtav, dao mu Bog rajske visine. Njemu to nije nitko umio . . .

VI.

Pokopali mladog Hropeka. Bilo je to još u ranomu ljetu. Još se naši romari nisu ni spremali da odlaze Majci božjoj bistričkoj. Toga nerodi Međimurje, koji se samo jednom sprema među romare. Po polovinu naših sela zna da otide. A i jest lijepo hodočastiti. Ponesu se križevi, barjaci se razviju, a iz svih sela navru romari, pa idu kao potoci. Gledaš i misliš idu šumni, bučni potoci niz naše ravnine, pa se svi slijevaju k jugu, kao ptice kad odlijeću. Pjeva se tada, da se sve ori i cijela naša zemlja tada je samo jedna velika i sveta pjesma. Čuli smo i ljudi svi kazuju Međimurci najviše dolaze. Najljepše pjesme pjevaju, najbolje se na put spremaju. I spremamo se tjedan, dva da se pripravimo. Napečemo orahove pogače i velike, bijele kao snijeg kolače. Narežemo meso, nalijemo vino, pa je veselo i lijepo i pobožno. Opremljeni polazimo s pjesmama Djevici i njoj na glavi zlatnoj koruni. Lijepo nas je vidjeti

u potocima romara s cvijećem i vijencima iskićenim križevima, a za njima ljudi pa djevojke u bijelim opravama, lijepe naše grlice. Za njima idu žene, na glavama nose košare. Poredamo se na stotine. Ispjevamo se Majci Božjoj Bistričkoj. Ispjevamo se do volje. Pa nismo samo jedni, koliko je župa, toliko je tih romarskih potoka. Onog nas je ljeta bilo kao nikada. Bila je ono godina, kakvih je već davno, davno nestalo, a dani čisti kao kristali. Po danu je sjalo naše toplo sunce, a po noći nam je mjesec svijetlio. Daleki su to putevi, ali što onako u društvu, uvijek zajedno prođe kao da bi se samo u drugo selo zaputili.

Spremala se i Dorica. Nije bila više onakova. Šutljivog je Hropeka brzo zaboravila, ko da ga nije nikad ni u srcu nosila.

Dođe k meni i kazuje.

— Susjedo i ja ću na Bistricu.

— Pa dobro, onda ćemo zajedno.

Pred sami polazak svrne se k meni i Doričina majka.

— Susjedo, pogledaj mi dijete.

— Seko ko da mi je rođeno. Obećam majci i odemo.

Kozjak nas je u putu dostigao i odmah pristao uz djevojku.

— Pući će ti glava. Govorio joj i osmeškuje se na košaru, u kojoj je djevojče hranu nosilo.

— Neće.

— Zar ti toliko jedeš Dorice. Govori samo da nešto kaže. — Sreća da je Hropeka nestalo, stanje bi mu pojela.

— Bar bi se ugojila. Nasmija se Dorica.

— Pa umrla bez riječi.

Tomu se nasmija djevojka, a nasmijasmo se i mi svi koji smo čuli okolo. Šalio se momak i bio drag ko janješce. Ni za korak se nije od nje udaljivao, eto odatle gdje su se sreli pa sve do Bistrice. Pomogao joj je nositi i uvijek kad je zgodu uhvatio umio je da joj nešto prišapne. Pomogao joj je ući u željeznička kola i sam je u našim kolima ostao. Ružna su ta kola, koja nas voze na Bistricu. Takva su eto kao da i nisu za krštene. Ture nas nabacaju kao da smo drvene klade i kao da ne zadišemo po čovjeku. Pa da je samo to... Grde nas prokleti ljudi i sve što nam je sveto opogane. Kola, kola strašna su, iz njih ne vidimo dana ni noći, a teško se i diše. To bi mi još kako tako snosili, samo kad bi nas onako mirno pustili, da se vozimo i pjevamo svete pjesme i u miru porazgovorimo. Stisnemo se dišemo, šutimo i sve te muke za pokoru naših grijeha namijenjujemo. Zbilja mi nismo ma baš nikada jadniji nego kad se u tim kolima vozimo na Bistricu. Platimo kao da smo na zemlji najbogatiji, a vozimo se kao da lajemo. Otegne se vožnja u tim jadnim kolima. Tu najteže pretrpe naši romari k Majci božjoj bistričkoj.

— Eto neka nam je za pokoru grijeha. Svatko ima da se zašto pokaje. Uzdišemo mi kad nas ostavi oni prokletnik. Brkat i obrasao kao medvjed, a krv mu u očima i tako zaderane crvene obraze ima, uh, strašan je bio.

— Zaudarate, cijeli ste svijet okužili, kud se vozite? Nemate što da radite kod kuće. Na molitvu na proštenje? Pa! što ste učinili, što ste dobili? Pješke, pješke nije za vas vožnja ni ovakova kakvu imaju ovi jadnici. Nema u Mađarskoj nigdje proštenja. Naravno da se ispjevate vaših pjesama. Tako i još puno, a psuje i grdi, što krštena duša ne smije ni da se sjeti.

— Polakše čovječe... Pogleda ga mladi Kozjak. Tako su se srdito gledali i potući će se mislila sam.

— Pusti ga... pusti ga držala je momka Dorica. Tako se uzdrhtala golubica pa je sva blijedila i tresla se. Tada sam znala, vidjela: Dorica ljubi tog mladog Kozjaka. On nju gleda pa gleda i tako joj se osmješkuje, da je i meni bilo milo oko srca. Lijepo je to kad se dvoje mladih voli, a to je u nas tako rijetko. Da nije naših pjesama, u kojima se pjeva o golubu i grlici mi ne bi ni znali što je ona prava ljubav momačka. Ja sam o tomu promišljala i tako sam ih gledala, kao da su mi pod srcem izrasli. Da ste je vidjeli. Ožarila se kao jagoda, zapjevala kao slavulj i razigrala se ona kao ona negdašnja naša Dorica.

— K Dorici će opet skoro snuboci. K njoj dvoji, a drugoj nijedni. Šalimo se mi stariji, a oni se osmješkuju sretna dječica.

— Tako brzo? Pa nije ni prvog oplakala...

— Nisam se za njim ni ocrnila, mamice...

— Vidim dijete da nisi...

Djevojka se zastidi i tužno obori oči u musave daske tih jadnih kola. Kad ih je podigla njemu se je nasmijala, klinčacu svom črlenom.

Na Bistrici smo se namolili i napjevali. Kozjak ne pušta Dorice. Vodao ju je po svim dućanima, nakupovao joj je štogod je željela. Najslađe joj je voće izabirao i turao joj u šake.

Nahranimo se mi voćem na Bistrici. Imaju ga Zagorci slatka i mirisna. Krušaka kao bundeva, jabuka i svega. Kupujemo jedemo, naužijemo se bar jednom u ljetu. Svega ima na Bistrici. Svetih slika i svetih nakita. Nakitimo se slikama medaljicama i na njima tako lijepi trakovi. Bijeli, plavi i crveni. Naresimo se kao mlade nevjeste. Lijepo nam pristaje, mi to volimo. Dorici je Kozjak najskupljih, najljepših kupio i sva je u njima sjajila.

Ostanemo dva tri dana na Bistrici, a onda se vraćamo u naše ravno Međimurje. Uvijek nam je to teško i daleko, daleko do druge godine, kad ćemo moći opet na Bistricu. Tu nam je lijepo kao nigdje na svijetu. Bude toliko svijeta Djevice... Dođu sa svih strana i skupa se klanjamo Majci Božjoj Bistričkoj. Takva je tu pjesma da proplačeš. Ne razumiješ puno ko kad ih na stotine pjeva, na stotine romarskih potoka. Tu jedino i vidimo kako nismo sami na tomu svijetu. Velik je naš rod, a Međimurje je malo, ko selo maleno.

Vraćamo se mi nakićeni veseli. Pjevamo i prepjevamo i nosimo darove. Nosimo svete sličice onima, koji su ostali i čekaju nas kod kuće. Što bi mi drugo jadnici nego pjevali svete pjesme i molili se do smrti, drugo nam ništa ni ne ostaje. Nismo mi zli ni toliko griješni, ali nam je pjesma i molitva sve što imamo. Strani ljudi govore da smo dobri, janjad smo, oni znadu bit će tako, a znamo i mi, pošteno se živi u Međimurju.

Nema na svijetu veće janjadi... Zaludu. Ipak nam je tako tužan život, kao da smo najgori.

Na povratku nas strpaše u ista kola i vozimo se uz pjesmu i veseli kao da na meku pamuku sjedimo.

VII.

Dovezosmo se preko Drave u Čakovac i iziđemo, a pernati nas žandari opkole... Toga nigda neću zaboraviti, a i drugi će teško. Eto i samo, što nas nisu sve isprebijali. Strgoše nam s prsiju medaljice Majke Božje Bistričke. Prolamali su nas šakama, nogama, puškom, čim se god namjerilo. Viču, psuju mađarski, kao da smo pola kakva sela orobili ili poklali ljudi pola ulice. Bit će nam svega rekli, eh, znamo mi kako grde Mađari... Rastjeraše nas sve, a i na koncu zatvoriše. Eto radi onih sličica Majke Božje da ih pokara.

Ne sjećam se kako sam Doricu izgubila ni kud je Kozjaka nestalo. Kad počeše da nas udaraju nastala je takva stiska, strka i plač, pa se nije ništa znalo i vidjelo. Mislila sam da su možda i pobjegli. Mladi su, mislila sam i lakše se okrenu. Strašno je bilo. Ljudi su bježali od kraja do na kraj i sve onako s križevima.

— Dat ćemo vama politiku. Gadovi! Vikao je na nas jedan ljudeskara i udarao, pri ramenu mu se slomila.

Tamo gdje mene zatvoriše nije bilo ni opet Dorice ni Kozjaka. Mi žene najviše.

— Tko vam je to dao? Pitao nas je skoro zatim i nekakav s naočalima. Uzeo među prste medaljice Majke Božje Bistričke i kida one tri vrpce: crvenu, bijelu i plavu, pa nam pokazuje: To, tko vam je to dao?

— Kupili smo. Rekli smo mu živu istinu. — Kupili smo od ljudi na Bistrici.

— Vi ste same kupile?

— Same, dobri gospodine!

— Što ste vi, Hrvati? To su vaše zastave? Jeli to naša zastava?

Šutimo. Tko je i mislio na one trakove. Nakit pa eto. Hrvati kitili medaljice pa svoje boje i postavili, a mi nismo na to ni pazili. O zlu nisu mislili kad su kitili, kao što ni mi, kad smo kupovali. Janjad su Međimurci, nije njima do politike, nego do jada i nevolje. Radi toga nas zatvoriše i onaj s naočarima ne prestaje da se pjeni ko bjesomučan.

Što ste? Opet nas je pitao.

Pa Hrvati smo. Javi se neka žena iz drugoga sela i gleda ga ravno u oči.

— Što . . . Što?

— Kako bi što drugo i bili. Hrvatski samo umijemo.

Pravo mu je rekla, a on je bije, nevolja. Rekao joj je: dat ću ja tebi, u Mađarskoj se rađate i vi ste samo Mađari, pa govorili ili lajali. Izleglo se pile u štali ili u pivnici, kokoš izleže samo pile, a Hrvatica Hrvata, pa taman i među crncima. Udaraju nas i udaraju, a mi hrvatski plačemo i ne mogu dalje ništa od nas.

Tužna je to noć bila i plakali smo se do sita, kolikogod nas je bilo. U jutro nas ispustiše iz tamnice. Popisali nas i pustili. Nisam se dobro ni obazrela, a vidim: ljudi se i žene strkale.

— Što je ljudi . . . Što se dogodilo?

— Što? Ne vidiš li djevojka je poludjela.

— Kako ljudi imena vam?

Ljudi sliježu ramenima i nitko neće da mi kazuje . . .

— Možda joj prođe . . . Preplašilo se djevojče. Govori mi jedna žena.

Preplašila se grlica i pamet joj se prevrnula.

— Kako, zašto? Ispitujem. — Gdje je bila, gdje su je zatvorili? Svakoga sam pitala i nitko je nije sa sobom vidio u zatvoru. Samo mi je jedno djevojče kazivalo:

— Mamice, kad su nas ono unutra trpali . . . ona ljudeskera, ona aždaja otrgne s vratiju tu djevojku. Mi smo već svi bili unutra, a ona je na hodniku ostala. Sama je ostala

Razumjela sam i proplakala za siroticom. O poganin. Trava nad njim skoro izrasla. Osamio je nekamo i odveo . . . Nekamo na samo — gad. Jutros ju je ludu izbacio i pomiješao s nama drugima. Baš Doricu . . . Najljepše mu se baš prohtjelo, vražji brat!

— Hoće li ikada ozdraviti? Pitala sam svakoga. Ljudi su kazivali. Nabrajali su i ovoga i onoga, komu se pamet opet povratila.

Mislila sam i pamet se može da povrati, ali više nikada naša lijepa Dorica. Moj nesretni mladi Kozjače!

VIII.

Tri je mjeseca s njom k liječnicima hodao Ivan Kozjak. Gdjegod su mu ljudi kazali: tamo su vrijedni liječnici. Vodio ju je i silne novce istrošio, pa sve uzalud. Od jada i boli skoro i njemu počela pamet da zalazi. Kako i ne bi uz takvu djevojku.

Sretala sam ga i s puta sam mu se uklanjala. Tko bi mu bijednu u oči gledao. Na brodu je šutljiv sjedio. Nikomu ni dobra dana nije nazivao.

Skoro su zatim preko Mure na mađarskoj strani tri sela gorila, a u jutro iza noći u kojoj smo iz daljine požar gledali. Po Muri je plivalo mrtvo tijelo mladoga Kozjaka . . .

Našli su ga daleko od našega sela i u trećem su ga ukopali.

Ljudi su govorili, da je on mađarskim selima vatru podmetnuo, pa se onda i sam utopio. Ljudi su govorili, a što ljudi ne govore? Mi nismo vidjeli . . . Onaj, koji je sve vidio, on će i suditi . . . neka mu bude pravedan i milostiv.

MEREŠKOVSKIJ I BENSON.

T. DRAVSKI.

(NASTAVAK.)

II.

VEĆ i samim prikazom idejnoga sadržaja pojedinih romana ove pentalogije, što ga pružih u prijašnjim poglavljima, opravdava se sam po sebi naziv „pentalogije“ (što uključuje pojam neke sustavne cjeline), koji dadoh tim romanima. No da to bude još opravdanije, promatrat ćemo ih kao cjelinu — sve u jedan mah.

Prije svega ovih pet romana imadu zajednički temeljni problem, koji obrađuju. Taj temeljni problem jest: odnošaj

Krista prema Antikristu, odnosno borba Krista s Antikristom. Da stvar bude jasnija, taj se problem može svesti na ova tri pitanja: 1. Tko je Krist? 2. U kakvom odnošaju stoji Krist sa svojim Evanđeljem prema „svijetu“? 3. Tko je Antikrist i kakav je rezultat njegove borbe protiv Krista?

Što se tiče prvoga pitanja: „Tko je Krist?“, moramo priznati, da je rješavanje toga problema bilo iz osobnoga života Krista bilo iz života Crkve Njegove — vrlo zgodan sujet za roman. Sva je naime Njegova pojava toliko tajinstvena i zagonetna koliko i privlačiva. Najprije je Daniel vidio tajinstvenoga „Sina Čovječjega“, gdje dolazi u oblacima nebeskim (Dan. 7. 13) i predaje mu se sva vlast nad zemljam i nad svim narodima (ibid. 7, 14). A i drugi ga stari proroci prikazuju vladarom nad svom zemljom, „Gospodarom svijeta“. A kad se nakon nekoliko stoljeća u zabitnoj Galileji pojavlja očekivani, koji si sam odabire ime „Sina Čovječjega“, ništa na njemu nema, što bi odavalo, da je taj čovjek — gospodar svijeta, „princeps huius mundi“, da mu je predana sva vlast na zemlji, i da je dapače — kako sâm tvrdi — Sin Božji. Prva sumnja o njemu muči samoga paloga Lucifera. Prvi on kuša, da riješi to protuslovje između Kristove pojave i njegovih riječi. I pristupa k njemu da ga iskuša. Htio bi znati, što se krije u Kristu i da li je zaista Sin Božji. „Ako si Sin Božji, pretvori ovo kamenje u kruh!“ (Luk. 4, 3); pa opet: „Ako si Sin Božji, skoči odavle dolje!“ (ibid. 4, 9). No naskoro je ova sumnja o Kristu, tko da je On, počela i drugima otimati duševni mir. Doskora se ispunilo proročanstvo Simeonovo, da će Krist biti „znak protuslovja“ (Luk. 2, 35). Mnogi — pripovijeda nam sv. Ivan Evanđelista — čuvši riječi njegove govorahu: Ovo je zaista prorok! Drugi govorahu: Ovo je Krist! Ali ostali odgovarahu: Zar će Krist iz Galileje doći? . . . Tako postade raspra u narodu radi Njega (Iv. 7, 40—43). A isto tako nastade raspra i radi njegove moralne dobrote, kako pripovijeda isti Evanđelista: „Židovi su ga tražili na praznik sjenica u Jeruzalemu i govorahu: Gdje je On? I bješe mnogo vike za nj u narodu; jer jedni govorahu: Dobar je! A drugi govorahu: Nije, nego vara narod!“ (Iv. 7, 11—12). Htjeli bi čuti od njega samoga jasan odgovor. Dolaze k njemu i pitaju ga već po stoti puta: „Tko si ti?“ Reče im Isus: „Početak, koji Vam i govorim!“ (Iv. 8, 25). No to im nije dosta jasan odgovor. Niti djela njegova, na koja se poziva, nijesu im dosta jasan odgovor. Sami priznaju, da strašna dvoumica izjeda njihove duše: „I hođaše Isus u hramu po trijemu Salomonovu. Tada ga opkoliše Židovi i stadoše mu govoriti: Dokle ćeš mučiti duše naše? Ako si Ti Krist, kaži nam otvoreno!“ On im odgovara indirektno: „Kažem Vam i ne vjerujete. Djela, koja ja tvorim u ime Oca svojega, ona svjedoče za mene!“ (Iv. 10, 24—25). U istinu djela su bila božanska, ali je sva pojava Kristova odavala takvu priprostotu, jednostavnost, siromaštvo, poniznost i skromnost, da oni to nijesu nikako mogli spojiti s idejom o Sinu Božjemu, kakvim se on izdavao. Zato strašna dvoumica i nadalje — dapače još groznije muči njihove duše. Napokon sam glavar svećenički pred najvišim sudištem službeno u ime Boga stavlja to isto pitanje, koje je toliko mučilo židovske duše: „Zaklinjem Te živim Bogom, da nam kažeš, jesi li Ti Krist, Sin Božji?“ (Mat. 26, 63). A Isus mu u tom svečanom času dade kratki, svečani, ali i posve jasni odgovor.

Eto, takve je teške sumnje uzbudilo u dušama odmah u početku pitanje: „Tko je Krist?“ No ne samo u đavlu i u protivnicima Kristovim, nego i u njegovim učenicima. A to tim više, što je sam Krist, kojemu je od Proroka prorečeno vrhovno gospodstvo nad zemljom i svim narodima, nekoga drugoga običavao nazivati „knezom ovoga svijeta“ (Iv. 16, 11; 14, 30). Niti sjajna ispovijest Petrova (Mat. 16, 16) nije u njima uklonila svaku sumnju. Kad bi nam bila u Evanđelju opisana unutrašnja borba Judina, imali bismo po svoj prilici prekrasni dokaz, da je ta ista sumnja i to isto pitanje „Tko je Krist?“ do kraja izmučilo tu nesretnu dušu i dovelo je do skrajnjega očaja i do najružnijega čina, što je zabilježen u povijesti čovječanstva. No i bez toga pismenoga doku-

menta možemo psihološki zaključiti, da je pitanje: „Tko je Krist?" igralo veliku ulogu u čitavomu Judinom izdajstvu i samoubijstvu.

Eto taj prvi od svih problema, koji nam se nameće i koji u samome Evanđelju tako živo iskače, kušao je da obradi Wallace u svom romanu i da poda riješenje na temelju samoga života Kristova i njegovih osobnih djela, bez obzira na ulogu, koju je Krist preko svoje Crkve igrao u dalnjoj historiji čovječanstva. Kako smo vidjeli. Wallace je u „Ben Huru" izvrsno obradio taj sujet, te je vrlo vješto u duši Ben Hurovoj koncentrirao sve dvoumice o Kristu, što su ljude mučile već za vrijeme samoga života Kristova na zemlji. Na taj način podao nam je u „Ben Huru" ne samo obični historijski nego ujedno duboko psihološki roman. A vrijednost je toga romana to veća, što psihološki sujet, koji obrađuje, nije samo duševna borba pojedinca čovjeka oko riješenja nekoga neznatnoga problema, koji nije važan za čovjeka uopće, nego „en miniature" prikazuje u jezgri ili bolje u sjemenci psihološku borbu cijeloga čovječanstva oko rješavanja najvećega od svih problema: „Tko je Krist?"

Cijela povijest čovječanstva kreće se oko toga pitanja kao zemlja oko svoje osi. Toliki najveći umovi razbijali su si glavu za cijeloga života tim pitanjem. Sila knjiga napisano je, o kojima se može ustvrditi, da je u zadnjoj analizi ovo pitanje os, oko koje se kreće sve njihovo raspravljanje i dokazivanje. No ne samo to. Toliki vjerski ratovi, koji su se vodili, većinom su bili uzrokovani neshvaćanjem ili bolje protivnim shvaćanjem Krista. Ne samo da se s jedne strane tvrdilo a s druge nijekalo božanstvo Kristovo, nego i u samom priznavanju božanstva Njegova našlo se opet toliko protivnih mišljenja i shvaćanja njegove tajinstvene osobe, nauke i djelovanja, da je to dalo povoda mnogim ratovima, zatvaranju u tamnice i paljenju na lomačama. Od Apostola Kristovih, koji su prvi usprkos svim prijetnjama Sinedrija židovskoga propovijedali božanstvo Kristovo, i prvih rimskih mučenika, kojima je također sama izjava, da Krista smatraju Bogom, bila uzrokom smrtne osude, — pa sve do zadnjih Misijonara, koji radi propovijedanja božanstva Kristova podniješe mučeničku smrt među divljačkim narodima, prolile su se neizmjerne rijeke krvi ljudske u borbi oko toga problema.

Zato nije čudo, da iza Wallaceova „Ben Hura" i ostala četiri romana obrađuju taj isti problem: „Tko je Krist?", da ga riješe ne više iz same osobe Kristove, njegovih osobnih riječi i djela, nego iz upliva, što ga On svojom osobom, riječima i djelima — a osobito svojom Crkvom — vrši na razvoj cjelokupnoga čovječanstva. Kako spomenuh na početku, da su se pisci tih romana dogovarali i sporazumno radili, ne bi bili mogli zgodnije podijeliti uloge t. j. odabrati za obradbu zgodnije mjesto i vrijeme razvoja radnje. „Quo Vadis" odabrao je ono vrijeme, kad se Kristova nauka i Crkva počela širiti izvan uskih granica Judeje, Galileje i Samarije — u veliki, široki svijet; odabrao je rimsko tlo, gdje je onda bilo središte svijeta. U dušu Rimljanina Vinicija prenio je sumnje i dvoumicu Židova Ben Hura o Kristu, i tako nas dovodi do promatranja prezanimljivoga pitanja: Kako se Krist dojima rimskoga svijeta, što taj svijet drži o Njemu i zašto napokon prihvaća Krista kao Spasitelja i Boga. U „Julijanu Apostati" opet iskrsava pitanje „tko je Krist, a ovaj puta u duši čovjeka već kršćanina, koji je u jednu ruku svom dušom zaljubljen u punu životne radosti i vedrine helensku kulturu, dok je u drugu ruku spoznao neke slabe i tamne strane od mnogih niskih duša već dostatno okaljanoga kršćanstva. Golijatska borba za i protiv Krista bjesni u duši toga reprezentanta, one čitave s psihološkoga gledišta vanredno zanimljive epohe u razvoju ljudske psihe. Julijan se doduše odlučuje protiv Krista, ali nije riješio problema: tko je Krist? Dapače upravo ova dvoumica, kad mu se ukazala nerješivom, bila je zadnji i odlučni poticaj, da navijesti boj Kristu, pa da ga — ili raskrinka pred cijelim svijetom kao varalicu ili da sam bude raskrinkan doživivši sudbinu Titana, koji su ustali protiv Boga i podlegli. U tome je upravo tragika Julijana Apostate. I nije se mogla za ovu epohu odabrati zgodnija duša od njegove, da bude pozornicom te teške dvoumice

i borbe prikazane u drami ili romanu. Iza dobe pak Julijana Apostate nije sigurno bilo epohe značajnije u rješavanju našega problema od dobe humanizma i renesanse, koju odabra isti pisac „Julijana Apostate" za dalnje rješavanje u „Julijanu Apostati" potpuno neriješena problema: „Tko je Krist?!"

Pozorištem nije samo Rim, nego čitava Italija, koja je po humanizmu i renesansi postala majkom ili bolje rasadištem čitave moderne kulture, civilizovanoga svijeta. Arenom pak ili užim borilištem u rješavanju velike dvoumice jest ovaj puta priprosta, evanđeoski nastrojena duša Beltraffijeva, koja se nalazi u jednakom omjeru izvrgnuta utjecajima Krista i Antikrista t. j. Kristova evanđelja i uskrsnuloga te preporođenoga poganstva, koje postaje temeljem za izgradnju moderne kulture. To je sujet „Uskrslih bogova". Iz prije pruženoga idejnoga sadržaja ovoga romana svatko na prvi pogled uviđa, da je nastavak problema „Tko je Krist?" s obzirom na prijašnji roman ovdje strogo proveden, to više što su oba romana napisana od istoga pisca i upravo u nakani, da obradi problem i njegovo riješenje u sustavnoj cjelini.

Ne znamo, hoće li se do konca svijeta u razvoju čovječanstva i njegove psihe naći još koja tako znamenita epoha s obzirom na naš problem, kaošto su bile one, u kojima je kršćanstvo izlazilo na pozornicu širokoga svijeta (za Nerona), ili kad se po prvi puta mnogima već u kršćanstvu odgojenim duhovima pričinilo inferiornijim od svladanoga i umirućega poganstva (za Julijana Apostate), ili kad je imalo da prebrodi tešku krizu uslijed ponovnoga uskrsnuća poganstva (za Leonarda da Vinci); — ne znamo, da li predstoji još jedna ili više tako važnih i značajnih epoha, ali sigurno je to, da će se prema koncu svijeta razviti najžešća i najočajnija borba oko rješavanja problema: Tko je Krist? Zaključujemo to i bez obzira na proročanstva Svetih Knjiga odatle, što se čovječanstvo nije moglo dosada na nikoji način oteti riješavanju toga problema i biti prema njemu indiferentno pa mu se ne će moći oteti niti u budućnosti. Taj problem, kako vidimo, upravo onda, kad se čini da je riješen i pokopan, još jačom silom uskrsava i nameće se neumoljivo kao postulat, koji leži na dnu gotovo svih kulturno-socijalnih pa dapače i političkih pitanja. Zato će i u buduće Krist biti „znak protuslovja" (Luk. 2, 35). To će protuslovlje oko „ugaonoga kamena" (Mat. 21, 12), što ga odbacuju zidari zgrade svjetske kulture i blagostanja, sve intenzivnije i sve jače, dok ga napokon ne riješi On sâm načinom za svako stvorenje nadasve jasnim. To će se pak dogoditi ponovnim njegovim dolaskom na zemlju i ponovnom objavom njegova tajinstvenoga bića. Tada će napokon bilo od ushita nad sretnim riješenjem bilo od očaja nad dugim lutanjem u tami zaplakati sva plemena na zemlji (Mat. 24, 30) i upoznati pravu bit „Sina Čovječjega, što dolazi na oblacima nebeskim sa silom velikom i slavom" (Dan. 7, 31; Mat. 24, 30). Eto, to zadnje rješavanje mučnoga pitanja, koje je smutilo tolike duhove i uzrokovalo tolike patnje na zemlji, uzeo je pisac „Gospodara svijeta" za sujet svoga romana. On nas dovodi do konačnoga riješenja toga problema najprije u uznemirenoj duši Percy Franklina, a onda — u duši svih ljudi od početka do konca svijeta. Problem je time iscrpen i riješen. Nema se više što dodati.

Odatle slijedi, da je sasvim zgodna razdioba obradbe ovoga sujeta — bilo s kronološkoga bilo sa psihološkoga gledišta — u jednu romansku pentalogiju t. j. pet romana, koji bi mogli biti i pet dijelova jednoga jedincatoga romana, jer glavna lica (Krist i Antikrist) ostaju ista i glavni problem ostaje isti.

I drugo naime temeljno pitanje: „U kakvom odnošaju stoji Krist prema svijetu?" — provlači se poput crvene niti kroz ovih pet romana. Niti to pitanje nije samovoljno postavljeno. Nije navlaš učinjeno problemom, da bude tim zanimljiviji sujet romana, nego ima kao i prijašnje (tko je Krist?) podlogu u samome Evanđelju. Istaknuh odmah na početku: upada nam u oči ono neprestano isticanje opreke između sebe i svojih učenika te svijeta u govorima Kristovim, kako nam ih zabilježiše Evan-

deliste, a osobito Ivan, koji je — kako se čini — imao više shvaćanja za ovu opreku između Krista i svijeta. Upravo je napadno isticanje, da Krist i njegovi učenici, koji ga slijede, nijesu „od ovoga svijeta" (Iv. 7, 7; 15, 18); pa zato ih i mrzi „svijet" kaošto mrzi samoga Krista (1 Iv. 3, 13); zato oni plaču, dok se „svijet" veseli i smije (Iv. 16, 20; 16, 33). Kraljevstvo Kristovo nije „od ovoga svijeta" (Iv. 18, 36); dapače „svijet" niti ne može primiti Duha istine, kojega će On poslati svojim učenicima (Iv. 14, 17). U onoj svojoj divnoj molitvi Ocu Nebeskomu na zadnjoj večeri osobito živo ističe tu opreku. Kad moli za svoje učenike, naglašava, da „ne moli za svijet" (Iv. 17, 9), nego samo za njih, jer oni „od svijeta nijesu kaošto niti ja nijesam od svijeta" (Iv. 17, 16). I tako je velika ta opreka između njih i „svijeta", da bi ih — čini se — trebalo uzeti sa svijeta. No sam Krist veli, da to ipak ne traži od svoga Oca Nebeskoga: „Ne molim, da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih sačuvaš oda zla!" (Iv. 17, 15).

Eto, za Krista i učenike njegove ništa ne vrijedi „svijet" i slava njegova. Oni s tim stoje u potpunoj opreci. Ova opreka razvija se ne samo u Evanđelju nego više manje u svim nadahnutim knjigama „Novoga Zavjeta". Nebrojeno puta dolazi riječ „svijet", ali nikada u smislu kakve uzvišene, plemenite, dobre i nepokvarene ideje, zajednice ili života. Ako bi se htjelo podati definicija „svijeta" u evanđeoskom duhu, najbolje bi bilo označiti taj „svijet" kao skup svih onih, koji se ravnaju po načelima diametralno oprečnim načelima zbijenim u Kristovih „osam blaženstva". Pozitivno bi se moglo označiti, da se pod pojmom „svijet" ili „sinovi ovoga svijeta" u Evanđelju razumijevaju prije svega oni duhovi, koji su do vrata ogrezli u materijalizam te vide zadnje granice svojih težnja u blagostanju života na ovoj zemlji; zatim oni duhovi, kojima je u njihovoj oholosti mrska svaka podređenost, svako služenje, pa bilo to i samome Bogu, te nose na čelu napisano životno svoje načelo : „Non serviam (neću služiti)"; nadalje duhovi, koji se vole služiti silom ognja, mača i progonstva protiv snage tuđega uvjerenja; napokon duhovi, koji imaju plemenitih nakana i težnja, ali u svojoj tjesnogrudnosti računaju samo s običnim zemaljskim i ljudskim sredstvima u postizavanju ciljeva te odmah gube snagu i podaju se malodušnosti, kad tih sredstava ponestane. Eto, to bi bio „duh ovoga svijeta". I budući da je tim shvaćanjem sav svijet prožet, zato je učenicima Kristovim vrlo teško, gotovo moralno nemoguće — izuzevši neke osobito jake duhove — da i oni ne budu više, manje natrušeni takvim shvaćanjem, koje ih odaljuje od duha Kristova i dovodi u otvorenu opreku s njime.

Wallace u „Ben Huru" uporedo s problemom „tko je Krist?" razvija vrlo zgodno i oštroumno problem ove opreke između Krista i svijeta. Dosta je, da tko samo površno pročita taj roman, pa da se uvjeri, kako je shvaćanje „sinova ovoga svijeta", među koje moramo ubrojiti i samoga Ben Hura diamertalno oprečno Kristu, tako te oni uistinu ne mogu prihvatiti od Krista obećanoga Duha istine (Iv. 14. 17) sve dotle, dok stubokom ne promijene sve svoje naziranje i shvaćanje stvari i događaja oko sebe. U „Ben Huru" se sukobljuje čitavo trgovačko-spekulativno — dakle skroz zemaljsko — shvaćanje židovskoga svijeta sa shvaćanjem nadzemaljskim, evanđeoskim, Kristovim. I upravo u tom sukobu treba tražiti glavni razlog neshvaćanja tajinstvene — za ovaj svijet — pojave i osobe Kristove te onoga prvoga pitanja: „Tko je On?" U „Quo Vadis-u" iskače ta opreka kao neki nastavak i proširenje teškoće problema, u koliko shvaćanje Evanđeosko dolazi u dalnji sukob sa shvaćanjem poganskoga svijeta, u kojega su pretežni ne toliko spekulativno-trgovački interesi, koliko znanstvene težnje osvajanje silom te napokon grubi materijalizam i mekoputni hedonizam. Vidjesmo to kod Vinicija i Petronija. I što dalje to oštrija nastaje ta opreka. To se ne može nijekati, ako se makar i površno prouči historički razvoj odnošaja između kršćanstva i kulture. Zato u „Julijanu Apostati" Mereškovskij iznosi veliku opreku između Kristova Evanđelja i sveukupnoga praktičnoga života kulturnoga čovjeka. Julijan sili kršćane, da se drže Evanđelja, jer drži, da će ih na taj način dotjerati do apsurdnosti u prak-

tičkom životu i najlakše pobijediti. On hoće da im dokaže nepraktičnost kršćanstva, koja je uzrokom, da se i oni sami — premda naglasuju evanđeoska načela – ipak u svemu u praksi ravnaju po poganskim principima, koji su postulat racijonalnoga upotrebljavanja vlastitih sila u životu. U „Uskrslim bogovima" ističe se nepraktičnost kršćanstva osobito s obzirom na znanost i umjetnost, koja je opet postala pod kršćanskom etiketom posve poganskom kao što je već i prije takvim postao cijeli praktički život više manje svih slojeva. Beltraffio, koji bi se htio vratiti k čistom obsluživanju Evanđelja i ubiti u sebi „duh ovoga svijeta", vidi da mu nema drugoga spasa nego izaći iz svijeta. On bježi. Bježi u samostan. Ali i tu nalazi puno „duha ovoga svijeta". Pa i sàma njegova duša upila je već toliko taj duh, da bi mu uzaludno bilo bježati makar u pustinju. On to uviđa i kad to uvidi — objesi se od očaja. U njemu je problem odnošaja Krista prema svijetu došao do kulminacije, ali ga nije znao ili nije mogao riješiti. Uspješnije ga rješava Papa Angelicus u „Gospodaru svijeta", koji cijelu Crkvu Kristovu nastoji opasati kao nekim „kineskim zidom" i tako je ograditi od svijeta da u nju ne prodire njegov pogubni zadah, te da se u njoj sačuva ona divna evanđeoska priprostota. To u jednu ruku donosi mnogo koristi za onu šačicu vjernih, ali u drugu ruku donosi mnogo štete za čitavi preostali svijet, koji se na taj način posve udaljuje od Krista i upravo ga počinje mrziti. Na jednoj strani vidimo par hiljada „vitezova Krista Raspetoga" koji upravo žude za tim, da ih svijet ubije rad Krista i radi prezira svjetskih taština, ali s druge strane vidimo milijune duša, koje su pale u potpuno poganstvo i klanjaju se s oduševljenjem lažnim bogovima, a o crkvi Kristovoj imadu najgore pojmove, ako o njoj uopće štogod i znadu.

Eto, to je prema našoj pentalogiji konačno riješenje problema o odnošaju Krista prema svijetu, u kojemu se — kako već prije prikazah — potpuno podudaraju dva glavna pisca ove pentalogije t. j. Mereškovskij i Benson, dolazeći obojica do opravdanosti dileme: „Ili s Kristom protiv svijeta — ili sa svijetom protiv Krista!" Da li nas takvo radikalno riješenje toga problema može zadovoljiti ili bismo možda morali radije izabrati kompromisno riješenje — to ne spada ovamo. O tome mislim na koncu rasprave nešto potanje govoriti, a ovdje mi je bilo glavno, da dokažem istovjetnost i jedinstvo ovoga problema, koji se provlači kroz svih pet dijelova ove pentalogije. To mi je — mislim – uspjelo.

No još lakše je to dokazati s obzirom na treće pitanje: „Tko je Antikrist i kakav je rezultat njegove borbe protiv Krista?"

Prije svega u sv. Pismu pojam Antikrista nije fiksiran, nije ustanovljen za jednu osobu, nego je neodređen. O tome ex professo govori Sv. Ivan Apostol u svojoj prvoj poslanici, kad piše prvim kršćanima: „Djeco, posljednje je vrijeme; i kaošto čuste, da će (u posljednje vrijeme) doći Antikrist, tako i sada mnogi postadoše Antikristi. Po tom poznajemo, da je posljednje vrijeme". (I. Iv. 2, 18). Pa opet: „Tko je lažac ako ne onaj, koji niječe, da je Isus-Krist? Taj je Antikrist, koji niječe Oca i Sina" (I. Iv. 2, 22). Opet: „Svaki duh, koji razriješuje Isusa (t. j. niječe, da je Bog i Čovjek), nije od Boga, nego je Antikrist, o kojemu ste čuli, da će doći; i sada je već na svijetu". (I. Iv. 4, 3). Slično opet u II. Iv. 1, 7, a u Otkrivenju dolazi mjesto imena Antikrist za isti pojam ime Pseudoprofeta" (Otkriv. 16, 13; 19, 20; 20, 10). Kaošto je u tim tekstovima neizvjesno značenje fraze „posljednje vrijeme", jednako je tako neizvjesno i značenje pojma „Antikrist" ili „Pseudoprofeta". Tako je bilo još u doba apostolsko, pa je i nadalje ostalo tako. Kršćani su ime „Antikrist" pridjevali svemu onomu — bile to sada osobe, ideje ili pokreti — što se protivi Kristu i razara njegovo djelo, a promatra li se u svjetlu sv. Knjiga, dolazi više manje iz jednoga te istoga izvora, to jest od vladara tmina, kojega je sâm Krist nazvao „Knezom ovoga svijeta". On vodi od početka rat protiv Krista i njegova djela, a u tom se izvrsno poslužuje ovim „svijetom" i njegovim duhom tako te se jedva može razlučiti, što potječe od „svijeta", što li pak neposredno od Kralja tmina, koji vlada u podzemlju.

I naša Pentalogija — ako uzmemo pojam Antikrista u ovome značenju — jedinstveno nam prikazuje Antikrista te svu njegovu borbu protiv Krista i njegova djela. U „Ben Huru" igra ulogu Antikrista ne pojedino lice nego skup svih sila naravnih i nadnaravnih, štono se urotiše protiv Krista i da u samome zametku uguše njegovo djelo — dakle Pilat, Herod, glavari svećenički, Juda i čitav židovski svijet sa svojim skroz na skroz zemaljštinom prožetim shvaćanjem i duhom. Ideja je Antikrista ovdje prilično nejasna, razvodnjena. Uzalud bismo u jednome licu tražili njezinu potpunu i savršenu personifikaciju, premda svako od tih lica ima mnogo antikristovskih elemenata u sebi. Priznati valja napokon, da i Wallace sigurno nije imao nakanu, da u svom romanu stvori jedno takvo lice. A to nije bilo niti nužno, jer nema za nj historičke podloge. Sasvim je nešto drugo u „Quo Vadis-u", gdje je Neron tako snažni i izdjelani nosilac Antikristove ideje, te ga možemo smatrati prilično savršenim tipom Antikrista, i ako još ne potpunim i posve izrazitim, kakvim ga smatrahu savremeni kršćani u vrijeme progonstva. Tim sam se potanje zabavio u analizi Sienkiewiczeva romana, pa se ne ću na to vraćati. Nego ističem postepenost u personificiranju ideje Antikrista, što je lijepo provedena u ovoj pentalogiji. Dok je u „Ben Huru" ideja Antikrista još skroz mutna i nejasna, u „Quo Vadis-u" ona dobiva mnogo jasniji oblik te se počinje personificirati. U „Julijanu Apostati" ona je već prilično savršeno personificirana u samom glavnom junaku, koji Neronovoj brutalnoj sili u borbi protiv kršćanstva pridaje i znanstveni aparat poganskih i neoplatonskih filozofa. U Leonardu da Vinci („Uskrsli bogovi") jako iskače jedna nova — posve neobična a sa sv. Knjigama i kršćanskom tradicijom skroz skladna crta karaktera Antikristova to jest: njegova neobična sličnost s Kristom. Benson je pak u „Gospodaru Svijeta" stvorio najsavršeniji i najpotpuniji tip Antikrista. U njegovu Julijanu Felsenburghu spojena je sva lukavost i prevejanost Kristovu Evanđelju tako protivnog „svijeta" iz „Ben Hura" s okrutnošću Neronovom u zatiranju kršćanstva, mržnja Julijana Apostate protiv Krista s Leonardovom mudrošću i opreznošću. Na Felsenburghovu licu odsijeva vazda onaj divni i neobični mir, što je odsijevao na licu Leonardovu i što odsijeva na licu njegova Krista iz „Posljednje večere", vješto prikrivanje svojih osnova protiv Crkve Kristove, djelovanje najveće mržnje pod plaštem i krinkom humaniteta i ljubavi prema čovječanstvu, što je jedna od najljepših kreposti Kristovih. Jednom riječi: u Julijanu Felsenburghu sastaju se okrutni Neron, bijesni car Julijan, dvolični Leonardo da Vinci (tip dvoličnosti humanizma i renesanse) i uopće — „duh ovoga svijeta". Prividnu pak sličnost između Krista i personificiranog Antikrista — koju diljem svojih romana napadno ističe i Mereškovskij — doveo je Benson dotle, da također između zadnjega Pape Silvestra kao predstavnika Krista i Felsenburgha kao predstavnika Antikrista uvodi neobičnu sličnost u licu kao neku igru Providnosti u upravi ovoga svijeta. Ova gradacija u personificiranju Antikrista, što je opažamo u ovih pet romana, i opet opravdava naziv pentalogije, koji im dadosmo.

Ali još kudikamo više opravdava taj naziv skladno rješavanje problema o rezultatu borbe između Krista i Antikrista, što i jest glavni i upravo temeljni sujet ovih pet romana. Ako se dokaže, da među njima postoji sklad i u tom pogledu, onda je potpuno dokazana njihova jedinstvenost i opravdanost naziva pentalogije. To pak nije teško dokazati, pošto smo već prošli idejnu analizu pojedinih romana.

Prije svega na prvi mah upada u oči, da ti romani sačinjavaju jednu historijsko-kronološku cjelinu, jer prikazuju historički vjerno postepeni razvoj borbe između Krista i Antikrista, odabravši pet najznačajnih epoha te borbe, kako nam ih prikazuje historija, i obradivši ih kronološkim redom. No jednaki sklad postoji također u prikazivanju etapa same borbe to jest rezultata borbe u pojedinim epohama, koje obrađuju. To razložih već u uvodu ove rasprave, a sada — pošto smo analitički promotrili pojedine od tih romana — biva još

jasnije. Upravo se čini, da su se romanopisci držali strogo pravila za tragediju (što im dakako nije bilo ni na kraj pameti!), da se radnja odnosno borba razvija u pet činova. U prvom je činu nastup glavnoga junaka — Krista, što obrađuje „Ben Hur". U drugom činu jest oštar sukob i početak borbe, što prikazuje „Quo Vadis". U trećem činu odigrava se oštra borba u punom jeku između junaka i neprijatelja njegovih, što obrađuje „Julijan Apostata". U četvrtom činu nastupa peripetija za glavnoga junaka (kriza kršćanstva) i prividan njegov poraz, što prikazuje roman „Uskrsli bogovi". U petom činu — upravo prema svim pravilima katarze — iz prividnoga uništenja i poraza ustaje junak Krist ovjenčan moralnom pobjedom svoje ideje, svoga dijela i svoje riječi, da Crkve njegove vrata paklena ne će nadvladati, a to nam prikazuje Benson u „Gospodaru Svijeta". Eto, tih pet romana nije ništa drugo, nego umjetnički obrađenih pet činova divne glume, što se između Krista i Antikrista kroz vjekove odigrava na tom svijetu.

Psihološki pak sklad između pojedinih dijelova, koji upotpunjuje ovaj dramatski razvoj borbe, jest izvan svake sumnje. Razvija se naime po zakonu evolucije u obliku: teza — antiteza — sinteza. Tezu zastupa i razvija Wallace u „Ben Huru". Antitezu postavlja Sienkiewiz u „Quo Vadisu", a dalje je razvija Mereškovskij u „Julijanu Apostati". Sintezu (t. j. kršćanstva i poganstva) prikazuju „Uskrsli bogovi". Benson pak u zadnjem dijelu crta — finale ili katastrofu kao zadnji i konačni stadij tajinstvene evolucije čovječanstva, u kojoj glavnu ulogu igra ta prezanimljiva titanska borba između Krista i Antikrista. Vera „divina commedia"!

Što se pak tiče samoga konačnoga rezultata — finala te borbe — pita se, da li je također i Bensonov prikaz konačne pobjede Kristove nad Antikristom u skladu s ostalih pet dijelova pentalogije ili im možda protuslovi? Punim pravom tvrdimo, da i u tome postoji potpuni sklad između „Gospodara svijeta" i ostala četiri romana. Glede „Ben Hura" nema nikakve sumnje. Tå u tom je romanu najistaknutija upravo ta crta, da je kraljevstvo Kristovo nevidljivo, prividno potlačeno, uništeno i pogaženo od sila ovoga „svijeta", ali ipak slavi moralnu pobjedu nad svijetom i njegovom silom. A s time je posve u skladu Bensonov prikaz svršetka velike tisućljetne borbe. „Quo Vadis" je najdivnija epopeja katakombama, u kojima je kršćanstvo bilo najjače, a upravo to prikazuje i Benson za budućnost: kršćanstvo – Crkva Kristova – bit će opet stjerano u katakombe, ali onda će i opet zadobiti svoju prvotnu snagu, te će slaviti moralnu pobjedu nad poganstvom, jer će pred licem cijeloga svijeta zasjati istinitost i životna snaga njegova. Mereškovskij u svoja dva romana prikazuje slabost kršćanstva u borbi s poganstvom, kad ovo umire i opet uskrisava, ali ipak i sam nagoviješta — kako se jasno razabire iz Epiloga „Petra Velikoga" — pobjedu Krista nad Antikristom u apokaliptičkoj crkvi Ivanovoj — carstvu Duha Svetoga. Odatle vidimo, da među pojedinim dijelovima ove pentalogije nema niti najmanjeg protuslovlja, što se tiče konačnoga riješenja problema, nego dapače sklad i jedinstvo, kakvo bi se jedva moglo poželiti.

Još da spomenemo samo neke značajne lične sličnosti, koje još pojačavaju psihološki sklad i jedinstvo razvoja glavne radnje u toj pentalogiji. Doista, tko pomnjivo čita svih pet romana, nehotice mu upada u oči neobična sličnost između nekih lica. Bez obzira na jedinstvenu i skroz skladnu obradbu tipova Krista i Antikrista — o čemu smo prije govorili — upada u oči na primjer velika sličnost između Ben Hura – Vinicija — Beltraffija i Percy Franklina. Svi oni nose u duši veliko pitanje: „Tko je Krist?" i „Zašto se tako tajinstveno sakriva?" — svi nose u duši veliku borbu radi Krista i njegove tajinstvenosti, svi iskreno teže za otkrićem velike istine i spoznajom velike utakmice između Krista i Antikrista, te — osim Beltraffija — svi dolaze do velike spoznaje o tajinstvenoj biti kraljevstva Kristova, a ta ih spoznaja dovodi do oslobođenja u Kristu, koji je put, istina i život. Beltraffio se tu od njih odvaja, ali ga upravo u tom momentu odvajanja spaja neobična sličnost s bijednom Arsinoë (iz „Julijana

Apostate"), koja također očajno traži istinu; a još više s nesretnom Mabel iz „Gospodara svijeta", koja iz očaja, što ne može razumjeti tajinstvenoga Felsenburgha i još tajinstvenijega Krista svršava jednako tragički kao i mladi Beltraffio. Sličnost u temeljnim potezima između — Julijana — Leonarda — Felsenburgha (a donekle i Nerona) već je dostatno istaknuta. Divna nam udara u oči sličnost karaktera Petronijeva s karakterom Oliviera Branda iz „Gospodara svijeta", jer su obojica poput kipova iz mramora isklesanih, divni tipovi poganstva — staroga i novoga — nepomični u svom poganskom shvaćanju. Oni naime kršćanstvo ne primaju i ne cijene jednostavno za to, jer „ne mogu" vjerovati i „ne mogu" jednako ljubiti sve ljude. Jednako upada u oči neobična sličnost između prvog Apostola Petra u „Quo Vadisu" i zadnjega Pape Silvestra iz „Gospodara svijeta", kad jaše na muli u Nazaretu, a nitko osim trinaestorice ljudi na svijetu ne zna, da je on Namjesnik Kristov na zemlji. Ali još je veća psihološka sličnost između obojice na tome, što su obojica ljudi slabe vjere ne razumijevajući putova Gospodnjih, dok ih sâm Gospodin ne prosvijetli i ojači u vjeri.

Ima tih sličnosti i više, ali nije nužno, da u njih potanje zalazimo, jer ima i bez toga dosta važnijih elemenata, koji jasno dokazuju, da ovih pet romana potpuno zaslužuju naziv romanske pentalogije, kojoj bi sasvim zgodno pristajao naziv i Krist: Antikrist.

Sve je u njima tako jedinstveno i tako skladno, te se čini jedan roman uistinu nastavkom drugoga. Tko ih čita jedan za drugim, dobiva i nehotice pojam, da čita jedno djelo, jedan roman u pet dijelova, u kojima se upravo dramatskom gradacijom razvija psihološki skladno i historički vjerno jedna jedinstvena radnja i rješava jedan jedinstveni problem.

Najčudnovatije dakako jest to, što ti romani ipak nijesu stvoreni po nacrtu, dapače niti po ikakovom dogovoru, a niti od pisaca, koji imaju iste poglede na život ili jednake svjetovne nazore. Dapače njihovi svjetovni nazori u mnogome su oprečni. Da su ipak došli do takvoga sklada u rješavanju tako zamršenoga problema i u obradbi tako teškoga sujeta, ima se zahvaliti njihovom dubokom opažanju i umnom prodiranju u tajinstvenu narav kraljevstva Božjega na zemlji, a osim toga njihovoj ljubavi k istini i objektivnosti.

Oni su u tome veliki, te si svojim djelima postaviše neumrli spomenik na polju ne samo umjetnosti nego i ljudske spoznaje uopće. Ali kritičko pitanje u koliko im je pošlo za rukom riješenje temeljnog problema, koji obradiše u ovih pet romana, raspravit ćemo u slijedećem poglavlju.

SILVIN NACOV:

NASTROJ.

U sutone blage, dok u dušu plazi
Veo neosetni pavečerja prvog,
Osećam gde mazi
Umornu mi glavu jedna ruka meka;
I na veđe trudne vlažan celov seda
Nekog neviđenog, nepoznatog čeda.
Čujem izdaleka:
Kroz granje i drvlje psik se tihi javlja
I suspregnut smešak lisje lako trese;
A na glavu moju otresuje rese
I macice zlato i pelud i lati; —
A po reci jezde
Na valiću svakom mesec i sve zvezde

I čun jedan brodi
U senama vrba i topola snenih
Sa nadama mojim . . .

— — — — — — — — — — — — —

U večeri blage jedna ruka meka
Vodi me po ritu, na kojemu stojim
Kroz velove noći, po neznanoj stazi
I veđe mi trudne celovima mazi.

SILVIN NACOV:

PROLAZI.

PROLAZI... Nečujno, ko sumračna vela,
– Što se nad kraj kradu srčuć izdisaje
Poljuba sunčanih i poslednjeg vonja –
Dokrada se patnja maglena i bela,
Ko san noći povrh cvetnih granja.

Prolazi! Još joj odsev gledam
U nutrini svojoj, a sve bleđi, bleđi . . .
Znadem! Skoro spomenci sve ređi
Naviraće za njom, a tad mrak će doći,
Pustoš i praznina, pa pred njima prëdam

U strahu samoće ruke za njom vijem.
Krikom duše zovem. Zalud... Ne vraća se!
Padam . . . U daljini lik još njezin sja se;
I taj zadnji blesak grudma strasno pijem.

PROGNANIK.

Gdji J. J.

DR. F. D. MARUŠIĆ.

OSTAVIO sam moj pusti otok vjetru i oluji i došao sam amo da te nađem, moj dosniveni sanče!

Tamo doli u moj dom, gdje naša naranča cvjeta, došao je tuđin, i mene iz doma odagnao. — K tebi, umjetnice moja, stigao sam ko tužni bezkućnik. U našoj zemlji hrvatskoj, našao sam tvoje srpsko srce. Primila si me ko kosovka djevojka, i nalila čustva u kondijeru zlatnom. Gledao sam tvoje bijele ruke i ljubio ih do bijelih lakata, tugujući za svojim porušenim gnjezdom.

Ah, što bi ovdje da tebe ne nađoh?

Sjedio sam u osamljenom kutu, tužan gledao, kako se veseli naš umjetnički svijet, tražio sam svoje izgubljeno zlato i našao sam tebe, srpsko moje dijete. Rodilo te moje pleme, za me – prognanika – da te ljubim, umjetnice roda moga.

Sve sam ti svoje morsko biserje pod noge izasuo i ti si ga sabrala. I š njim si mi uresila to blistavilo tvog pogleda, i bjelinu tvog lica. A u dubinam tvojih grudi našao sam uvalu mora, tamo nađoh opočinka rastrganom srcu.

Ti si kraljica mog izgubljenog kraljevstva, a ja sam tvoj vitez sa dalekog našeg juga. Nosim ti pun naramak osjećaja i puno puno uzdisaja.

Ti kao da ne znaš, za što te toliko ljubim i za što plače duša moja. Ti si mene utješila a ja tebe ne htjedoh žalostiti.

Onaj moj vedri, mirni, opušteni dom, kamo sam te dovesti htio . . . hoću li ga, dušo opet ikada vidjeti, hoće li se povratiti tužnom prognaniku otok njegove sreće?

— Umjetnice moja, tvoje su oči dalekovidne pogledaj, pa mi kaži.

— Tamno je još nebo, veliš — još se ne vidi jasno.

— Dođi da te ogrlim, dok ugledamo naše potamnjelo sunce. Ne svane li, mi ćemo skupa doli k moru u polje Kosovo.

KIPAR MARIN STUDIN.

(UTISCI S IZLOŽBE KOMPOZICIJA.)

ŽELIO sam sastanak s njime. Sretnemo se u kazalištu i zamolim: bilo gdje, u stanu, na šetnji, bilo gdje.

— U kavani. Sutra na večer u kavani. A da gdje?

Sastali smo se. Imao sam niz određenih pitanja. No do njih nije došlo. Razgovarali smo posve nevezano i bez pitanja. On rado pripovijeda. Iz kazivanja prodire on, njegov smioni duh i još smionije osnove i juriš na život baš onako smiono, eruptivno kao njegova pojava, jaka, muževna i tvrda, pa taman da je to čovjek od jedva službene punoljetnosti. On prodire i on je sav i u svemu: u riječi, talentu, radu i čeznjama jedna erupcija, koja se doima kao i njegov neosporeni talenat rijetkih zanosno i veselo, većine strašno i sa strahom kao veličanstveni objekti.

Znao sam da je Dalmatinac već pri prvim pogledima, što padoše na njegove skulpture, jer drugi ne rade tako, a legitimirao se svima s onim prema visinama ispruženim kažiprstom i malim prstom u kompoziciji „Tragedija čovjekova roda“. To je dalmatinski specijalitet. Taj gest zgrčene pesti s ispruženim malim i kažiprstom. Dolje to nazivaju „rozi“. Studin je prema mnogočemu tako raspoložen, da bi najradije ponovio taj gest spomenute svoje skulpture i svoje zemlje uz more.

Njegov je život tragika dara. Radi dara morao je da podnese nerazmjerne muke, za koje neznaju i koje su sve nepoznate svim „normalnim“, „solidnim“ i „čestitim“ ljudima, koje se ukupno označuje imenom obične brojke rođene da troši plodove. Dà nije imao neoprostive pogreške dara i neobično jaka talenta bio bi radišni član težačkog pomladka u rodnim Kaštelima kod Splita u Dalmaciji, nagrađivan pohvalom roditelja i očekivanjem imućna Kaštelanca. Ovako ga je dar silio, da se još kao dijete bavi svim i svačim. Bio je na zabrinutost roditelja „majstor“ u cijelom djetinjem carstvu. Izmišljao nove igračke, koje je skoro zatim prenio na cijelo selo, pa mu bio čak pirotehnik i graditelj „čudotvornih“ ljestava pri popravljanju crkvenog zvonika. Da nije imao dara, zabavljao bi se poljskim poslovima po danu, naveče jeo večeru popraćenu blagoslovom roditelja i sladak san s mirnim, neprekidnim disanjem do jutra. Ovako je mislio, maštao, gradio osnove i drznuo se da neke od njih izvrši. Čuo je za veličanstvene skulpture šibenske katedrale i čitao je Kumičićevu „Kraljicu Lepu“ (u dalmatinskim Kaštelima seoska mladež čita „Kraljicu Lepu“), pa je otišao da pogleda šibensku crkvu sv. Jakova i Vekenegin grob u Zadru. Posljedica tog „dara“ — prisilni povratak. Roditelji su ga dali dovesti kući po zadarskoj policiji . . .

Učio je. Učio za kipara. On ne zna, što je učio, što zna. Ima svjedodžbe pučke škole i ovu izložbu u Urlichovu salonu. Učio je nešto u Splitu, Zagrebu, u Beču i razočarao se nad učenjem škola. Voli učenje sebe i života. Nauku odatle izrazuje svojim skulpturama. To je on i njegov proživljeni, proćućeni život. Pri nemarnu zapažanju osjećam da one sve skulpture, za koje tvrde zagrebački kritičari njegove izložbe, da imitiraju Meštrovića lica i da sjećaju na fizionomije Babilonaca, Egipćana i Asiraca

M. STUDIN: MOJ DJED.

zaista samo nose prenešene lične crte samoga svog roditelja Marina Studina. To je opet jedna posljedica njegova dara. Strašna posljedica je to, kad umjetnik dolazi do posve samostalne i originalne bar kod nas misli, da svojim skulpturama poda crte svoje fizionomije, navlači na se prijekor imitacije Meštrovića i babilonskih lubanja.

Jednako je tako njemu neugodna posljedica dara: kad. hoće da se našoj javnosti predstavi izložbom svojih kompozicija, da gotovo sva kritika pazi na sve i sva, a nimalo ne ide za

tim, da ocjenjuje kompozicijonu stranu tih skulptura. Opet je kriv originalni talenat Marina Studina, što hoće da stupi pred nas nečim novim, nama neobičnim. Naša kritika kritizira po šabloni, po običaju. Traži učitelje i nabraja kiparske vrline, koje su kritičarima poznate.

On je erupticija. Revolucija. On daje svoj dar. Njegove su kompozicije majstorska djela prve vrsti, u priznanje uspjeha trećega reda.

Njegove kompozicije su kompozicije jakih ideja, jakih utisaka iz njegova života, koji je bolju protekao tako mladim životom, čemerom i protestom napunio tako svježu ali jaku dušu. On zalijeva čitav niz primljenih, bolnih većinom, utisaka u samo jednu kompoziciju. Spominjem „Madonu roda moga". Majka triju plemena, koja je u ovom ratu trpjela i bičevanje i trnjem krunjenje, vješanje i raspinjanje kao kalvarijska madona križnoga puta — zakriljuje svoje troje djece. Ona je sama gola i potrgana i dok sve gori, sve je rastjerano, popaljeno skuplja k svojim bedrima troje golišana. Bedrima, u kojima je snaga žene, koja u očaju zakriljuje. Ne prsima, nego bedrima, jer se u njima žena nagonski osjeća najjačom i vjeruje da se bar ne će dirati u njezina bedra, a njezin pogled uperen u visine tupom bolju i očima, što ne vide, označuje madonu našega roda u danima njemačkoga rata. Označuje bol i zabrinutost, pa i nade čeda, prvorednog čeda naše Madone, Studina.

To je ideja. Kompozicija je neosporivo majstorska. To nije i ne može da bude Rafaelova Madona sa ravnim obrazima, ugladčanim očima, kosama i obrvama, jer je to Madona roda našega. Ona sa strahotama, ona s licem očajnika i crtama heroja.

Jednako je posljedica njegova dara, što bi teško koje gradsko poglavarstvo i nikakva većina gradskih otaca glasovala, da se njegova kompozicija za česmu „Užas" kupi i upotrijebi u perivoju. Ta svi bogati perivoji su prenatrpani ribama, gdje im kroz grkljan skače voda oblim nimfama i bezbrojem golih Amora s tupim strjelicama, da zaljubljeni nađu svoje strjelice, ljubljene u sebi nimfe, a svjetina u ribama svoju zabavu i medvjeda. Sve onako oblo, nježno, tjelesno. Ovaj griješnik dolazi do misli da na česmu postavi svoj „Užas", da prikaže borbu čovjeka s elementom, s vodom, pa hoće da dokonim, besposlenim i operetno raspoloženim na grljenje i cjelove s česme priča priču o borbi čovjeka s vodom, s elementima prirode, o hrvanju mišica i mozga, o radu i boju... To sve s česme u — recimo — u perivoju. Pogreška i grijeh dara, koji hoće novost, pa taman ta novost bila i ovako jaka i originalna.

Kad njegova „Odmazda" ne bi imala ništa njegova nego onaj gest ugriza zubima u prst, zaslužio bi svakako da ga se poštedi s dobacivanjem imitacije. To je tako njegovo i novo. Možda je i opet samo pogreška u tomu, što je posve novo, pa nije sjetio na nikoga drugoga kipara i kritika je mimo svega toga prošla bez riječi.

Mnogo se je prigovorilo njegovoj kompoziciji „Po milosti božjoj"... Kod ove kompozicije je zaista šteta, što je to samo fragmenat, a kad bi bila potpuna izradba onoga što je Studin htio da kaže, radnja bi bezuvjetno silno djelovala. Ispod one grotesne figure imalo je da dođe drugi dio koji bi izrazio sve ono što je kipar Marin Studin osjećao dok je u ovom ratu gledao, što se sve ne čini, što se sve ne upotrebljuje, da se nisko digne one uzdignute na prijestolju, koji naglasuju, da su tamo po Božjoj milosti. Gotovo ništa nije ostalo netaknuto. Zato je upotrebljena sila, oružje, vješanje, progon, palež, glasba, stih, pero, oltar, crkva i bijedno roblje sugerirano i natjerano, klanja. se, prigiba se, trpi, umire i pada pred tim grotesnim idolom.

Znam da Marin Studin nije nikada čitao Thomasa Carlyla ni njegove „La Bastille", ali ovom kompozicijom je htio da izrazi gotovo onu istu misao što je izrazuje Carlyle u II. poglavlju te knjige.

„Bilo je nekoć vrijeme, kad su ljudi mogli (da tako rečemo) izvjesnoga čovjeka hraniti i uresiti potrebnim srestvima do potrebnog stepena, te ga načiniti za kralja, po prilici onako kao što to pčele čine, a što je još važnije kod toga, mogli su ga lojalno i da slušaju. Čovjek tako hranjen i urešen, nazvan kraljem, doista

je nosio vlast i upravu. O njemu se veli ili dapače misli, da „pobjeđuje po Flandriji" da se bori na poljanama slave, a zapravo ga, ako je već tamo, nose i čuvaju kao prtljagu i to ne baš laku prtljagu. Za nj se sprema povorka pratilaca, posebni putevi i prolazi."

Tako izgledaju kiparske misli umjetnika Studina. Nove su, snažne, pune života umjetnikova i onoga života koji mu podaje taj materijal. Silno voli kontrast, („Užas") bunu („Po milosti božjoj . . .") boli i patnje („Madonna roda moga"), prkos, otpor („Tragedija ljudskog

M. STUDIN: SRĐAN.

O ovomu citatu može da misli, tko što hoće. Stoji da je istu misao kao Carlyle htio da izrazi u ovoj skulpturi Marin Studin. Carlyle je velik i priznat; istu misao, kiparski izražena od našega Marina Studina, nije ništa osobita, jer on nije Englez Carlyle.

roda"), pa ima vrlo oštro oko da zapaža prirodu pokreta, koji izrazuju nutarnjost, osjećaj. To su ideje njegove. Ideja kod kipara ne označuje još uspjeh, a ni kiparski dar, označuje bezuvjetno snagu duše i kipareva oka i označuje vrlo tačno naše bogato očekivanje djela jedne

snažne duše i jednog oštrog oka, kad je uz to dar kiparske umjetnosti.

Ono općenito, jednoglasno priznanje svih, koji su prigodom izložbe pisali o Marinu Studinu, dokazuje da ove i ovakve ideje može i umije da u kompoziciji izrazi. Svi su mu priznali talenat, svi su s više ili manje zanosa pozdravili novog umjetnika iz dalmatinske zemlje. Ono drugo, ono osim ovoga je stvar i ukus pojedinog kritičara. Bilo je svega, a Studin je sa žalošću osjetio, da ga je malo očiju srelo sa potpunim razumijevanjem. Možda je uzrok, što mi nemamo nigđe dovoljno stručnjaka, a ovđe, na polju kiparske umjetnosti, jako malo Krivo mu je bilo, što ljudi gledaju ono, što oni hoće da vide, a ne ono, što je on htio da kaže. Osmjeh lagan, kratak osmjeh zaokruži. čovjeku oko usana nad prikazom izložbe u 8. broju „Jugosl. Njive". Ne smeta, što je pisana stilom profesorskog predavanja, ali kad on umjetnika povraća k tehnici i izricaju skulpture „Moj djed", onda taj osmjeh postaje jači, veći, svršava sa žaljenjem. Na toj se skulpturi jasno vidi ne samo nesigurnost ruke, dosta krivo anatomsko znanje, prenašanje crta, a stvaranje je samo toliko, koliko se jedan jači dar ne može da sakrije. I zato, jer je tu elementarna, sirova snaga dara, početak bez tehnike, dobro je došla i ova skulptura na izložbu. No da bi umjetnik poslušao savjet kritičara „Jugoslavenske Njive", trebalo bi puno više nego bi trebao sam kritičar da počne uspješno modelirati. „Moj djed" je dražesna stvarca. Vjerujem, da je kipar Studin vrlo voli, jer mu ona nosi crte onoga bića, koje mn je prvo došlo sa čuvstvom, udivljenjem i ponosom pred njegov rad i stvaranje. Jedini je taj djed, inače obični težak dalmatinskog primorja, razumio, osjećajem razumio težnje malog unuka. Dok je pred njim sjedio kao model, počeo da u gnjili pod rukama svog unuka prepoznaje crte svoga lica, obrise svoje glave, zatitra mu na usnama osmjeh zadovoljstva, veselja . . . Taj je djedov osmjeh unuk ovjekovječio . . . Taj će osmjeh dugo da traje. Osmjeh sreće i udivljenja.

Sam mi je kipar kazivao s jednako sretnom veselošću, da je djed svaki dan došao u praznu unukovu sobicu, gdje je bila njegova glava, pa je s jednakim osmjehom promatrao u danima, kad je unuk lutao svijetom, da traži i jača svoju umjetnost.

No sve ovo lijepo, što je spleteno oko „Moga djeda", nije ni izdaleka tako moćno da opravda čudni sud Joce Savića, a sve skulpture opet na toga Jocu tako djeluju, da se osjeća zadovoljnim što je iz hrama Studinove umjetnosti izišao na Ilicu i pomiješao se za zagrebačkim prolaznicima. Tomu se Joci ne će onih sumornih poteza punih borbe, boli, prkosa, strahote i jakih duševnih zamaha. Rađe svile, parfuma, umekšanih lica i ugladčanih duša, mekih, oblih figura.

Tu uostalom nije sam. Svi uglačani, svi lagani su mimo Studina prošli bez osvrta. Što bi oni, koji imaju plaću, sobu, otoman, cvijeće, ženu i kanarinca s čovjekom, koji dok izlaže u najkulturnijem gradu ujedinjene domovine, spava na daskama sa trideset austro-ugarskih invalida, jede vegeteriju i sa strahom izčekuje koliki će deficit imati ta prva izložba. Oni nemaju ništa s njime i zato su sretni opet na ulici Ilici, a on zabrinuto gleda u budućnost i pita što može, kako da ukroti titansko naviranje duše i da dade nešto, onako nešto za one . . . One koji pod svaku cijenu kupuju dekorative Preradovićkine, onako što je zgodno za „Schlafzimmer" za „Speisu", a Studinovi kipovi bi po njihovu mišljenju „grdili" harmoniju sobe, plašili bi djecu.

Vraćam se opet na krivnju dara. Progoniće ga dugo i biće vječno naš umjetnik sa svim stradanjima i bolima. Njegova je umjetnost za umjetnike i nikada neće doživiti čas da bi za nju oduševio mase i židovski kapital. Gord je, nov je, smion je i vrlo velikih zamaha. To se ne sviđa. On ne voli da iznaša ženu, cvijeće, dekorative, on iznosi „Ženu Zmiju" „Usud" „Užas", a to opet sve naglasuje svojom dušom, svojim bolima i osjetima. Zato je razumljivo da je njegovu izložbu posjetilo vrlo malo iz „onih mnogih". Nasmijan mi priča kako je neka zagrebačka dama, sva u zlatu i svili zirnula s ulaza po izloženim skulpturama i brzo, brzo odbrzala niz stepenice uzškripu Urlichovih

stuba. Na blagajni je odlučno, srdito, protestno tražila da joj se povrate njezine dvije krune uplaćene za ulaznicu u izložbu ... „To nije izložba za mene, to nije ništa za mene!" Nervoznom je srditošću trzala na blagajni. Dali su joj.

— Naravno to nije za vas, gospođo, pa ni za sve filistre. Tu nema ni jednoga golog Apolona, a ni „Badende Venus". Nije tu ni jedne vaze, ni lijepih portreta. To je sve strahotno, veliko, tu su ispruženi rozi, svijanje „žene zmije" jedna strašna pest i šupljina u očima i usnama Usuda. Tu je strahota „Odmazde", „neupeglana" „Madonna roda moga"... To nije za vas, ni „Užas" za vaše zdence. Nije gospođo, u zlatu i svili. Izvolite, uzmite vaše dvije krune nazad!

Prodao je malo, ništa. Tri skulpture za ukupnu svotu od 2700 kruna. To je cijena triju skulptura u danima žigosanih banknota, zabava i reduta. Zašto nije modelirao kakve originalne maske!! Maske za posjetioce reduta! Nije mu dao njegov dar. Velik, nov, neobično jak i plodan dar, on mu nije dao. Zato je oderan, gladan. Tragika dara.

Marin Studin stupa u prvi red naših vajara. Među one najrjeđe. On preskače mnoge, on je oborio „nikad učenik nad učiteljem". Njegove ga kompozicije svrštavaju u red s Meštrovićem. On ima i uz Meštrovića jedan plus, plus u detaljiranju, u dotjerivanju i grabljenju sličnosti on može i da dade taj plus.

Skoro će da iziđe album Studinovih skulptura. Biće omogućeno svima, koji nakon ovih utisaka osjećaju, da je to nešto za njih, da pogledaju bar u slikama te skulpture, kad nisu, imali sreće da i njihova noga zacvili nad stepenicama Urlichova salona.

Taj će album htjeti da pribavi nešto srestava za održanje plodnog učenja i života kipara Studina. Imao bi da to htjedne, a hoće li u tomu uspjeti, ovisi o broju onih, koji osjećaju, da je to „nešto za njih".

Da bi album što više postigao, sustegle su se naše revije da donesu više reprodukcija s te izložbe.

Glad uz stradanje rađa umjetnost i uspjehe i ranu smrt kao Lisinskomu, Matošu i mnogima. Ne želim takve slave Marinu Studinu. Ne želim, ali je se bojim. Đ. V.

SPIRITUS PROCELLARUM.

ROMAN.

NAPISAO: † NARCIS JENKO.

DRUGI DIO.

(NASTAVAK.)

PONOVNO mi je pisao. Tužno mu je bilo ovo pismo. U njemu opisuje muke svoje. Ne može da se obikne. „Ja nemam, nemam smisla za vojnički stalež!" — Tako piše ko zdvojan. A ja ga razumijem. On se bori sam sa sobom. Ne zna, što će. Osuđuje vojnički stalež, a mora biti vojnik. Mislio je desertirati, no kome tim pomaže? Uništuje i sebe i mene. A vodi li to kakvoj svrsi? Koristi li to čemu? Vidi, da bi to bilo ludo. On se nada, da može i tu prilagodivši se svome položaju, koristiti ideji. Svi su vojnici više manje ogorčeni. Vide na svakom koraku nepravde, osjećaju na sebi poniženja od onoga društva, za koje se bore. Nigdje ne mogu ni kruha dobiti. Idu gladni... poderani... bosi...

Zgodno tlo — niknuti će i buknuti svom silom ideje, kad se jedamput tu zasiju. On je zbog toga odlučio da bude prosti vojnik — da se snizi i podučaje.

* * *

Ima — nastavlja u drugom pismu — već uspjeha, ali malo. No ima i gorčine... Ne shvaća ga svako onako, kako on hoće. Nedavno je jedan vojnik opojen ideama njegovim prosvjedovao radi loše hrane, pak su ga stavili u špange. A staviše ga braća njegova i nitko ne

dođe, da ga oslobodi. On uvidi tada, da je to bratstvo samo fraza, da je taj altruizam najgori egoizam. „Ne shvaćaju jadnici!“ – kliče moj muž. No od toga su ga vremena izbjegavali. Nijesu više bili s njim pouzdani kao prije. On je išao par puta, molio za njih, da im bude bolje, no nije se mogao dići u očima njihovim. On je za njih ostao nepouzdan čovjek, jer se nije zauzeo za druga svoga. Govorili su ljudi kasnije: „eh, samo da ste Vi počeli, mi bi nastavili“. I mnogo je toga radio, mnogo učinio, a vojnici mu nijesu ipak vjerovali.

„Promašio sam svoj cilj!“ – govorio je sam sebi. I to ga, kako vidim iz pisama, veoma bolilo i tištilo.

„Nikad ne bih mislio, draga Frido, da u svijetu ima tako malo plemenštine. Svagđe zloba — Svagđe nerazumijevanje! Niko nije iskren, svak politizira . . . Ljubavi nema, ljubavi nema!“

* * *

Očajao je. Viđe, da ne može ništa učiniti, pače da škodi. Zato se je prijavio za časničku školu. Primljen je. O, to je jedino pametno učinio. Šta on misli, da bi mu narod priznao zasluge njegove? Nikad! S nepovjerenjem se motre dobra djela — jer se u njima krije možda koja egoistična namjera. Tu mu je društvo ugodnije. Hvali se njim. Ima i sumišljenika. „Pametno živjeti znači znati se prilagoditi svima okolnostima. To sam sad uvidio. A na taj se način može i najviše koristiti. Frido, sjećaš li se, kako sam se prije zagrijavao za to, da budem i ostanem karakter. Međutim sad mi je jasno, da pametan čovjek ne može biti karakter, jer mu za to fali gluposti. Karakter = fanatizam. Druge bolje definicije nema.“ Kako vidim, utišala se borba u srcu njegovu. Pojmio je, da se može složiti, da neko bude i socijalist i vojnik. Neznam . . . ja mu uvijek dajem pravo. —

„O, ženo, kako si dobra! Ti si genij moj i — živa povijest moja!“

* * *

Danas se je povratio vodnik Slavić s četiri momka. Vražji dečko! Mi ga davno oplakali kao mrtva, a on se javlja. Veseo je i nasmijan. Čini se, da on jedini nalazi uživanje u svim ovijem grozotama.

— A, Slaviću! Kud si se ti toliko skitao? — pitam ga ja. Vidi on, da nijesam ljut, pa samo striže ušima i obrvama.

— Skitao? Da, vodnik se Slavić vucao i skitao, g. kadet-aspirant! Kako da ne. I krasno je ovako urlapovati, ko što sam ja urlapovo. Vjere mi!

— No šta je bilo, Slaviću? — tada ću ozbiljno.

— Moj gospodine, šta je bilo? Zar se to može ispričati? Ne, bar ja ne mogu. Sve sam već zaboravio. Tako zaboravio, kao da je to bio san, a ne strašna zbilja, u kojoj se napatih i namučih do zla boga... No hoćete, da Vam pričam? Pa i pričati ću Vam. A strašno je to bilo! Imate li jednu cigaretu, g. kadet-aspirant? Imate! Hvala Vam. Znate, kadno nas suzbiše oni vrazi! Mnogi se smetoše, a ja se ne smetoh! Udarah, kao uvijek... Mlatih... Tako! A šta vrijedi to pripovijedati? Smakoh ih mnogo, ali za to ne ću dobiti nikakva ordena. Mančaft ne može dobiti orden! I to je pravda! A ko sve ove bitke podnese, a ko suzdrži neprijatelja? Mančaft! A ko srlja prvi na juriš i osvaja neprijateljske rovove? Mančaft! Vjere mi mančaft. Oficiri nijesu! Oficiri su uvijek i svagđe zadnji. Da, oni pametno glavu čuvaju, jedu dobru minažu, ne gladuju, ordene dobivaju, a mančaft i sve podnosi i gladuje i suzbija i otima. Tako je...

Ušuti malo, pa jače potegnu dim u se. Meni je bilo neugodno, što to on preda mnom drobi. U sebi sam se i razljutio.

— Možda to Vama nije drago slušati, no rekli ste mi, da pripovijedam. A ja ne znam drugačije. Uvijek kažem sve, što mislim! Da, ljuti borci navališe na nas. Naši se održaše neko vrijeme, a onda put pod noge, bježi... Bježi nazad. Meni se to činilo sramotno, pa ne htjedoh s vama bježati. Mislim, eto, brzo će se i oni povratiti! Ostalo je sa mnom kakvih pedesetak momaka. Borili se i bili. I kako bili! Trebali ste samo vidjeti, kakva se

junaštva čine. No da, čemu to i pripovijedati? Mančaft ne može dobiti ordena... No ipak! Rekao sam Vam pričati. Vidim ja, da se je uzalud boriti. Utekli vi, ostavili nas same. A ne povraćate se. — Ne će se nikad ni povratiti! — mislim u sebi, pa zapovjedim, da po malo uzmiču. Vidimo šumu. Krenemo prema njoj — a blizu bila. Dobra šuma, gusta i visoka. Dočepamo se nje, pa u nju. Umorni smo, noge nam klecaju. No mi ne ćemo, da se predamo. Borimo se i pucamo. Dobro nas zaklonila i zaštitila šuma, gorica zelena. Pade i mrak — i sakri nas. Prestade proganjanje, prestade prasak.

— Gdje li su ovo naši? — pitamo mi jedan drugoga.

— Tamo, tamo...

Svaki tako govori i rukom pokazuje. No puste žalosti, jedan okrenuo ruku na jednu, drugi na drugu, treći na treću stranu, četvrti na četvrtu... Niko ni s kim! Ne slažemo se, pa eto. A to znači: niko ne zna. Izgubili se, g. kadet-aspirant; a je li i čudo, ako čovjek uzme, šta smo sve straha pretrpjeli i muke vidjeli.

Tada uze svoju kutiju, stavi lulu u zube i napuni je.

— Smrdi ovaj komisni duhan. Ovo je smeće jedno. Na čare ga je za muku pušiti. Kad si gladan i suhi ti je kruh slađi od pite. Pa da barem imamo čitavu porciju, ko i na početku rata. Sve smanjilo. Još malo, pa će nam dati šišaricu...

Dim mu se diže iz lule. Zagušljivi teški dim, koji se rasprostire po rovu poput oblaka stratusa.

— Legnuti ćemo i opočiniti! — velim ja. U mraku i onako ne ćemo postati pametniji. Eh, ko ne bi poslušao! Šuma te zaklanja, sve mirno, a ti umoran do na smrt, pa da ne bi legao. Okupismo smo se jedan do drugog i jedan uz drugog. Tako! Neka smo sigurniji. Do mene Ago Tuco — stari Turčin — s jedne strane, a s druge Pero Perić. Legao Pero potrbuške, division... dršće vas i moli krunicu. Ago odmah zahrka, kao da se izvalio na šiljtetu u kakvome dobrom hanu, gdje ne liže uš u regimentama kao kod nas — nego se samo vidi tu i tamo mali vorposten. Meni san ne ide na oči. Ne znam, s čega. Ne bojim se. Nemam ništa pri duši — no opet ne mogu da zaspem.

— A je li pošta došla, g. kadet-aspirant? Nije! Pa dobro! Ta meni ni tako ne bi ništa donijela. No drago mi je zbog drugih momaka, kad dođe. Eh, kako je oni požudno čitaju! Po jedamput, dvaput, pa i triput. I odmah traže olovke i odgovaraju... A ja? Meni niti ima ko pisati, niti imam kome pisati. Tužno je to, g. kadet-aspirant, kad čovjek osjeti, da je sam samcat...

A ja one noći osjetih. Duboka se bol razlila srcem mojim. Guši me ko plin zagušljivih gásgranata. Ne spavam ja. Kako ću spavati, kad sam jadan i čemeran? U neka doba noći puče svijetlo s nekoga zvonika, obasja nas — znam, to je reflektor, i domalo stade graktati mašinska puška. Sipa ona, nikad ne prestaje. Na kog puca, ne znamo. Svrstasmo se mi brzo u bojni red — i mislimo, šta će to biti, kad ugledamo Rusa s desna, s lijeva, straga, sprijeda, baš sa sviju strana.

— Opkoljeni smo!

Ta nam spoznaja prodrma dušu, no mi se nemamo volje predati. — Tuco, — velim svom Turčinu — stani uza me, nasloniti ćemo se leđima, da se lakše branimo!

Svijetla odjedamput nestade. Ja zavikoh: juriš! Probiti ćemo redove njihove i umaknuti!

Nasrnusmo.

I šta mislite, g. kadet-aspirant, bajunetama svojim probadasmo jele i omare — u onom strahu. A Rusi se smijahu. Čuo sam smijeh njihov.

— Drži se, Tuco, dobro!

Rekoh to, kad me neko udario kundakom po vratu govoreći gotovo nježno:

— Predaj se, bratko!

Mjesto odgovora nagnem bježati. Preda mnom je guštara od drača. Ostaju krpe od odijela na njemu. Krv mi teče, ranjavam se, ali ipak bježim...

Gledaj ovijeh pustih izgrebotina, g. kadet-aspirant! Stekoh leteći, bježeći pred njima. No za to ne ću steći ordena. Mančaft ne može ordena steći.

Dadoh mu jednu, neka zapali.

— O Vi ste dobri, g. kadet-aspirant. A prije Vas kakav je bio! Sami vrag, vrag mu kožu na mjehove derao! Mučio nas. Kao da smo mi hajvan, a ne insan! Pseto njemačko, koje nije znalo ni čestito probijeliti naški, psovalo gore, nego i jedan od nas. To je naučilo. Zlo se lako nauči... No, kako rekoh, bježim ja. Nakon nekoliko napornog bježanja čujem poznati glas. Ne razabirem, što govori, no znam: Tuco je. Stadoh, da čujem. A on leti i viče: „Bježi, Slaviću, ko će se s vragovima biti!"

Odlane mi, kad ugledah njega. Bar ne ću biti sam! Sastanemo se i izljubimo. — O moj Tuco, moj Slaviću — govorimo jedan drugom — šta ćemo sada? — Možeš li još bježati? — pitam ja njega.

— Star sam. A drač gusta... Izbo se... oh... zašto su me — ovako stara uzeli u vojništvo? Pedeset i pet godina, a s mladim ratovati, s mladim marširati... Ne može se, ne može...

I u oku sijedoga Age Tuce pojavi se suza, kojom mi je više govorio nego riječima.

— Tu ćemo opočiniti! — rekoh ja.

— Naći će nas!

— Ništa se ne čuje... A vraga... Naći! Možebiti i ne će...

Prvi legoh ja u guštaru, a onda Tuco do mene. On brzo zaspa. Nebo tamno, kao da prijeti; nigdje zvijezde... A tišina uz nas. Jako mi je disanje moje i ja ga susprežem. Hoću da mislim, no odmah prestanem: čini mi se, da misli moje gromornom jekom odjekuju od golemih hridina, što negdje tamo daleko ili blizu, nevidljivo strše u mraku.

A studen me obuzimala... Studen i neka omaglica... Kad se probudih, sunce se visoko ispelo na nebu. Ago Tuco nedaleko od mene klanja. Gledam ja, gdje sam moli u guštari, kud možda nikad nije stupila ljudska noga, odakle se nikad nije digao uzdah k Bogu. Počeh moliti i ja po svome zakonu. Nešto mi šapćalo, da će me Bog sigurno uslišati s ovoga mjesta — gdje se prvi put spomenu ime sveto njegovo. Oh, nikad mi molitva nije išla tako od srca. I nikad mi se nije činila molitva lijekom i hranom kao tada... Ona je nahranila dušu. Ojačasmo. Bar ja sam se osjećao jakim.

— Gladan sam! — reče Tuco, kad smo svršili.

— Gladan? Da, zbilja i ja sam tada upoznao, da sam gladan. Svaki je imao po konservu i nešto kruha. Odlučismo pola pojesti, a pola sačuvati... Prazna odluka! Rasklimala se usta, g. kadet-aspirant, kad počesmo jesti — i eto ne mogosmo prekinuti zalogaja i opet ostadosmo gladni...

Krenemo dalje... Idemo. Guštara svuda. Kraja joj ne vidimo. A ne znamo ni kuda idemo: prema našim ili prema neprijatelju. O, to bi bilo još dobro, da panemo neprijatelju u ruke, kao zrela jabuka, nakon što smo toliko pretrpjeli bježeći od njega! Cijeli dan vrludasmo, dolazismo na ista mjesta, viđasmo ista stabla... i opet krećasmo naprijed i opet se vraćasmo na mjesto, odakle smo pošli.

Iscrpljivao nam taj put sve sile, bacao nas u očaj i zdvojnost. Dakle nikad, nikad izaći!? No mi moramo izaći, jer ćemo inače krepati kao gladni psi. Zavijalo po nama, noge nam klecale, no mi smo ipak išli, išli... Korijenje smo kopali i jeli... Osjećasmo glad, crnu veliku glad, koja nam na čekrk suče crijeva i ispija krv i moždinu.

Smrklo se, a mi idemo... Kad ne možemo dvonoške, vučemo se četveronoške. S jedne strane dolazi hladan vjetrić. On nas blago miluje... Idemo prema njemu. Sad nam se čini, da više ne susrećemo na putu istih stabala. Veseli smo. Izašli smo dakle iz vrzina kola. Ago teško diše. Gdjekad stane i stenje.

— Ago!

— Petre!

Zovemo se tako — i znamo, da smo još obojica živa. Mrak. Nešto šušnu oko nas, i nestade ga u guduri. Šutimo. Šta je bilo? — mislimo oba. Stanemo. Prisluškujemo.

— Čuješ li išta, Ago?

— Ja sam već oglušio... ne znam... oslabio... iznemogao... svijest će mi zaći...

— Nešto šumi, Ago! Čuješ li?

— Vjetar lila granama.

— Nije, Ago, drugačiji je šum!

— Onda ja ne znam.

— Hoćemo li prema njemu?

— Hajdemo, hajdemo! Kad je čovjek gladan, mora ići... Lakša će mu biti smrt... Evo ovako je onda: iznemogneš, padneš, pa si gotov!

Šum biva jači, kako više idemo. Češće stanemo i osluškujemo. Šum se pretvara u žuborenje.

— Potočić, Ago!

— Potočić! -- ponovi on zanosno. — Hajdemo! Hajdemo! Sjesti ćemo pokraj njega i pokiseliti noge, da nam izvuče umor.

Dođemo. Neka nas svježina krjepi. Osjetimo i silnu žeđu. Počnemo piti. I šta mislite, g. kadet-aspirant, vjere mi, pijemo mi, a nama je tako u ustima, kao da čas jedemo pečeno meso, čas burek-pitu, čas halvu, čas baklavu. Jest, Vi to ne ćete vjerovati, a tako je bilo...

Smijemo se mi gledajući jedan u drugoga kao da se pitamo: vjeruješ li u ovo čudo? Vodu pijemo, a ne — — to nije... u vodi jedemo najljepša jela.

— Da ima hasbašća, cvijeća i hurija, ja bih bogme mislio, da smo u dženetu! — slatko govori Ago.

Malo se pokrijepili. Pođemo dalje... na drugu stranu... preko potoka...

— Aja! — viče Ago — Meni zlo!

— Šta je, po Bogu brate?

— Na stranu, Petre... Hajde, hajde. Evo, iz mene voda suklja ko letrika!

Domalo vremena i meni bi jednako.

— Ago!

— Ej!

— Čekaj!

— Šta je?

— Zlo.

— I tebi?

— Da!

— Vidjeti ćeš: ko letrika! — na silu se smije Ago.

I dok se ja patim i mučim, uzdiše on:

— Bijasmo u dženetu, pa ga pogrdismo. I eto... sad nam džehenemski džini... sramotu napraviše...

— Puca nešta, Ago!

— Puca. A šta puca? U tebi i u meni, brate!

— Nije... Čuj...

— Gotovi smo mi... Lezi, uči, dušu preporuči, pa umri...

— Eno, opet sad... ču li?

— Varaju nas džini... nije ništa...

— Topovi udaraju...

— Gromovi grme...

— Ne, Ago... Topovi su ono...

Pođemo... iđasmo... koliko, ne znamo... Onesviještene nađe nas kasnije naša obhodnja...

Donijeli nas... k svijesti priveli, dali nam po komadić, zalogaj jela, mi pohlepno gledamo u nj, ne možemo da maknemo ustima, kao da smo se odučili, silom turamo, silom žvaćemo... nakon pol sata dobijemo drugi zalogaj... lakše on ide... i tako sve malo po malo, više a više, dok se opet ne rasklimaše vilice... pod onu staru, kad bi i kost mogli satrti...

I onda nas poslaše k Vama...

— Ago — šalim se ja s njime — hoćemo li opet u dženet...

— Jami, jami! — viče Ago. — Bolje je biti i na jurišu, nego u dženetu... A da, ko od nas vojnika smije i pomisliti, da će u dženet... Kako ćemo mi u dženet, kad već sebi rupe kopamo, da kroz njih sađemo u džehenem...

— Kakve rupe, bolan?

— Ne vide se one... Vi ih ne vidite, a ja ih vidim... Psovkom mi i kroz najveće litice bušimo rupe u — džehenem.

I evo nas kod Vas. Dajte mi, da još jednu zapalim. Hvala!...

Svršio je vodnik Petar Slavić.

Oči mu igrahu od dragosti, dok je to pripovijedao... A ja ga slušah, slušah ne samo da mu ugodim, nego da čujem, šta vojnici misle, kako čuvstvuju.

O, ima on dobrih nazora... No ne samo on, nego i Ago — simpatični, sijedi musliman, što tako s pravom osuđuje psovku...

* * *

Unaprijeđen sam. Postadoh kadet. Nove marškompanije popuniše prorijeđene vodove i novi oficiri poginule drugove. Natporučnik je Gerst-

mayer uvijek dobre volje. Pije, veseli se i ništa ne misli. Možebit da je to i najbolje. On se ne kini nikakvim problemima, ne zanima se nikakvim idejama: praktičan čovjek. Od ovog svijeta, kako on veli, ili još bolje od bijele medžedije a ne od bešluka. Danas nam rastumači, šta znači to... Svi se smijasmo. Ko se ne bi smijao? Čudna je to pripovijest. Naučio je od Bošnjaka.

— Čujte, g. kadet-aspirant Sroty Jenö — to je novi kadet-aspirant, što je nedavno došao, — čujte, tako se sa čujte i Bošnjaci uvijek zovu. Shvaćate li, kad ja bosanski govorim? Ne? Dobro, also, pričati ću njemački: U ono vrijeme življahu u Carigradu dvojica hodža. Jedan bijaše pametan, a drugi budala. No ne, nije tako. Oba bijahu imami (wissen Sie, was ist imam?) kod raznih džamija, pak grdno ofukariše. Ne mogući više živjeti pođu sultanu da mole sadoku, milostinju. Uđu pred njega, učine temehnah, evo ovako (i on rukama i pregibom tijela pokazivaše kako), pa počnu kazivati jade svoje.

— Peke, peke! — veli sultan, namigne prvom, da pristupi bliže, te će mu onako s visoka po sultansku:

— Piješ li, hodža?

— Ne pijem, dragi sultan!

— Kartaš li se, hodža?

— Ne kartam, dragi sultan!

— A onako... pravi si Turčin, nećeš gege?...

— A jok, dragi sultan!

— Peke, peke! Amo se ti drugi hodža. Piješ ti?

— Po malo, po malo?

— Kartaš li se?

— Hej, hej!

— A hoćeš gege?...

— Haj, haj!

I sultan dade prvome hodži bešluk, a drugome bijelu medžediju govoreći:

— Eto vam sadake!...

Oba primiše, zahvališe, odoše. Na putu upita jedan drugoga, šta je dobio.

— Ja bešluk!

— Ja bijelu medžediju!

Razljuti se i sablazni imam, što je dobio bešluk, pa se vrati sultanu.

— Aman, veli, gospodaru, kako to, ti meni dadeš bešluk, a ja pravi Turčin: nit pijem, nit se kartam, niti iđem po rđavim putevima... dok onome hodži-nehodži, što krši koran, dadeš bijelu medžediju?

— Znaš li, da sam tebi dao dvaput i triput više! — odveže sultan.

— Bijela je medžedija uvijek veća od bešluka...

— No ti ćeš moći s bešlukom proživjeti nekoliko dana, jer ne piješ, ne kartaš se, ne ćeš gege... a njemu bijela medžedija ne će doteći ni za jedan dan.

I eto ja sam vam čovjek od bijele medžedije... Oh samo da hoće prestati ovaj vražji rat... Dodijavaju malo po malo nezvani gosti, koji se tove krvlju mojom... I ovaj jednolični, kaluđerski život... Nikakve izmjene... ništa Pijmo, braćo!

Iz bačve stiže glas,
U vinu je spas!
Ko pije alkohol,
Taj ne ćuti bol!

Oj, vinca, vinca-ca, vinca rumena!

Još je bolje kada navaljuju, nego kada miruju... Zašto? pitate. Prvo: tada brže prolazi vrijeme; drugo: tada se i lakše avansira.

Počem čestitam, g. Veljko! Vi ste sretan! A ja Vam savjetujem, da se dadnete aktivirati, pak ćete još bolje napredovati. Mogli bi dobiti zlatnu jaku sa zlatnim zvijezdama... A ja uzalud čekam na avansman... O bogme, valja mi pisati generalnom stožeru, da sam od bijele medžedije, a ne od bešluka... Da to oni znadu, valjda bih bio davno promaknut!

Gadile mi se sve te riječi. Šta je meni do unapređenja? Šta je meni do zlate jake? Šta je meni do svega toga? Sve je to ispraznost... jer ima više ljudi pod prostom vojničkom haljinom, zakrpljenim hlačama i poderanom torbom, nego među sjajnim odorama i blistavim zvijezdama...

*
* *

— Revolucija u Rusiji! — pozdravi me vojni duhovnik. — Sad ćemo se brže primaknuti kraju ..

— Kako?

— Oslabiti će ona – velika Rusija. Ne može se boriti na obe strane... unutra i vani...

— I ja držim, da će ubrzo biti mir, ali s drugog razloga. Sigurno je revoluciju počela socijalna demokracija. U tome slučaju oni su načelno proti ratu...

— Ne, dragi! Piše se i veli, da je revolucija upravo za to buknula, što se pročulo, e će Rusija sklopiti posebni mir... Narod je proti tome... On hoće rat...

— Operacija se čini samo na bolesnome čovjeku, a nakon operacije treba mira... Revolucija je upravo kao i liječnička operacija... Ona ide za tim, da odstrani sve škodljivo i lažno i patvoreno, svu mržnju, ratove, grižnje... da tim jače probije ljubav, mir... jednakost. Francuska je revolucija upravo i dala čovjeku ljudska prava... No...

— Razumijem Vas...

— Možda i ne razumijete. U ljudima ne će nestati nikada stalnog stupnja dobrote... Narodi se zarazuju, padaju, zaboravljaju... No u tome istome narodu nađe se jakih duhova, pojedinaca, koji sve to opet pridižu, saniraju, liječe... Ili nađe se i jedan cijeli narod plemenit i dobar, koji osjeti u sebi poziv, da stupi u borbu, tihu borbu za ono uzvišeno, nada sve ljudsko, jedino čovječansko, što se često gazi. Individuum je bio pogažen u dvadesetom vijeku. I društvo je bilo pogaženo. I narodi... I sve... Jer sve bijaše u moći materijalne sile. Sad ide ruski narod za tim, da se oslobodi te sile i narodima pokaže put k pravoj, zanemarenoj slobodi. Ruska je revolucija nastavak francuske revolucije... t. j. ona je reakcija kao i francuska revolucija, te veoma utješno djeluje, da ljudi ipak nijesu posve pali...

— I revolucija je brutalna sila... bar ova revolucija. Ljudi se mogu izbaviti iz sadašnjega teškoga stanja samo nutarnjom preinakom samoga sebe, spiritualiziranjem i usavršenjem sebe... Ljudi moraju postati više duhovni živući pravim životom ljudskim, životom duha, koji podvrgava sebi tijelo... corpus in servitutem redigentes. Tako će se osloboditi brutalne sile, jer će ona na taj način posve isčeznuti s lica zemaljskoga. Sve zlo dolazi odatle, što mi ovdje tražimo raj, što ovdje tražimo sreću, što držimo, da je ovaj život pravi život... Trebamo živjeti životom duha, da nadvladamo zlo... Revolucijom se to ne postizava... Jer i ona ide, da uvede raj na zemlji...

I vidjeti ćete sada: svaki će se sposobni državljanin smatrati pozvanim, da zasjedne na prvo mjesto... I mjesto mira biti će među njima rat; mjesto ljubavi mržnja; mjesto dobra doći će zlo... Da! No vidjeti ćemo: pred nama je sve. Jer revolucija nije ništa drugo, nego „silazi, Muhamedbeže, da uzjaši Jusufbeg". Opet će narod biti uzenđija-stremen pojedinim velikanima duha ili kese...

— No... onda uopće nije moguća reforma.

— Nije dok se srca ne obrežu.

Svaki mora tražiti najprije kraljestvo nebesko, pak ćemo ga već na zemlji početi uživati... Radi Boga i radi bližnjega trebamo podnositi zlo: uvrjede, nepravde, zasjede. Ne smijemo se osvećivati. Osveta je izvor svega. Ne trebamo si umišljati ni da smo jači, ni bogatiji, ni slavniji od drugih, pa za to da moramo biti gospodari nad drugim, nego moramo biti tim veće sluge... Sve je ovo Gospodovo. Cijela je zemlja Njegova. Zato mi svi moramo dijeliti, davati, potpomagati, jer dijeleći i dajući ne dajemo svoje, nego Gospodovo slugama Gospodovim. I ko meni ukrade od onoga, što je meni Gospod dao na upravljanje, nije ukro meni... Prisvojio si je nešta bez volje Gospodove, jer da je On htio, da ima, On bi mu dao. Nije dakle oštetio mene, jer ništa nije moje, nego je radio proti volji Gospoda svoga. I čemu da se ja osvećujem? Gospod zna za prekršaj njegov, a mene nije postavio gospodarom nad slugom svojim, nego sam i sâm sluga... Sluga, a ne gospodar, brat sluga Gospodnjih, jednak njima.

I dugo je, dugo govorio vojni duhovnik, razlagajući, da može sreća na ovoj zemlji tek onda biti stalna, kad svi ljudi osjete uistinu, da su preporođeni vodom i duhom svetim. Danas su mnogi kršćeni, a nijesu se htjeli

preporoditi... Oni su kršćeni, no nijesu kršćani. U srce svoje — bivši hram Duha svetoga — posadili su nove idole. Klanjaju se ljudstvu i u ljudstvu sebi, te razumu i u razumu sebi. Sjediniše se Bog i obožavatelj. Prestade razlika između stvorca i stvora... Opetuje se staro: „vi ćete biti kao bogovi", a za njim oholo i gordo: „non serviam" — ne ću služiti, Bogu ne ćemo služiti, a ističemo, da ćemo čovjeku služiti! O ne! Ko može vjerovati u to. Najveća je besmislica to! Oduran je svaki čovjek, osobito bližnji! Kako ga dakle mogu ljubiti? Zaista bi bilo nemoguće, da je Gospod rekao: ljubi ga, jer je vrijedan, no Gospod ne veli tako, nego: ljubi ga mene radi... Bratstvo, jednakost, sloboda jesu jedino i uključivo kršćanske krjeposti ili bolje krjeposti pravih kršćana. Bezbožnici i nevjernici ne mogu shvatiti dubljine njihove — jer ne znadu štovati i ljubiti... Ta htjeti svijet bez Boga znači željeti anarhiju; željeti pako anarhiju znači uvesti tiraniju; uvesti tiraniju znači uništiti ljubav...

I govorio je... govorio... O svemu je govorio. O kršćanstvu i socijalizmu. Uspoređivao je jedno s drugim ističući, da se sve svijetle strane socijalizma nalaze u kršćanstvu, no one su tamo mrtvo slovo, a kod kršćana duh i život...

Ja sam mu odgovorio, da ne će ni svi socijalisti borbu, nego da i oni trpeći pobjeđuju...

— Eno... čitali ste jamačno Mati od Maksima Gorkoga! Kakva je ona, kakav je njezin sin Pavao. Ideali! Služe ljudima i prosvjetljenju i sreći njihovoj, a i trpe radi toga...

— Ah, manite se!... Tu vam baš mogu bjelodano dokazati, da je Mati mnogo manja od bl. Dj. Marije, a sin njezin neizmjerno manji od Sina prečiste Djevice... A iz ovog vidite, šta je Gorkome služilo za uzor, kad je pisao taj svoj roman.

Ono lijepo, ono uzvišeno, što je Vas oduševljavalo, to je kršćanska ideja, a nije socijalistička...

Tada je vojni dušobrižnik pogledao na sat, trgao se i žurno od mene otišao...

* * *

Što hoćemo mi ljudi? Kakva je svrha našega života? Zar da živimo? — — A velika smrt krijući se u nevidljivim bakterijama, sunčajući se na kamenjima, pružajući se po stablima, stojeći u puškama i topovima, od svakle vreba na nas. Pa zar prosti život ima da bude svrha našega življenja? Ili je valjda svrha našega života da uživamo? No čim, čim da udovoljimo toj svrsi? Na zemlji nema dosta sredstava, da nam pribave užitak. Nema zato, što me užitak, čim ga više puta postignem, potpuno zasićuje i moram tražiti nove užitke... i njih ne nalazim, jer ih nema. Mene sad veoma malo stvari može da zadovolji. Moje vojnike naprotiv zadovoljuje svaka malo neobičnija zgoda: i poboljšica hrane i primanje odlikovanja, i napredovanje u časti... Čovjek dakle mora imati izvjesni stupanj inteligencije i nakon što se dadne na uživanja, brzo se njima zasiti... I nema stvari, kojoj se može djetinjski veseliti...

On vidi, da i u njoj ima neke gorčine...

A što je uživanje svijetu ovome? Vino, žena, zabave... Pij mnogo vina, pobljuvati ćeš se, upoznavaj žene, oboljeti ćeš; ajdę na zabave, osjetiti ćeš mržnju i na društvo i na se. — Ni život, ni uživanje ne mogu biti svrhom življenja našega...

U ovome razmišljanju prekide me g. Gerstmayer.

— Došao sam, da se oprostim. Idem na dopust. Adieu!

— Na dugo?

— Samo na nekoliko dana. Dok uredim poslove... Vi i ne znate... No pričati ću Vam: ja sam mnogim dao dobar naputak, pak mislim, da ću i Vama. Tako, imam stvari... Kupim ja, znate, kamogod dođemo. Sve ja kupim, što je vrijedno: zlatne, srebrne, bakrene pa i željezne predmete... Drugi se osiguravaju kod raznih osiguravajućih društava, a ja... eto... na ovaj način. No, nemojte misliti, da je to samo pohlepa! Nije! Ima tu i nešto poezije... Čujte na pr.! Dođem ja u crkvu i vidim srebrni križ na vrh oltara. Ne mogu da ga skinem Do vraga! Predmet vrijedan, a svaki čas mogu neprijatelji doći... A šta ću ja? Šta mislite?

Uzmem od vojnika pušku, pak puff! – i križ pade... Eto tako ja... No znate, hoću da imam ein Kriegsandenken... Da!... Imate želju, da Vam obavim kakvu narudžbu. To ću rado učiniti, vjere mi. A kažem Vam: aktivirajte se, pak ćete brzo biti unaprijeđeni. Vi ste izvrstan vojnik... No adieu!

Pogledam za njim. Njegov momak nosi punu torbu zgrbljen kò gobelja pod teškim teretom; a drugi vojnik vuče za njim dvije velike pile... Drugovi ih gledaju, pak se smiju.

— Eh, naš g. natporučnik ima slab ukus, kad i pile uzima kao uspomenu na rat.

— Cincar, brate, trgovac! Šta je njemu do uspomena? Prodati će on te stvari i pare steći.

— 'Naki su ti svi oni... Kupe i otimaju!... A mi ne možemo... Ubiti čovjeka... no ipak je to junaštvo, a mrtva opljačkati... e, – grijeh je... grijeh veliki...

— A ja ga gledam jednom... istoga onoga Gerstmayera: premeće lešine ruskih časnika i odsjeca im prste. Hoće prstenja, ne može ih da skine, pa im prste odsijeca...

— Strašno, strašno...

— Griješno, braćo moja... I ne će umaći kazni Božijoj... Vidim ti ja u ovome ratu: svaki doživi nesreću i nevolju, koji pljačka... Bez potrebe! Da... Evo reći ćemo, gladan si: uzmi! Nije ti grjehota... ali... prstenje... šta će mu prstenje?

— Prsten je sveta stvar, osobito vjenčani prsten... I Bogu nije drago, kad se prsten skida s ruke... Ljubav mora da i preko groba traje, a prsten potsjeća na to... I ima tu još stvari. U starim grobovima uvijek ćeš naći prstenja. A zašto?...

— I ja se sve bojim, da je onaj naš poraz, gdje nas toliko pogibe, kazna božija za njegovo pljačkanje...

— Mi nijesmo krivi...

— Kad starješina zgriješi, eh, srdžba se Božija očituje na svemu, što je njegovo...

Tako su vojnici razgovarali. I to mi je bilo teško slušati. Svaka mi se riječ zabadala u dušu i srce kao oštrica od boda. — — Onemogoh i duševnom i tjelesnom nemoću. Doveza me se opet pitanje: čemu to? Čemu to sve? Čemu i socijalizam? Čemu i kršćanstvo?... Nijesam bio u stanju da ispitujem, no nijesam ni htio da ispitujem. Mogu li doći do rezultata? Sumnjao sam, a znao sam, da će me to uznemiriti, Najbolje je: sinere mundum vadere, pront vult, pustiti svijet, neka radi, kako hoće... nek se sam razvija, bez nas, a po prirodnim zakonima.

* * *

No ja ne mogu da se otmem gornjemu pitanju. Valjda djeluje na blizinu smrti i religiozna okolina. Ili možda mi se javlja Božanstvo? Možda je ono došlo, da pokuca na vrata srca moga? Svaki dan vidim žrtve, vidim krv... vidim vladu materije... Svaki dan vidim toliko uništenih života i zakopanih nada... Svaki dan računam, koliko se novca — narodnoga novca uzalud potroši, kalkuliram damnum emergens... Milijoni su rezultatom te kalkulacije. A koliki bi istom milijoni morali biti, kad bi sračunavao lucrum cessans? No je li ga moguće i izračunati? A sve to — uzalud! Toliko energije, toliko novca, — a sve uzalud!

Jest... ja, gledajući sve to, uviđam, da je glupo, strašno, ludo... znam, da to osuđuje socijalizam — no onda mi dolazi pitanje: čemu socijalizam, kakvu on sreću donosi, kakvu će donijeti? Raj na zemlji! Oh, divno je to: raj na zemlji. Život uživanja, život veselja, život zadovoljstva! Krasno je to! I podavajući se najsmjelijim utopijam hoću da u duhu predstavim taj život — — rajski život na zemlji, pa ipak ne mogu. Raja na zemlji ne može biti, jer na njoj ne može biti ni pravednosti, ni ljubavi, dok se ljudi posvema ne reformišu, dok se nutarnji „ne obnove u novoga čovjeka", kako bi rekao naš vojni duhovnik... Raja na zemlji ne može biti, dok čovjek ne bude u čovjeku štovao sliku Božiju i praštao mu i ljubio ga radi Boga, jer sve bližnje ne možemo ljubiti radi samih njih. I najveći prijatelji dolaze do sukoba i ako njihova prijateljska ljubav nije izvanredno ojačala, ne može izgladiti te sukobe... Uvrjeda rađa uvrjedom, zla riječ zlom riječju, zao čin zlim činom... Nastaje pakao na zemlji! Da, pakao mjesto raja! Ili... stavimo — — da je i raj moguć,

i da ja nijesam iznio dobre argumente za njegovu nemogućnost,... zar bi on mogao biti na zemlji, gdje vlada bol i bolest?... Jer bolestan čovjek ne uživa i ne može uživati u ničem zemaljskom! Podajte mu najljepša jela, najbolja pića, oženite ga najkrasnijom i najboljom ženom — on je na sve ravnodušan. I ne samo to. Ima časova, kad ga te stvari pobuđuju na odvratnost... U čemu dakle da bi mogao biti raj na zemlji? I kako bi mogao biti?... Dok su žene brbljave i lake i osjetljive, a muževi osvetljivi i grubi i umorni od teškoga posla, toga ne može nikada biti!

A kršćanstvo? Kršćanstvo veli, da je raj na drugom svijetu, da smo samo na ovoj zemlji putnici, i stoga treba da pametno putujemo. I ono kaže, da raj treba zaslužiti dobrim djelima pravednosti i ljubavi. To se može, može. A zašto ipak tako malo ljudi nastoji, da zasluži taj raj, nego se brine za raj na zemlji?

* * *

Razjasnio sam vojnom duhovniku svoje misli. Saslušao je u hitnji. Pri polasku mi reče:

„Nije dosta dobro misliti, nego i dobro činiti! Koji bude nauku moju podučavao, a ne bude vršio, zvati će se najmanji u kraljestvu nebeskom. Koji bude pako podučavao i vršio, zvati će se najveći u kraljestvu mojemu!"

Može li se činiti, kad vidiš tako malo ljudi, koji to čine?

* * *

Povratio se je natporučnik Gerstmayer... Nešto zamišljen bijaše.

— Što je g. natporučnik?

— Ah, vraga... Tuga, nostalgija... eto...

— Nostalgija? A za čim?

— Za životom, ljudskim životom... Vidiš, mi ti ovdje u rovovima živimo ko krti... ko životinje... I ne smijemo glavu pomoliti: na nas vreba neprijatelj... Uživanja nikakva! Do vraga i ovaki život...

— Nešto Vama mora biti! — dobaci mu kapetan Weiss.

— Mislite, da sam zaljubljen! I jesam, bogme. Ah, meine liebe Armee-Schwester Ljeopoljdine! (Točno je tako izgovarao). Susretnem je u mobilnom spitalu... Divna kozica. Ona je ko olovo...

— Ko olovo? Valjda teška...

— Ne, nego: lako se topi, lako ranjava druge... Oči su joj tane...

I počeo je govoriti svakakve nepristojnosti. Meni je bilo zagušljivo kao da udišem sumporne pare...

— Eh, valjda kad je kao olovo, onda će lako i u paklu potonuti kao olovo.

— To je njezina stvar... Mene briga nije! Eh... valja mi kako udesiti, da tamo češće odem. Inače ja ću svisnuti od bola i tuge...

— Gospodo, imam izvrsna champagnera. Dete piti ćemo u zdravlje moje Ljeopoljdine!...

I pili smo. I pri piću mišljah ja, kolika je razlika između žene, koju ljubiš iskreno, i koju ljubiš niskim načinom. Ime prve bojiš se i spomenuti u društvu, da je ne profaniraš, da je ne prostituiraš željama drugih, dok se drugom pred svakim razbacuješ kao da instiktivno znaš, da ona ne pripada samo tebi — nego svima.

(Nastavit će se.)

KRITIČKI I ZNANSTVENI OGLED

UMJETNOST.

SLIKAR ANĐELKO KAURIĆ.

On ne spada ni među »stare«, ni među »najmlađe«, i to je najteži položaj, u kom se mnogo traži a malo oprašta.

Gospodin se Kaurić počeo baviti slikarstvom u svojoj četrnaestoj godini. Živući u dosta nepovoljnim prilikama, polazio je tek neko vrijeme zagrebačku umjetničku školu, koju je s mnogih razloga morao ubrzo napustiti. Tada je radio sam. U vojsci je služio dvije i pol godine, te je sada u dvadesetidrugoj godini života, priredivši u to vrijeme četiri izložbe u »Salonu Ullrich«, više iz nužde no iz ambicije.

I najnovija njegova izložba početkom marta ove godine, izazvana je nuždom, zato je pored dobrih slika, ušlo i nekoliko manje vrijednih, no još uvijek takovih, koje odaju očiti slikarski talenat.

Gospodin Kaurić voli konje i borbu, pak zato i najveći dio njegovih ponajboljih slika obrađuje ove predmete. No on se zanima i za najnovije događaje, te crta radničku »Revoluciju«, prikazuje život bohema i apaša po gostionicama, a da ne zaboravlja kraj toga viteza don Quihota i Salomu.

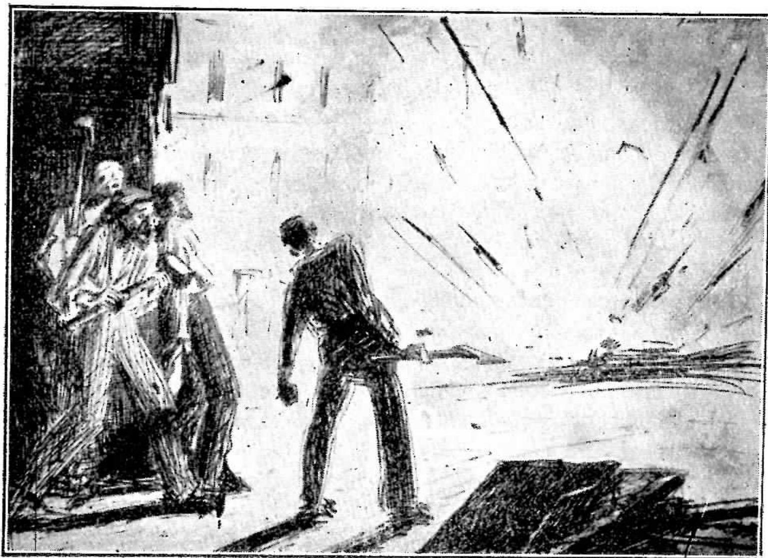
»Ratovanje« je — piše mi kipar Studin — jedno od najsretnijih zamisli. Kroz svijetlo potamnjelog sunca marširaju kumpanije crnih sjena. Kuda? Kamo idu ti jučerašnji ljudi? — Sve je zanijemilo, samo se oni miču. Nitko ti ne odgovara. Kumpanije marširaju.«

U toj je slici umio Kaurić dati potpunu impresiju jedne skupine ljudi, koji kano crne avetne sjene prolaze dalekim poljanama u svijetlu Crnog Sunca, da siju krv i suze.

Isto mu je tako uspjelo u slici »Dvoboj« prikazati ono naprezanje boraca, onu navalu i posrtanje konja, koji također hoće da pomognu svojim gospodarima do pobjede.

To su najuspjelije Kaurićeve slike. On ima talenta za slikanje. U njega ima lijepih linija, dobrih i snažnih pokreta, a njegove boje odgovaraju štimungu slike. Sve to pokazuje, da će g. Kaurić moći da dadne jedared originalnih i snažnih stvari, koje će biti dotjeranije i tehnički i sadržajno. Po svemu se vidi, da slikar hoće adekvatno prikazati neku svoju zamisao, no da mu ponestane tehničke spreme, i tako ostaje slika tek započetom radnjom.

Naši mladi umjetnici živu redovno iz dana u dan. Vezani su na zagrebačku umjetničku školu, u kojoj ne mogu da postanu ne znam što, već i zato, što nemaju prilike kretati se u društvu velikih umjetnika i vidjeti u galerijama i na izložbama umjetnine prvoga reda. Oni su skučeni u tom našem purgarskom gnijezdu, gdje kipar Stu-

A. KAURIĆ: REVOLUCIJA.

din ne može prodati svojih kipova, no zato se na privatnoj dražbi jednog zaboravljenog baruna prodaje antikvarni »Scherzer« za 13 K, dok se novi dobije za 11 K i 50 filira

Sve to djeluje na naše mlade umjetnike, tako te oni ne mogu dati ono, što bi htjeli.

Takav je slučaj i s g. Kaurićem. Njemu bi valjalo dati novaca, da uzmogne kamo na dulji študij; jer bi ga sigurno preporodio München ili Pariz, dok će ga Zagreb ubiti.

Jurković.

JUGOSLAVENSKA UMJETNIČKA IZLOŽBA U SPLITU.

Društvo »Medulić« otvorilo je u Splitu, Dioklecijanovom gradu, svoju prvu jugoslavensku umjetničku izložbu na 27. ožujka t. g. Svečanom otvoru je prisustvovala narodna dalmatinska vlada, na čelu joj predsjednik dr. Ivo Krstelj, srpski general Vasić sa pratnjom, lijepi broj amerikanskih, francuskih i engleskih časnika sa ratnih brodova, usidrenih u splitskoj luci, mnogo stranaca uz elitu mjesnog građanstva. Ova se izložba priredila usprkos svim poteškoćama u prometu na kopnu i na moru i to u času, kada talijanski imperijalizam drži u ropstvu veći dio lijepe i klasične Dalmacije. Većina umjetnika — kao Meštrović, Bukovac, Medović — nije bila prisutna otvorenju ove prve jugoslavenske umjetničke ekspozicije na našem slavenskom Jadranu, nije se dalo ono, što se želilo i moglo dati, naša umjetnost nije bila obilno zastupana, jer se u hitnji nastojalo pokazati svijetu bar nešto naše narodne umjeće. Jer prije svega po naumu priređivača ove I. jugosl. umj. izložbe ova se je morala okoristiti momentom, izložba je naime imala biti neka manifestacija naše misli i naše snage. Naši su umjetnici na Jadranu priredili istodobno dvije izložbe: onu u Parizu, na očigled svjetskog državnog Olimpa, koji kroji sudbinu malih i velikih naroda i plemena, i ovu u Splitu. Ova u Splitu je kao neki protest proti talijanskoj nemoralnoj okupaciji, koju Italija hoće opravdati hrvatskom inferiornom kulturom. Italija širi vrlo lažnu i tendencijoznu misao, da Dalmacija ima svoju kulturnu sadržinu jedino u mletačkoj umjetnosti, koja je u Dalmaciji ostavila jasne tragove. Italija poriče Dalmaciji, naime dalmatinskim Slavenima posebnu nacijonalnu umjetnost, te nas prikazuje nesposobnima za kulturnu i političku slobodu. Društvo »Medulić« je imalo prema tomu plemenitu i srećnu misao, da se baš u središtu dalmatinskog političkog svijeta, u sjeni Dioklecijanove palače na brzu ruku pokaže jedan dokaz naše vlastite kulture i naše političke zrelosti. Danas, kada talijanska okupatorna vojnička vlast deportira u Italiju sve naše viđenije i istaknute ličnosti jugoslavenske Dalmacije, žure se naši umjetnici, članovi umjetničkog dalm. društva »Andrija Medulić«, koji su još u manjini ostali kao stražari naše obale, da prosvjeduju svojom duševnom snagom proti talijanskom zulumu i posvjedoče, što mi hoćemo i što mi možemo. Naravna je stvar, da se je izložba priredila u Splitu u

Gradu čakuleta i živih ulica,
U kom vrvi šulac i berekinada —

kako veli Anđelo Danko, u komu je obnovljena Salona našla svoga pjesnika, jer je za našu jugoslavensku Dalmaciju Split žarište svega našega sada slobodnoga života, taj grad je prkos svemu, što nije naše, najnepouzdanije leglo slobodne političke misli u doba austrijskog režima, što je u Split slao najnemoralnije i nesavjesne birokrate, poglavare, detektive i agente, da drži na uzdi taj grad »dišpeta i nereda«. A budući da Split danas pruža za Jugoslaviju i uopće na Jadranu najbolju gospodarsku i pomorsku perspektivu, nije čudo, da izvjesni krugovi u Italiji, poduprti vikom i pomaganjem dalmatinskih izroda, tako zvanih autonomaša, bijesno gledaju na taj historijom posvećeni grad kao na kulu dalmatinske slobodne misli i sve poduzimlju, da se pripoji Italiji. To su sve okolnosti, koje će ispričati činjenicu, da ova I. jugoslavenska umjetnička izložba na Jadranu nije ni kvantitativno ni kvalitativno potpuna. Kod naših umjetnika nije doista falilo dobre volje, pa smo im harni, što su u ovim kritičnim časovima, kad se radi o glavi mladoj državi SHS. sa strane dojučerašnjeg prijatelja i saveznika, mogli uopće da priredе umjetničku izložbu.

Na izložbi su bili zastupani neki stariji umjetnici i kolo skoro svih mlađih umjetnika. Ono, što su nam stariji umjetnici tu iznijeli, nije skoro ništa novo, napose kod Meštrovića i Bukovca. Meštrović se i na ovoj splitskoj izložbi diže sa svojim starim radovima kao naš kolos, kao simbol naše umjetničke snage, kao visina, na koju se penje naš genij umjetnosti. On, koji je svojom rukom dosegao nove forme i nove vidike umjetnosti, koji je našu narodnu, bojovnu i otpornu psihu razgalio vjerno snažnim udarcima veličanstvenim, jednostavnim, ujedno genijalnim potezima dlijeta, on, Meštrović, govori jednako tu, u Splitu, kao i u Parizu glavama velikih slobodnih i prosvijetljenih naroda: gledajte, to smo mi, i to je naše! Te misli se nametale mojoj duši, kad sam na ovoj izložbi u društvu srpskih oficira, osvetnika ko-

sovske tragedije, pobjeditelja na Strumici, u Dobrudži i kod Bitolja, išao okolo, i kao svladan snažnim poletom umjetnikove duše gledao Borce i glave Junaka, Karijatide Kosovskoga Hrama, udovice i Majku Jugovića. Hristovu glavu od bronca gledao sam kao đak u Münchenskoj Secesiji 1909., a danas mi se pričinila ta glava kao nešto našega, kao aureola naših mučenika, koji nam svojim patnjama namriješe slobodu. Ni od Bukovca nije se vidjelo na izložbi ništa nova. Sve su to bili skoro sami portreti, među kojima se isticaše onaj biskupa Kalogjere u pontifikalnom ornatu, pak portret arheologa Bulića i oca današnjeg predsjednika dalmatinske vlade dra. Krstelja. Slika »Kraj mora« povaljena djevojka na žalu u pleinairuu jedan je od zadnjih umjetnikovih radova, gdje se ističe bogatstvo kolorita i sloboda i sigurnost crteža. Kada gledamo njegove portrete, moramo priznati, da je Bukovac naš najbolji portretista, da on duboko prodire u svijetlo i na svakom licu crta i prikazuje dušu. Nitko u nas nije umio niti umije slikati porive, strasti i draži ljudskog mesa — golotinju kao Bukovac, koji je od starijih naš najsnažniji realista sa utrtim stazama novog naturalizma. Medović je dao na izložbi svojih 14 slika, ali samo su neki pejsaži i mrtve naravi novost. Ja volim Medovića zato, što je on naš najsolidniji, najdotjeraniji umjetnik. U zadnje doba dao nam je izvrsnih krajolika s Pelješca, a i tu, u Splitu, cakli se ljepota našeg divljeg i raskošnog vrijesa, što ga on majstorski umije prikazati u svojim pejsažima. Žalim, što nijesam vidio ovećih radnja Medovićevih na izložbi. Medović je snažan navlastito u mističnoreligijoznim sujetima, tu je on suveren. Mislim, da je Medović najviše pozvan, da izradi kakovu oveću, epohalnu radnju, koja bi simbolično prikazala slobodu našeg jugoslavenskog naroda. Dok je još u snazi, Medović bi morao raditi izvan narudžaba. Ali bi naša vlada morala takovim umjetnicima dati zarade i naručiti ovećih radnja, što bi uzveličale našim potomcima naše narodno vaskrsenje. Žalim i to, što naš Celestin Medović žive sada povučen u seoskoj samoći na Ratu Pelješkom, dočim bi u našim većim središtima našao više pobude za rad, jer mi je poznato, da u zadnje doba malo radi, a to je na golemu štetu naše mlade umjetnosti.

Emanuel Vidović se ističe kao najjači splitski umjetnik sa posebnim karakterom i shvaćanjem ljepote. Slike njegove: »Pri svanutku« (Split), »Poljubac sunca«, »Večernji mir« i »Selo počiva«, pružaju dokaz, da je Vidović snažan umjetnik, koji je išao svojim putem i udario svojim djel'ma posebnu karakteristiku. Vidović platno i — u koliko mi se čini — ima više sposobnosti, da osjećajem prodre svojim individuaniega u polusjenama, a zna se, da su predmeti, nadasve lica i vode, najljepši u polusjeni. Slikati polusjene i stvarati od njih estetične vrijednote — to je zadaća Vidovićeve tehnike. On je ovu tehniku kroz ovo desetak godina usavršio, te njegova tehnika probija malo po malo sve poteškoće, da se dovine cilja i vjerno slika prirodu u snenom, kao velom guste atmosfere pokrivenom stanju. I Meneghello-Dinčić je vrlo simpatičan umjetnik, te su njegove stvari, nadasve »Sama«, »Stari most« i »Zapad sunca« stekle općenito priznanje. Mene se je dojmio posve ugodno jedan njegov akvarel: »Molitva«. Taj večernji štimung, gdje se prosjak moli na propilejama splitskoga hrama križu, budi u nama blaženstvo i tišinu molitve i dokazuje uspjeh Meneghellova realizma i njegove tehnike. Općinstvo se je ipak najviše zaustavljalo pred karikaturama slikara Angjela Uvodića. O ovome vrlo neobičnom slikaru karikatura pisalo se u više navrata u našim novinama, a najbolje je o njemu pisao u našem časopisu (1917., br. 5.—6.) A. B. Šimić. Nema sumnje, da je taj nasmijani Splićanin snažan talenat u karikaturi. I onda, kad ne defiguriše i kad defiguriše čeljade, Uvodić pokazuje svoj veliki talenat za karikaturu. Ali u malo kojoj karikaturi Uvodić uspijeva, da istakne i očituje »smiješno« odnosnog lica. Tako su gospoda, što sačinjavaju jugosl. vladu za Dalmaciju — osim gospodina tajnika — izvrsne karikature, ali bez pečata smiješnoga, što mora biti cilj karikature. Osim toga bismo volili, da Uvodić ostavi preciznost, naime ono savjesno i pomnjivo izrađivanje u karikaturi, a da radi impresionistički, na brzu ruku, sa nekoliko nemarnih, ali sigurnih poteza. Nema sumnje, da će u daljnjem svom radu Uvodić imati još nenaslućenih uspjeha.

Vrlo je zanimiv i znamenit za našu kulturnu historiju rad Jerolima Miše. On nije oponašatelj, kako bi se na prvi mah činilo, nego nasljednik onih orijentalnih, navlastito bizantinskih umjetnika, koji su svojim svecima i vladarima davali životni, realni izraz makar na štetu više manje ukočene forme. Miše je i u tehnici i u izrazu ili sadržaju naš nacijonalni umjetnik. On crta jednostavno i sigurno svoje portrete, a u koloritu izabira samo boje melanholične i opore kao u našem narodnom vezivu, kao i u bizantinskim afreskima. On je u tom srodan inače sa vrjednijim M. Račkim, samo što ovaj u svojim radovima pokazuje više dekorativnu pointu. Vrlo

nadareni Joza Kljaković, koji je Meštrovićevu figurativno-dekorativnu umjeću prenio na gleda prirodu kao mozaik, iz daleka, kroz gustu atmosferu, što mu služi kao zastor. Sve je kod lizmom u svoj objekt nego Miše, zastupan je ovdje samo sa jednom slikom. Miše ima na ovoj izložbi 7 svojih radova, medu kojima se ističu »Sfinga« i »Nudo comp.«, kao i portret gospođe Č.

Dva kipara: Rosandić i mlađi od njega Dešković zaslužuju osobito priznanje. Rosandić je i u tuđini pobrao lovorike sa svojim broncama, a i na ovoj izložbi portret glazbenika i glava starca daju nam dovoljno dokaza, da Rosandić svojim jakim individualizmom stvara tipove u maskama kao snažan dramatik na daskama. »Turčin na konju« od Branislava Deškovića znači novu tečevinu u bogatstvu forme i izražaju duše. Zuppa Antun je svojim malim karikaturama pokazao, da u njega ima dovoljno snage, koja je još kao u povoju, da svoj predmet obrađuje impresionistički, lakim potezima, što daje bolju perspektivu za smiješno na čovjeku. Borelli Zoe kont. Vranska iz Zadra je išla u »Meduri«, pa i u »Gladu« više manje za ekletizmom, premda joj se ne može poreći neka osebujnost i nastojanje, da traži i nađe svoje putove. Ante Katunarić nam je dao dobrih radnja, što odišu velikim proćućenjem predmeta i čeznućem za ribarskim životom. Iza Vidovića Katunarić vještački slika atmosferu. »Na žalu« i »Sušenje jedara« daju nam lijep pokušaj Katunarića, da prodire koloritom u igru svijetla i da nam prikaže sve bogate nijanse sunčanog svijetla. Među mlađima neki traže posve novo u umjetnosti, ali se vidi neka nestalnost u tehnici i velika vrtoglavost u shvaćanju estetičnih ljepota. Kod I. Mirkovića, Rakamarića, Foretića imamo nešto futurističnih allura, koje ne mogu pokriti tehničke nedostatke, što se opažaju na njihovim radnjama, osobito glede crteža. Slike Marina Tartaglie (»Bog Hermafrodit«- »Mannequin«) odvratne su mi. Htio bih, da se ta umjetnička nedonoščad nauče crtati i prodrijeti u narav svijetla i boja, a onda neka se zanašaju za pojedinim umjetničkim pravcima, ili — ako su geniji — neka traže svoje putove.

Žalimo, da nijesmo vidjeli na ovoj izložbi radnje nekih starijih Dalmatinaca — M. Murata, Rašice i drugih, koji su utvrdili svoj renomé priznatim umjetničkim djelima. Svakako ova izložba je dokaz, da se jugoslavenska duša Dalmacije razvila ne samo na političkom polju, nego da je taj psihološko-nacijonalni razvoj prešao i na kulturno i socijalno polje, sa određenom tendencijom, da »stvori novu narodnu dušu na osnovu modernih kulturnih tečevina, zahtjeva i potreba«. Dalmacija je naša čarobna zemlja sa najsjajnijom budućnosti na kulturnom i gospodarskom polju, pa nakon ove izložbe još više ljubimo taj naš najljepši jugoslavenski pomorski kraj, odlučni, da ga branimo proti tuđoj najezdi i svojim lubanjama. Ova parcijalna jugoslavenska ekspozicija umjetnika iz Dalmacije »dokazuje — reče tajnik društva »Medulić« dr. Tartaglia — bolje od ijednog plebiscita, što je Dalmacija po svojoj narodnosti i kulturi i što hoće da bude«.

Nedjeljko Subotić.

KNJIŽEVNOST.

PROBLEM »HRV. KAT. KNJIŽEVNOSTI.

Od jučer do danas, uvek i svagde, od Savla iz Tarza, još neobraćenog, do Julijana Apostate, reformacije i današnje svetske revolucije, raspinjana i bičevana, održala se katolička misao. Ispovedana krvlju Heroja i obeščašćivana lošim interpretatorima, ona ipak, ne samo preko Tome mistika i filozofa, Augustina i Franje asiškoga, nego i današnjeg intelektualca dokumentuje da može poneti naše duše, i primenjena na sve što može biti sadržaj naše Nutarnjosti i na sve što se Život zove ona daje svemu svoj ton i svoju boju, različnu od boja i tonova ostalih posmatranja sveta. Kako je katolicizam isto što i besprekidno živo nastojanje uspinjati se na visoku goru čista savršenstva prema onoj »Budite savršen kao Otac vaš nebeski«, on je divno idealna forma ljudskog života. Zato i nije lako biti katolik. I nikada ne će biti. Jer ljudska duša nije uravnotežena. Ona vibrira. Ona se poput njihala diže i spušta na protivnim stranama. Zato su i sveci samo mukom i borbom postajali ovaki Najviši Katolici. I eremite. I mučenici. I oni su se ispovedali, a to znači: grešili su. I oni su bežali u pustinju ili među četiri zida, sigurno ne od prevelika katoličkog (t. j. već snažno usavršenog) osećanja, rado kaže jedan »katolički književnik«. Od zemlje a ne za zemlju, za nebo a ne iz neba, čovek stoji između dve privlačive sile koje afirmiraju svoje pravo na njega. Okružen pojavama socijalnim, kulturnim i u brizi za svoje telo, čovek nije neprestano u direktnoj vezi s Bogom i dušom. Versko njegovo ćućenje, smireno i uz njega sraslo, očituje se u njegovu radu

možda besvesno, možda polusvesno. To je onaj amor Dei appretiative summus, bezuvetno nuždan za spasenje, u opreci prema ljubavi intenzivno najvećoj. Razlika je među njima vrlo fina. Prva je česta i dugo prati kroz život. Druga je retka, manje trajna i najbolje se manifestuje u ekstazi. Prva je ljubav smirene starosti, druga je mladenačko širenje ruka u zrak. Kao kod braka, očituje se prva u pozitivnu radu, dok je druga strastvena žeđ Lepote i Duše. O prvoj se pripoveda, o drugoj peva.

Peva, peva! Heureka! Našli smo pravu reč i rešili smo zagonetku. Ne mislimo ovde na pravljenje stihova. Ne mislimo ovde na zbirke spomenara. Radi se o vihoru. Moćan i zdrav, on prolazi kroz naše duše da pokosi u nama sve ružno i zlo, a pospe nas suncem i poseje radost verovanja. To su oni časovi kad se stvaraju Veni sancte! To su časovi sanctusa, gloria i uskrsnuća, retki a blagosloveni u životu, punom duševnih kriza. Ali svejedno. Nakon greha ima i pokajanje. U tim časovima nastaje druga, jednako blažena poezija Davidovih psalama. No pre toga se duša grčila u grehu. Koje onda čudo da nam umetnik dade i ekspresiju svoga raspinjanja? I jedno nas i drugo veseli, osobito ako nakon greha sledi pokajanje. Onda bar znademo: zemaljski je život kratak i radost je ovde retka. Postoji drugi život s drugim oblicima i drugim radostima. Za taj se život treba pripravljati. Za taj život treba živeti.

S ovakim raspoloženjem pristupam rešavanju našega problema. S ovakim osećajem čitam svaki programatični članak (a ima ih mnogo, p r e m n o g o) o katoličkoj književnosti. S ovom svetlom spoznajom u duši slušam svaku debatu — među našim organizovanim katolicima o tomu se mnogo raspravlja — i študiram književne produkte hrvatskih neokatolika. I znadem da će moje analizovanje stvari o kojoj se ustalilo mišljenje i koja je dobila svoj placet za mnoge biti neka revolucija. Ali svejedno.

Mala revolucija nikada nije suvišna. S vremenom se mnoge stvari, nedirane i nemenjane, zaplesnive. S vremenom se mnogi pojmovi, nepročišćavani i nepomlađivani, pokažu zastarelim. Što češća revizija, bilo ma koje ideologije, može samo koristiti. Zato nakon celog niza kritičkih razmatranja i trinaestgodišnjeg stvaranja hrvatske katoličke književnosti govoriti o toj stvari kao jednom problemu jest doduše malo neobično, ali ne suvišno. Od stvari, mnogim same po sebi razumljive i utvrđene, stvarati pitanje i temeljito sumnjati ne samo u realnu njezinu egzistenciju, nego i u mogućnost te egzistencije, jest malo smiono. Osobito kod nas, gde su auktoriteti nepovredivi. Gde nasuprot svetovnjaku Kraliku staviti svećenika Mumbauera znači izvrgnuti se pogibli da te nazovu premalo radikalnim, to jest nepouzdanim čovekom. Gde ne deliti potpuno tuđeg, »službeno« priznatog mišljenja znači biti neki tvrdoglavac. U takim prilikama čovek odista gubi volju da stvara i analizira i onda ili piše da se piše ili zlovoljan baca pero na stranu. To su još najpovoljniji slučajevi, dok se obično cela stvar svršava krajnjom opozicijom ili još nemilijim pojavima. I tako nakon toliko nastojanja i žetava ne možemo još ni danas govoriti o bogzna kakvom uspehu literarnog pokreta hrvatskih katolika. Ono nekoliko doista istinskih umetnika koji nose radost ekstaze i pokajanja i ono nekoliko ljudi koje sama njihova narav preči da budu brutalni, pisali bi ovako sve da nema celog toga pokreta. G. Isidor Poljak i g. Milan Pavelić, dva snažnija »katolička lirika«, napisaše svoje stihove pre osnutka »Luči«. Drugi opet, mlađi, tako su daleko od svih »programa« i »škola« i »merila« o kojima samo da se na skupštinama ne glasuje te se posmehom prelaze preko svih zabadanja i prigovora profesijonalne, pisane i nepisane kritike. I nije čudo da oni koji ne pristupaju pesmi ili pripovesti kao umetnini nego kao organu katoličkog pokreta; i nije čudo da oni koji ne razumu da ne može postojati ni pravaška ni koalicijonaška ni posebna patriotska poezija, ne mogu mnogo stvari razumeti. I kada mu veliš da umetnik ne sme biti bardom ničijim i da umetnik ne treba nikakvih umetničkih programa, u kabinetu smišljenih; i da umetnik znade samo za svoje unutrašnje osećanje; on će se pozvati na jednu celu biblioteku i citiraće Vam nekoliko auktoriteta. I postaviće premise pa će izvesti zaključke i tako sagraditi potpuni sistem, nema sumnje vrlo vredan i održiv, ali samo dok se ne primenjuje na umetnička dela. Ali svi oni zahtevi nacijonalizma i bogzna čega još ne, poruše se kod prve navale jedne umetnine. I kritik je onda u neprilici pa opet traži citate, citate, citate da s njima iziđe pred skupštinu i predloži rezoluciju, protiv koje same po sebi nitko ne može ništa imati. I tako dolazimo do doktrinarizma. Postave se stalni principi, o njima se debatira i onda se provodi neka podela rada. Jedan čovek ima te principe primeniti na socijologiju, drugi na politiku, a treći na umetnost. I zato se ti ljudi svagde udobno snalaze. Socijolog je jednako kompetentan suditi o književnosti kao književnik o politici. A umetnik mora onako stvarati da ga mogu ta gospoda

postaviti u svoje kalupe. Njegova duša mora biti potpuno uravnotežena i sve ono što je nedokučivo vrhovnim sudijama neka bude anatemisano. Književnost je i tako malo važna za današnji život. Danas više znače novine, skupštine i predavanja. Danas više znači kakva dnevna vest nego feljton i više ekscerpat iz kakve statistike od najbolje pesme. Pisati je barem lako. Mislim pesme, pripovesti, drame i drugo. Za to ne treba ideja. Za to ne treba truda. Treba se samo prošetati, štogod opaziti, pa je sve gotovo. Kod umetničkog stvaranja ne troši se krv i ne pucaju nervi. Ali kod govorâ i uvodnikâ i dopisâ za novine čovek dokumentuje i svoju kulturu i sposobnost i što je glavno, k o r i s t i. Ovo k o r i s t i tako je značajna reč i bez nje se ne bi mogao razumeti celi naš estetski sustav, doista već potpuno izgrađen, premda ne potpuno napisan. Ovo k o r i s t i znači da umetnik treba druge poučavati. Ovo k o r i s t i nekakva je negacija krilatice l' art pour l' art, danas posve zabačene. Jer umetnost nije sama sebi svrhom. Njezina zadaća nije ni koristiti, premda ona i koristi. Njezina je zadaća da bude odraz umetnikove duše i da postane svojinom čitaoca. Ona dakle odista vrši velik uticaj na ljudsko društvo, ali samo kad preko nje govori umetnik. Ili tocnije: kad kroz stvar ne govori umetnik, nismo se sreli s umetninom. To je prvi i temeljni aksiom i ako možemo naći umetničke istine, onda je to prva i jedina pouzdana.

Pitanje: u kakvu odnošaju mora katolička umetnost stajati s moralom i religijom, dobilo je nekoliko odgovora. Uza sve razlike, temeljna je rezultanta da knjiga minimalno ne sme biti protikatolička. No treba nastojati da se stvori nešto posebna, isključivo katoličkog. To je najviši zahtev. Ko mu udovolji, neka mu je čast. Ali svaka čast i onome koji ne piše protikatolički. — Proti tomu nikako se ne bunim. Naprotiv, se bunim protiv onih, kojima je duševni život bestijalan i koji ne mogu da zarone u najdublje dno svoje duše koja je ipak po svojoj naravi plemenita. Umetniku uvek pristupam kao stvaraocu, a umetnini kao stvorenju. I kao što kod svega stvorenog najviše volem ono istinski lepo i dobro, tako je i s umetninom. I ne brinem se za privatni život umetnika, njegove hlače i ženu nego za njegovo delo. I zato s jednakom pobožnošću čitam neke p o b o ž n e i s k r o m n e pesme ciničkog Židova Heinea, kao kad molim Salve Regina. I ne mislim na to, je li Heine katolik, a još manje katolički književnik. On je uz bezbroj ružnih pesama napisao i mnogo stvari, našoj duši tako bliskih da ga u taj čas ne smemo osuditi. A recimo da je Heine napisao samo take pesme ili da je druge u rukopisu spalio. Zar bi bio katolički pesnik? Zlobni bi se Židov na to samo nasmešio. I postavimo drugo pitanje: zar ne postoji celi niz pesnika koji pišu »indiferentno« i zašto njih ne bismo nazvali »katoličkim književnicima«? Kakva je razlika između Domjanića (apstrahiravši najviše dve do tri njegove pesme) i Zv. Šprajcera? Zašto je Šprajcer katolički pesnik, a Domjanić ne? Sigurno ne radi ono nekoliko gimnazijskih pesama (kao ona »Našem vođi«). Možda radi njegova svetovnog naziranja, kritiku poznatog? Pa i Kumičić je bio uveren katolik. No niko ga ne proglašuje katoličkim književnikom. Naprotiv, oni koji se bore za tu fiksnu ideju najžešće ga napadaju. I tko da se snađe u tom labirintu nekonsekventnosti? Tko da se snađe pogotovo kad znade da je Dante autor ne samo Božanske Komedije nego i strastvenih pesama; da je Lionardo u isto vreme malao Poslednju večeru i pravio nacrte za javna zabavišta; da je Verlaine pisao duhovne i detinjski naivne pesme Kristu i Mariji, a onda se opijao i živeo nekatolički; da je Fogazzaro, sama katolička duša, došao na indeks; da je ista sudbina zatekla Victora Hugo-a roman »Zvonar Majke Božje Pariške« i da je taj roman, drugom rukom prerađen, preporučen od same sv. Stolice: to znači da je u njemu bilo uz nekatoličke u obilju katoličkih elemenata. Tko da se kod toga snađe i jednostavno pređe preko misterija čevečje duše? Samo ljudi što ne volu razmišljati, a hoće da uvek imadu pravo. Sve jednako. Preko njih treba preći. Oni žive od svojih »utvrđenih istina« i ne žele otpečatiti ljudske duše. Preko njih treba preći s uverenjem da usporuju svaki napredak. I kad dobijemo to uverenje onda za nas ne postoje ni oni ni njihova retardacija. Postoje samo dve ili više naših duša koje ulaze u se i jedna u drugu i onda govore. Bojažljivo, začuđeno, prestrašeno i radosno. Prema tomu šta su otkrile. Eto, i to je jedna istina o umetnosti.

Stoga ne bih bio za to da se ovaj, recimo, naš dio književnosti zove posebnim imenom katoličke književnosti, to više, što ja na sve, što se katoličkim nazivlje, stavljam velike zahteve nutarnje savršenosti. Kao što je redak amor intensive summus, tako su retki duboko verski produkti. I ne verujem onima, kojima je svaka druga reč ekstaza. Naprotiv više verujem onima, koji ponavljaju mea culpa. Zato su prvi često neiskreni i afektiraju, dok drugi istinski osećaju. A treći opet nose tihu radost vere, provlače se kroz život

i trpe njegove muke i bune se protiv njega ne kao članovi jedne Crkve nego kao ljudi dobre volje. Protežirati prve boreći se proti ostalima može samo škoditi katoličkoj ideji. Proglasivati druge, a osobito one treće »katoličkim književnicima« jest neshvaćanje katolicizma i stavljanje cimera kamo uopće ne spada. A najgore, to je ono svesno i doktrinarsko traženje zla: ne treba zlo t r a ž i t i, ali sam za to, da se osudi, kad se netraženo nađe. Zato neka bude pozdravljeno svako stremljenje da se zatre tesnogrudni doktrinarizam. Književnost, kao jedan deo umetnosti, suviše je vredna stvar da bi svatko na njen razvoj smeo uticati. Kao jedno živo, organsko biće kroz koje se manifestuje umetnikova duša, ona vole slobodu i, osetljiva veoma, ona oseća svaki dodir surovih prstiju.

To je kao »program«. Ko ga može razumeti i prihvatiti — a mnogo ih može biti takih — on će znati svoju zadaću. Za njega je svaka daljnja reč suvišna. **I. Jakovljević.**

MILOŠ CRNJANSKI: MASKA.

(Izdanje Društva hrv. književnika).

Oborena, u kaput i prsluk uvučena glava s poduljom nemarno uređenom kosom; usko mladenačko lice s tragovima prenagla života, izmorenosti i dosade; maglene oči s upornim morbidnim pogledom; istaknuta donja usnica s izrazom trpkosti, zasićenosti i bolne ironije: — to je autorova fotografija na početku knjige.

Ironija i dosada to je i estetsko stanje, u kojem autor baca na pozornicu osobe svoje aktovke. Istrgnuo je jedan odlomak iz bečkoga života od g. 1851. i dovodi pred nas dekoltirane dame u krinolini, istrošene austrijske časnike, srpsku inteligenciju i aristokraciju. U tom miješovitom društvu, koje na pokladni utorak hoće da se pozabavi u salonu jedne generalice, gledamo i medicinara Branka Radičevića, filologa Daničića, muzičara Stankovića, zapovjednika Stratimirovića, a negdje u pozadini ima da se pojavi kao statista i patrijarka Rajačić. Zabava je dosadna, jer ovi muškarci i žene uživaju samo u šumu vlastitih riječi i naprežu se da trulim dosjetkama, frivolnim aluzijama, njemačkim, francuskim, engleskim i talijanskim frazama prikriju siromaštvo duše i istupjelost živaca. Središte gledaočeve pažnje imala bi da bude jedna glumica, dragana Bachova, zatim domaćica, generalica, i njezin nećak, mornarski časnik Čezare. Generalica je koketa, izjeda se, što stari navaljuje na muškarce, pa i na Branka Radičevića, koji, već iznemožden, misli s gorčinom, da će na jesen umrijeti. Prezrena od bolesnog Branka Radičevića, vara generalica svojega nećaka Čezara i dolazi mu s maskom na očima mjesto glumice na ljubavni sastanak. Nakon strastvena prizora uvida Čezare, da je bio prevaren, i aktovka svršava samoubijstvom. »Pfuj... zar vas nije stid...« to su zadnje riječi, kojima se Čezare oprašta sa svojom tetkom i čitavim društvom.

Autor ne voli svojih osoba. Branko Radičević i Čezare jesu jedini, prema kojima osjeća mrvu ljubavi. Prema drugima je ravnodušan, ako ravnodušnošću smijemo nazvati ono duševno stanje, u kojem čovjek ne žali tuđe propasti. Samo izginite s lica zemlje, dosadni ste! to je konačni dojam aktovke.

U pismu Juliju Benešiću, koje je odštampano na koncu knjige, mjesto autobiografije, opisuje autor sebe ovako: »Danas je srećan. Sve mu je jedno, hoće li ga slaviti ili rugati mu se. On ne veruje u Boga, ali u budućnost. Sve jade naše, sav ponos, svu sramotu našu, sve zna. I pitali ga o smrti ili ljubavi, o Zagrebu ili narodnom jedinstvu, o pesimizmu ili optimizmu, o literaturi ili futurizmu, on će na sve to odmahnuti prezrivo, očajno, ali prijateljski rukom.« (str. 85.).

Miloš je Crnjanski čovjek, kakvih imade bezbroj u današnjem društvu. Njemu je nepoćudna g. 1851., a nepoćudne su mu i sadašnje prilike. On ne vjeruje ni u što pozitivno, on je negativan duh, nosilac one snage, koja ruši gnjilež. Šta će nastati nakon toga, on ne pita. Ne pita ni toga, nije li i on onakav, kakve su osobe, s kojima je opravdano nezadovoljan. On ne vjeruje u Boga, ali veli, da vjeruje u budućnost. Kakva bi ta budućnost imala da bude, toga nam on ne može reći, jer njega u ovakvom duševnom stanju, u kojem se sada nalazi, ne bi moglo ništa zadovoljiti. Takvo duševno stanje nije sreća, makar ga autor još samodopadnije tim imenom nazivao.

Po namjeri pjesnika imala bi ova drama da bude »poetična komedija«. Po shvaćanju većine današnjih čitatelja ne bi joj pripadalo to ime. Imade u njoj satire, ali prave komike nema. Crnjanski je sličan svojemu Čezaru, koji ovako govori s glumicom:

G l u m i c a: Dosadni ste. Nikad se ne smijete.

Č e z a r e: Ne umem.

Ni autor se ne umije smijati, a ne umije ni da bude kako drukčije veseo.

No možda Crnjanski apeluje na drukčije živce i drukčije ljude, nego li su današnji? Možda on shvaća komediju kao August Strindberg, koji je

zahtijevao od nas, da ne žalimo njegovih osoba, koje po sudu običnih gledalaca svršavaju tragično? Kritika čini katkada pjesnicima veliku nepravdu, što njihove originalne proizvode dovodi u veću ili manju svezu s proizvodima drugih autora. Ali kod Crnjanskoga mi se ta sveza čini tako vjerovatnom, da je ne mogu prešutjeti. Strindberga nas sjeća čitava konstrukcija ove drame. Crnjanski želi (što je njegova velika vrlina), da se što više približi naravi. Ne traži on izvanrednih događaja ni zapleta. Njegove osobe ne govore kićeno ni duhovito, nego prilično raskidano i hrapavo. Ali pisac uza sve to znade da iz ovih jednostavnih odlomaka sagradi dosta potresnu cjelinu. Jedno mjesto u »Maski« podsjeća nas živo na Strindbergovu »Gospodicu Juliju«. U Strindbergu lakaj Jean i gospodica Julija, u Crnjanskoga prizor između generalice i lakaja Jeana. Teško, da je ta sličnost samo slučajna, jer iz čitave se »Maske« vidi, da Crnjanski poznaje dobro Strindberga. Moguće je dakle, da je Crnjanski preuzeo od svog uzora i teoriju o komičnom i tragičnom. Možda i on traži od nas, da čitajući njegovo djelo budemo tvrdi kao vode francuske revolucije, pa da se veselimo propasti slabijih? Ili bolje reći, možda on želi, da čitajući njegovu dramu dođemo u slično raspoloženje, kao da čitamo koju Shakespeareovu komediju? No nije naša krivnja, što je vedro raspoloženje daleko od nas, kad čitamo »Masku«. To je krivnja pjesnikova, jer on hoće da nam sugerira nešto, čega ni sam u duši nema. Njegov je ugođaj mrzovoljast, a takav bi ostao i onda, kad bi čitatelji imali drukčije živce.

Dijalog je naravan, bez poljepšavanja i retorike. Katkada nas ipak smeta gdjekoja usiljenost, koja je nastala radi tražena sroka.

G l u m i c a: Dajte mi jednu piškotu ... Zar vam ne bi bilo žao za tetku sirotu? (tr. 11.).

Takvih srokova ima u stihovima Crnjanskoga prilično mnogo. Oni nas samo smetaju i kvare nam iluziju. Dikcija je Crnjanskoga najljepša tamo, gdje slijed misli ne određuju srokovi.

P. G.

ADELA MILČINOVIĆ: GOSPOĐA DOKTORICA.

Da nisam pisao o »Sjeni« gđe Milčinović na ovu se pripovest ne bih ni obazreo. Pisati o apsolutno lošim knjigama zališan je posao i najveća muka za recenzenta. Konačno, šta čovek može tu da kaže osim: potpuno neuspela? I predašnja je pripovest gđe Milčinović psihološki nemoguća, no nekoliko stranica, čitljivih i zanimivih, ponukalo me da ipak nešto o njoj napišem. Ovaj put ne nađoh ništa. Od prve do zadnje rečenice, napisane bezličnim i naučenim stilom; od prvog, suvog i do užasa točnog opisa sanatorija pa kroz čitavu pripovest do kraja, nigde ni jedne originalne ideje da zablesne. Ni jedne originalne i duhovite opservacije. Ni jednog lica plastično prikazanog. Ni jednog pejzaža oživelog. Ništa čega bi se uhvatili očajem utopljenika. Tako prazna, bezidejna knjiga uza sve očito nastojanje autorice da joj dade idejnu vrednost! Tako nejedinstven pogled na celu stvar i tako porazna razvučenost gde je nužna konciznost. Na kraju zapravo ne znamo, šta bi o čitavu onom svetu rekli. Isprva je simpatičan i drag, kasnije ružan i nesnosljiv. Isprva je i doktor sama ljubežljivost. Kasnije je suhi medicus. S početka je budista, pri kraju najedamput katolik. I doktorica je isprva sama radost za sebe i za drugoga. Ona voli svoje zvanje. Nju nosi jedna ideja: ljubav prema bližnjemu. Zašto najedamput toga nestaje?

Baza s koje se diže celi niz muka i grčeva jest ženidba dra Otona i sestre Marije Lize. Ta je baza tako nesolidna i nestabilna, zato neodrživa kao sve ostalo na njoj sagrađeno. Ne znam zašto autorica onako a priori prihvaća ovu mógućnost: jedna će devojka bez ikakva promišljanja i straha stupiti u brak s malo čudnovatim čovekom uz uvet da on ne bude ni muž ni otac. On ostaje lečnik, ona domaćica. Ona žrtvuje sve, on ništa. To je tako ženskasto te mi muškarci koji trezno volimo i poznajemo život ni za jedan časak ne verujemo gđi Milčinović. Selma Lagerlöf znade doduše pripovedati još veće neverovatnosti. Ali kod nje, kod Selme sve je tako lepo stilizovano i s materinskim osmehom kao priča ispripovedano. Pripovest bi gđe Milčinović, naprotiv, imala biti realistična i psihološka. Ali ona nije ni jedno ni drugo. Osim ako realizam sastoji u pukom opisivanju okoline i nezanimivih anegdota. Osim ako psihologisanje sastoji u pričanju neverovatnosti i denaturiranju ljudske psihe.

Sve je ovo samo prvi deo na široko zamišljene pripovesti. Mi znademo već unapred kako će se stvar razvijati. Mi znademo da je sama baza loša i zato se ne može ništa održati što je na njoj sagrađeno. Zato ni s najmanjim interesom ne očekujemo naredna dva dela kojih, naravno, ne ćemo pročitati.

I. Jakovljević.

Opaska. Kod novele »Tri ženidbe« pomutnjom izostavljen autor: A n t u n M a t a s o v i ć.

UREĐUJE FERDO ROŽIĆ. – IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". – TISAK NADBISKUPSKE TISKARE U ZAGREBU.

SADRŽAJ

KRITIČKI I ZNANSTVENI OGLED:

UMJETNOST:

KNJIŽEVNOST:

SLIKE:

UMJETNIČKI PRILOG: